

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

4. Η συλλογή των αριθμημένων ομιλιών - Σχόλια
(4. Aṅguttara Nikāya - Aṭṭhakathā)

03. Σχόλια για το βιβλίο των τριών (03. Tikaṇipāṭa-aṭṭhakathā)

2. Η δεύτερη πεντηκοντάδα (2. Dutiyapaṇṇāsakaṃ)

PaliVerse

4. Η συλλογή των αριθμημένων ομιλιών - Σχόλια

03. Σχόλια για το βιβλίο των τριών

5. Cūḷavaggo

1. Sammukhībhāvasuttavaṇṇanā

41. Pañcamassa paṭhame sammukhībhāvāti sammukhībhāvena, vijjamānatāyāti attho. Pasavatīti paṭilabhati. Saddhāya sammukhībhāvāti yadi hi saddhā na bhaveyya, deyyadhammo na bhaveyya, dakkhiṇeyyasaṅkhātā paṭiggāhakapuggalā na bhaveyyuṃ, kathaṃ puññakammaṃ kareyya. Tesaṃ pana sammukhībhāvena sakkā kātunti tasmā “saddhāya sammukhībhāvā”tiādimāha. Ettha ca dve dhammā sulabhā deyyadhammā ceva dakkhiṇeyyā ca, saddhā pana dullabhā. Puthujjanassa hi saddhā athāvarā padavārena nānā hoti, teneva mahāmoggallānasadisopi aggasāvako pāṭibhogo bhavituṃ asakkonto āha - “dvinnaṃ kho te ahaṃ, āvuso, dhammānaṃ pāṭibhogo bhogānañca jīvitassa ca, saddhāya pana tvameva pāṭibhogo”ti.

2. Tiṭṭhānasuttavaṇṇanā

42. Dutiye vigatamalamaccherenāti vigatamacchariyamalena. Muttacāgoti vissatṭhacāgo. Payatapāṇīti dhotahattho. Assaddho hi satakkhattuṃ hatthe dhovitvāpi malinahatthova hoti, saddho pana dānābhīratattā malinahatthopi dhotahatthova. Vossaggaratoti vossaggasaṅkhāte dāne rato. Yācayogoti yācituṃ yutto, yācakehi vā yogo assātipi yācayogo. Dānasaṃvibhāgaratoti dānaṃ dadanto saṃvibhāgañca karonto dānasaṃvibhāgarato nāma hoti.

Dassanakāmo sīlavatanti dasapi yojanāni vīsampi tiṃsampi yojanasatampi gantvā sīlasampanne daṭṭhukāmo hoti pāṭaliputtakabrāhmaṇo viya saddhātissamahārājā viya ca. Pāṭaliputtassa kira nagaradvāre sālāya nisinnā dve brāhmaṇā kālāvallimaṇḍapavāsīmahānāgattherassa guṇakathaṃ sutvā “amhehi taṃ bhikkhuṃ daṭṭhuṃ vaṭṭatī”ti dvepi janā nikkhamiṃsu. Eko antarāmagge kālamakāsi. Eko samuddatīraṃ patvā nāvāya mahātittapaṭṭane oruyha anurādhapuraṃ āgantvā “kālavallimaṇḍapo kuhi”nti pucchi. Rohaṇajanapadeti. So anupubbena therassa vasanaṭṭhānaṃ patvā cūḷanagaragāme dhuraghare nivāsaṃ gahetvā therassa āhāraṃ sampādetvā pātova vuṭṭhāya therassa vasanaṭṭhānaṃ pucchitvā gantvā janapariyante tṭhito therāṃ dūrato āgacchantaṃ disvā sakiṃ tattheva tṭhito vanditvā puna upasaṅkamitvā gopphakesu daḷhaṃ gahetvā vandanto “uccā, bhante, tumhe”ti āha. Thero ca nātiucco nātirasso pamāṇayuttova, tena naṃ puna āha - “nātiuccā tumhe, tumhākaṃ pana guṇā mecakavaṇṇassa samuddassa matthakena gantvā sakalajambudīpatalaṃ ajjhottharitvā gatā, ahampi pāṭaliputtanagaradvāre nisinnō tumhākaṃ guṇakathaṃ assosi”nti. So therassa bhikkhāhāraṃ datvā attano ticīvaraṃ paṭiyādetvā therassa santike pabbajitvā tassovāde patitṭhāya katipāheneva arahattaṃ pāpuṇi.

Saddhātissamahārājāpi, “bhante, mayhaṃ vanditabbayuttaṃ ekaṃ ayyaṃ ācikkhathā”ti pucchi. Bhikkhū “maṅgalavāsī kuṭṭatissatthero”ti āhaṃsu. Rājā mahāparivārena pañcayojanamaggaṃ agamāsi. Thero “kiṃ saddo eso, āvuso”ti

bhikkhusaṅghaṃ pucchi. “Rājā, bhante, tumhākaṃ dassanattāya āgato”ti. Thero cintesi - “kiṃ mayhaṃ mahallakakāle rājagehe kamma”nti divāṭṭhāne mañce nipajjitvā bhūmiyaṃ lekhaṃ likhanto acchi. Rājā “kahaṃ thero”ti pucchitvā “divāṭṭhāne”ti sutvā tattha gacchanto therāṃ bhūmiyaṃ lekhaṃ likhantaṃ disvā “khīṇāsavassa nāma hatthakukkuccaṃ natthi, nāyaṃ khīṇāsavo”ti avanditvāva nivatti. Bhikkhusaṅgho therāṃ āha - “bhante, evaṃvidhassa saddhassa pasannassa rañño kasmā vippaṭisāraṃ karitthā”ti. “Āvuso, rañño pasādarakkhanaṃ na tumhākaṃ bhāro, mahallakattherassa bhāro”ti vatvā aparabhāge anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyanto bhikkhusaṅghaṃ āha - “mayhaṃ kūtāgāraṃhi aññampi pallaṅkaṃ attharathā”ti. Tasmīṃ atthate thero - “idaṃ kūtāgāraṃ antare appatitṭhahitvā raññā diṭṭhakāleyeva bhūmiyaṃ patitṭhātū”ti adhiṭṭhahitvā parinibbāyi. Kūtāgāraṃ pañcayojanamaggaṃ ākāseṇa agamāsi. Pañcayojanamagge dhajam dhāretuṃ samatthā rukkhā dhajapaggahitāva ahesuṃ. Gacchāpi gumbāpi sabbe kūtāgārābhimukhā hutvā aṭṭhaṃsu.

Raññopi paṇṇaṃ paḥiṇiṃsu “thero parinibbuto, kūtāgāraṃ ākāseṇa āgacchatī”ti. Rājā na saddahi. Kūtāgāraṃ ākāseṇa gantvā thūpārāmaṃ padakkhiṇaṃ katvā silācetiyaṭṭhānaṃ agamāsi. Cetiyaṃ saha vatthunā uppatitvā kūtāgāramatthake aṭṭhāsi, sādhu-kārasahassāni pavattiṃsu. Tasmīṃ khaṇe mahābyagghatthero nāma lohapāsāde sattamakūtāgāre nisinno bhikkhūnaṃ vinayakammaṃ karonto taṃ saddaṃ sutvā “kiṃ saddo eso”ti paṭipucchi. Bhante, maṅgalavāsī kuṭṭatissatthero parinibbuto, kūtāgāraṃ pañcayojanamaggaṃ ākāseṇa āgataṃ, tattha so sādhu-kārasaddoti. Āvuso, puññavante nissāya sakkāraṃ labhissāmāti antevāsike khamāpetvā ākāseṇeva āgantvā taṃ kūtāgāraṃ pavisitvā dutiyamañce nisīditvā anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi. Rājā gandhapupphacuṇṇāni ādāya gantvā ākāse ṭhitāṃ kūtāgāraṃ disvā kūtāgāraṃ pūjesi. Tasmīṃ khaṇe kūtāgāraṃ otaritvā pathaviyaṃ patitṭhitāṃ. Rājā mahāsakkāreṇa sarīrakiccaṃ kāretvā dhātuyo gahetvā cetiyaṃ akāsi. Evarūpā sīlavantānaṃ dassanakāmā nāma honti.

Saddhammaṃ sotumicchati tathāgatappaveditaṃ saddhammaṃ sotukāmo hoti piṇḍapātikattherādayo viya. Gaṅgāvanavāliaṅgaṃamhi kira tiṃsa bhikkhū vassaṃ upagatā anvaddhamāsaṃ uposathadivase catupaccayasantosabhāvanārāmaṃmahāriyavaṃsaṃsaṅka kathenti. Eko piṇḍapātikatthero pacchābhāgena āgantvā paṭicchannaṭṭhāne nisīdi. Atha naṃ eko gonaso jaṅghapiṇḍimaṃsaṃ saṇḍāsena gaṇhanto viya ḍaṃsi. Thero olokento gonasaṃ disvā “ajja dhammassavanantarāyaṃ na karissāmī”ti gonasaṃ gahetvā thavikāya pakkhipitvā thavikāmukhaṃ bandhitvā avidūre ṭhāne ṭhapetvā dhammaṃ suṇantova nisīdi. Aruṇuggamanaṃsaṃ visassa daṭṭhaṭṭhānena otaritvā pathavipavisanaṃsaṃ dhammakathikattherassa dhammakathāniṭṭhāpanaṃsaṃ ekakkhaṇeyeva ahosi. Tato thero āha - “āvuso eko me coro gahito”ti thavikaṃ muñcitvā gonasaṃ vissajjesi. Bhikkhū disvā “kāya velāya daṭṭhattha, bhante”ti pucchiṃsu. Hiyyo sāyanhasamaye, āvusoti. Kasmā, bhante, evaṃ bhāriyaṃ kammaṃ karitthāti. Āvuso, sacāhaṃ dīghajātikena daṭṭhoti vadeyyaṃ, nayimaṃ ettakaṃ ānisaṃsaṃ labheyyanti. Idaṃ tāva piṇḍapātikattherassa vatthu.

Dīghavāpiyaṃpi “mahājātakabhāṇakatthero gāthāsahassaṃ mahāvessantaraṃ kathessatī”ti tissamahāgāme tissamahāvihāravāsī eko daharo sutvā tato nikkhamitvā ekāheṇeva navayojanamaggaṃ āgato. Tasmīṃyeva khaṇe thero dhammakathaṃ

ārabhi. Daharo dūramaggāgamanena sañjātakāyadarathattā paṭṭhānagāthāya saddhiṃ avasānagāthaṃyeva vavatthapesi. Tato therassa “idamavocā”ti vatvā utṭhāya gamanakāle “mayhaṃ āgamanakammaṃ moghaṃ jāta”nti rodamāno aṭṭhāsi. Eko manusso taṃ kathaṃ sutvā gantvā therassa ārocesi, “bhante, ‘tumahākaṃ dhammakathaṃ sossāmī”ti eko daharabhikkhu tissamahāvihārā āgato, so ‘kāyadarathabhāvena me āgamaṇaṃ moghaṃ jāta’nti rodamāno ṭhito”ti. Gacchatha saññāpetha naṃ “puna sve kathessāmā”ti. So punadivase therassa dhammakathaṃ sutvā sotāpattiphalaṃ pāpuṇi.

Aparāpi ullakolikaṇṇivāsikā ekā itthī puttakaṃ pāyamānā “dīghabhāṇakamahāabhayaṭthero nāma ariyavaṃsapaṭipadaṃ katheti”ti sutvā pañcayojanamaggaṃ gantvā divākathikattherassa nisinnakāleyeva vihāraṃ pavisitvā bhūmiyaṃ puttaṃ nipajjāpetvā divākathikattherassa ṭhitakāva dhammaṃ assosi. Sarabhāṇake there utṭhite dīghabhāṇakamahāabhayaṭthero catupaccayasantosabhāvanārāmaṃmahāariyavaṃsaṃ ārabhi. Sā ṭhitakāva paggaṇhāti. Thero tayo eva paccaye kathetvā utṭhānākāraṃ akāsi. Sā upāsikā āha - “ayyo, ‘ariyavaṃsaṃ kathessāmī”ti siniddhabhojanaṃ bhuñjitvā madhurapānaṃ pivitvā yaṭṭhimadhukatelādīhi bhesajjaṃ katvā kathetuṃ yuttaṭṭhāneyeva utṭhahatī”ti. Thero “sādhu, bhaginī”ti vatvā upari bhāvanārāmaṃ paṭṭhapesi. Aruṇuggamanañca therassa “idamavocā”ti vacanañca upāsikāya sotāpattiphallupatti ca ekakkhaṇeyeva ahosi.

Aparāpi kaḷamparavāsikā itthī añkena puttaṃ ādāya “dhammaṃ sossāmī”ti cittalapabbataṃ gantvā ekaṃ rukkaṃ nissāya dārakaṃ nipajjāpetvā sayāṃ ṭhitakāva dhammaṃ suṇāti. Rattibhāgasamanantare eko dīghajātiko tassā passantiyāyeva samīpe nipannadārakaṃ catūhi dāṭhāhi ḍaṃsitvā agamāsi. Sā cintesi - “sacāhaṃ ‘putto me sappena daṭṭho”ti vakkhāmi, dhammassa antarāyo bhavissati. Anekakkhattuṃ kho pana me ayaṃ saṃsāravaṭṭe vaṭṭantiyā putto ahosi, dhammameva carissāmī”ti tiyāmarattiṃ ṭhitakāva dhammaṃ paggaṇhitvā sotāpattiphale patiṭṭhāya aruṇe uggate saccakiriyāya puttassa visaṃ nimmathetvā puttaṃ gahetvā gatā. Evarūpā puggalā dhammaṃ sotukāmā nāma honti.

3. Atthavasasuttavaṇṇanā

43. Tatiye tayo, bhikkhave, atthavase sampassamānenāti tayo atthe tīṇi kāraṇāni passantena. Alamevāti yuttameva. Yo dhammaṃ desetīti yo puggalo catusaccadhammaṃ pakāseti. Atthappaṭisaṃvedīti aṭṭhakathaṃ ñāṇena paṭisaṃvedī. Dhammappaṭisaṃvedīti pālīdhammaṃ paṭisaṃvedī.

4. Kathāpavattisuttavaṇṇanā

44. Catutthe ṭhānehīti kāraṇehi. Pavattinīti appaṭihatā niyyānikā.

5. Paṇḍitasuttavaṇṇanā

45. Pañcame paṇḍitapaññattānīti paṇḍitehi paññattāni kathitāni pasatthāni. Sappurisapaññattānīti sappurisehi mahāpurisehi paññattāni kathitāni pasatthāni. Ahiṃsāti karuṇā ceva karuṇāpubbabhāgo ca. Saṃyamoti sīlasaṃyamo. Damoti indriyasaṃvaro, uposathavasena vā attadamaṇaṃ, puṇṇovāde damoti vuttā khantipi ālavake vuttā paññāpi imasmiṃ sutte vaṭṭatiyeva. Mātāpitu upaṭṭhānanti mātāpitūnaṃ rakkhaṇaṃ gopanaṃ paṭijagganaṃ. Santānanti aññattha buddhapacceka buddhaariyasāvakaṃ santo nāma, idha pana mātāpituupaṭṭhākā

adhippetā. Tasmā uttamattthena santānaṃ, seṭṭhacariyaṭṭhena brahmacārīnaṃ. Idaṃ mātāpituupaṭṭhānaṃ sabbhi upaṇṇātanti evamettha attho daṭṭhabbo. Sataṃ etāni ṭhānānīti santānaṃ uttamapurisānaṃ etāni ṭhānāni kāraṇāni. Ariyo dassanasampannoti idha imesaṃyeva tiṇṇaṃ ṭhānānaṃ kāraṇena ariyo ceva dassanasampanno ca veditabbo, na buddhādayo na sotāpannā. Atha vā sataṃ etāni ṭhānānīti mātupaṭṭhānaṃ pitupaṭṭhānanti etāni ṭhānāni santānaṃ uttamapurisānaṃ kāraṇānīti evaṃ mātāpituupaṭṭhākavasena imissā gāthāya attho veditabbo. Mātāpituupaṭṭhākoyeva hi idha “ariyo dassanasampanno”ti vutto. Sa lokaṃ bhajate sivantī so khemaṃ devalokaṃ gacchatīti.

6. Sīlavantasuttavaṇṇanā

46. Chatṭhe tīhi ṭhānehīti tīhi kāraṇehi. Kāyenātiādīsu bhikkhū āgacchante disvā paccuggamaṇaṃ karontā gacchante anugacchantā āsanāsālāya sammajjanaupalepanādīni karontā āsanāni paṇṇāpentā pānīyaṃ paccupaṭṭhāpentā kāyena puṇṇaṃ pasavanti nāma. Bhikkhusaṅghaṃ piṇḍāya carantaṃ disvā “yāguṃ detha, bhattaṃ detha, sappinavanītādīni detha, gandhapupphādīhi pūjetha, uposathaṃ upavasatha, dhammaṃ suṇātha, cetiyaṃ vandathā”tiādīni vadantā vācāya puṇṇaṃ pasavanti nāma. Bhikkhū piṇḍāya carante disvā “labhantū”ti cintentā manasā puṇṇaṃ pasavanti nāma. Pasavantīti paṭilabhanti. Puṇṇaṃ panettha lokiya lokuttaramissakaṃ kathitaṃ.

7. Saṅkhatalakkhaṇasuttavaṇṇanā

47. Sattame saṅkhatassāti paccayehi samāgantvā katassa. Saṅkhatalakkhaṇānīti saṅkhataṃ etanti saṅjānanakāraṇāni nimittāni. Uppādoti jāti. Vayoti bhedo. Ṭhitassa aññathattaṃ nāma jarā. Tattha saṅkhatanti tebhūmakā dhammā. Maggaphalāni pana asammasanūpagattā idha na kathīyanti. Uppādādayo saṅkhatalakkhaṇā nāma. Tesu uppādakkhaṇe uppādo, ṭhānakkhaṇe jarā, bhedakkhaṇe vayo. Lakkhaṇaṃ na saṅkhataṃ, saṅkhataṃ na lakkhaṇaṃ, lakkhaṇena pana saṅkhataṃ paricchinnaṃ. Yathā hatthiassagomahiṃsādīnaṃ sattisūlādīni saṅjānanalakkhaṇāni na hatthiādayo, napi hatthiādayo lakkhaṇāneva, lakkhaṇehi pana te “asukassa hatthī, asukassa asso, asukahatthī, asukaasso”ti vā paṇṇāyanti, evaṃsampaḍamidamaṃ veditabbaṃ.

8. Asaṅkhatalakkhaṇasuttavaṇṇanā

48. Aṭṭhame asaṅkhatassāti paccayehi samāgantvā akatassa. Asaṅkhatalakkhaṇānīti asaṅkhataṃ etanti saṅjānanakāraṇāni nimittāni. Na uppādo paṇṇāyatītiādīhi uppādajarābhagaṇaṃ abhāvo vutto. Uppādādīnañhi abhāvena asaṅkhatanti paṇṇāyati.

9. Pabbatarājasuttavaṇṇanā

49. Navame mahāsālāti mahārukkhā. Kulapatinti kulajeṭṭhakaṃ. Seloti silāmayo. Araññasminti agāmakatṭhāne. Brahmāti mahanto. Vaneti aṭaviyaṃ. Vanappatīti vanajeṭṭhakā. Idha dhammaṃ caritvāna, maggaṃ sugatigāminanti sugatigāmikamaggasaṅkhātaṃ dhammaṃ caritvā.

10. Ātappakaraṇīyasuttavaṇṇanā

50. Dasame ātappaṃ karaṇīyanti vīriyaṃ kātuṃ yuttaṃ. Anuppādāyāti anuppādatthāya, anuppādaṃ sādheṣsāmīti iminā kāraṇena kattaḃbanti attho. Paratopi eseṃa nayo. Sārīrikānanti sarīrasambhavānaṃ. Dukkhaṇanti dukkhamānaṃ. Tibbānanti bahalānaṃ, tāpanavasena vā tibbānaṃ. Kharānanti pharusānaṃ. Kaṭukānanti tikhiṇānaṃ. Asātānanti amadhurānaṃ. Amanāpānanti maṇaṃ vaḍḍhetuṃ asaṃmatthānaṃ. Pāṇaharānanti jīvitaḥarānaṃ. Adhivāsanāyāti adhivāsanatthāya sahanatthāya khamanatthāya.

Ettake tṭhāne satthā āṇāpetvā āṇattiṃ pavattetvā idāni samādapento yato kho, bhikkhaviṇṇādimāha. Tattha yatoti yadā. Ātāpīti vīriyavā. Nipakoti sappāñño. Satoti satiyā samannāgato. Dukkhaṃsa antakiriyaṇāyāti vaṭṭadukkhaṃsa paricchedaparivaṭṭamakiriyaṇāya. Ime ca pana ātāpādayo tayopi lokiyalokuttaramissakā kathitā.

11. Mahācorasuttavaṇṇanā

51. Ekādasame mahācoroti mahanto balavacoro. Sandhinti gharasandhiṃ. Nillopanti mahāvilopaṃ. Ekāgārikanti ekameva gehaṃ parivāretvā vilumpanaṃ. Paripanthepi tiṭṭhatīti panthadūhanakammaṃ karoti. Nadīvidugganti nadīnaṃ duggamaṭṭhānaṃ antaradīpakaṃ, yattha sakkā hoti dvīhipi tīhipi jaṅghasahashehi saddhiṃ nilīyituṃ. Pabbatavisamanti pabbatānaṃ visamaṭṭhānaṃ pabbatantaraṃ, yattha sakkā hoti sattahi vā aṭṭhahi vā jaṅghasahashehi saddhiṃ nilīyituṃ. Tiṇagahananti tiṇena vaḍḍhitvā sañchannaṃ dvattiyojanaṭṭhānaṃ. Rodhanti ghaṇaṃ aññaṃaññaṃ saṃsaṭṭhasākhaṃ ekābaddhaṃ mahāvanasaṇḍaṃ. Pariyodhāya atthaṃ bhaṇissantīti pariyodahitvā taṃ taṃ kāraṇaṃ pakkhipitvā atthaṃ kathayissanti. Tyāssāti te assa. Pariyodhāya atthaṃ bhaṇantīti kismiñci kiñci vattuṃ āraddeheva “mā evaṃ avacuttha, mayaṃ etaṃ kulaparamparāya jānāma, na esa evarūpaṃ karissatī”ti taṃ taṃ kāraṇaṃ pakkhipitvā mahantampi dosaṃ harantā atthaṃ bhaṇanti. Atha vā pariyodhāyāti paṭicchādetvātipi attho. Te hi tassapi dosaṃ paṭicchādetvā atthaṃ bhaṇanti. Khataṃ upahatanti guṇakhananena khataṃ, guṇupaghātena upahataṃ. Visamena kāyakammenāti sampakkhalanaṭṭhena visamena kāyadvārikakammena. Vacīmanokammesupi eseṃa nayo. Antaggāhikāyāti dasavatthukāya antaṃ gahetvā tṭhitadiṭṭhiyā. Sesam sabbattha uttānatthamevāti.

Cūlavaggo pañcama.

Paṭhamapaṇṇāsakaṃ niṭṭhitaṃ.

2. Dutiyapaṇṇāsakaṃ

1. Brāhmaṇavaggo

1. Paṭhamadvebrāhmaṇasuttavaṇṇanā

52. Brāhmaṇavaggassa paṭhame jīṇṇāti jarājīṇṇā. Vuddhāti vayovuddhā. Mahallakāti jātimahallakā. Addhagatāti tayo addhe atikkantā. Vayoanuppattāti tatiyaṃ vayaṃ anuppattā. Yena bhagavā tenupasaṅkamiṃsūti puttadāre attano vacanaṃ akaronte disvā “samaṇassa gotamassa santikaṃ gantvā niyyānikamaggaṃ gavesissāmā”ti cintetvā upasaṅkamiṃsu. Mayamassu, bho gotama, brāhmaṇāti; bho gotama, mayaṃ brāhmaṇā na khattiyā nāmaccā na gahapatikāti brāhmaṇabhāvaṃ jānāpetvā jīṇṇātiādimāhaṃsu. Akatabhīruttānāti akatabhayaparittānā. Avassayabhūtaṃ

patitṭhākammaṃ amhehi na katanti dassenti. Tagghāti ekaṃsatthe nipāto, sampatṭicchanatthe vā. Ekantena tumhe evarūpā, ahampi kho etaṃ sampatṭicchāmīti ca dasseti. Upanīyatīti upasaṃharīyati. Ayaṃ hi jātiyā jaraṃ upanīyati, jarāya byādhiṃ, byādhinā maraṇaṃ, maraṇena puna jātiṃ. Tena vuttaṃ - “upanīyatī”ti.

Idāni yasmā te brāhmaṇā mahallakattā pabbajitvāpi vattaṃ pūretuṃ na sakkhissanti, tasmā ne pañcasu sīlesu patitṭhāpentō bhagavā yodha kāyena saṃyamotiādimāha. Tattha kāyena saṃyamoti kāyadvārena saṃvaro. Sesesupī eseva nayo. Taṃ tassa petassāti taṃ puññaṃ tassa paralokaṃ gatassa tāyanaṭṭhena tāṇaṃ, nilīyanaṭṭhena leṇaṃ, patitṭhānaṭṭhena dīpo, avassayanaṭṭhena saraṇaṃ, uttamagativasena parāyaṇaṇca hotīti dasseti. Gāthā uttānatthāyeva. Evaṃ te brāhmaṇā tathāgatena pañcasu sīlesu samādapitā yāvajīvaṃ pañca sīlāni rakkhitvā sagge nibbattiṃsu.

2. Dutiyadvebrāhmaṇasuttavaṇṇanā

53. Dutīye bhājananti yaṃkiñci bhaṇḍakaṃ. Sesam paṭhame vuttanayeneva veditabbaṃ.

3. Aññatarabrāhmaṇasuttavaṇṇanā

54. Tatiye sammodanīyanti sammodajananiṃ. Sāraṇīyanti saritabbayuttakaṃ. Vītisāretvāti pariyosāpetvā. Kittāvatāti kittakena. Sanditṭhiko dhammo hotīti sāmaṃ passitabbo hoti. Akālikoti na kālantare phaladāyako. Ehipassikoti “ehi passā”ti evaṃ dassetuṃ sakkāti āgamanīyapaṭipadaṃ pucchatī. Opaneyyikoti attano cittaṃ upanetabbo. Paccattaṃ veditabboti sāmaṃyeva jānitabbo. Viññūhīti paṇḍitehi. Pariyādinnaṇcittoti ādinnaṇcittaparāmaṇaṭṭhacitto hutvā. Cetetīti cintetī. Sesamettha uttānameva. Imasmiṃ pana sutte brāhmaṇena lokuttaramaggo pucchito, satthārāpi soyeva kathito. So hi sāmaṃ passitabbattā sanditṭhiko nāmāti.

4. Paribbājakasuttavaṇṇanā

55. Catutthe brāhmaṇaparibbājakoti brāhmaṇajātiko paribbājako, na khattiyādi jātiko. Attatthampīti diṭṭhadhammikasamparāyikaṃ lokiya lokuttaramissakaṃ attano atthaṃ.

5. Nibbutasuttavaṇṇanā

56. Pañcame akālikanti na kālantare pattabbaṃ. Opaneyyikanti paṭipattiyaṃ upagantabbaṃ.

6. Palokasuttavaṇṇanā

57. Chaṭṭhe ācariyapācariyānanti ācariyānañceva ācariyācariyānañca. Avīci maññe phuṭo ahoṣīti yathā avīci mahānirayo niranteraphuṭo nerayikasattehi paripuṇṇo, manussehi evaṃ paripuṇṇo hoti. Kukkuṭasaṃpātikāti ekagāmassa chadanapiṭṭhito uppatitvā itaragāmassa chadanapiṭṭhe patanasaṅkhāto kukkuṭasaṃpāto etāsu atthīti kukkuṭasaṃpātikā. Kukkuṭasaṃpādīkātipi pāṭho, gāmantarato gāmantaraṃ kukkuṭaṇaṃ padasā gamanasaṅkhāto kukkuṭasaṃpādo etāsu atthīti attho. Ubhayampetaṃ ghananivāsataṃyeva dīpeti. Adhammarāgarattāti rāgo nāma ekanteneva adhammo, attano parikkhāresu pana uppajjamāno na adhammarāgoti adhippeto, paraparikkhāresu uppajjamānova adhammarāgoti. Visamalobhābhībūtāti lobhassa samakālo nāma natthi, ekantaṃ visamova esa. Attanā pariggahitavattumhi pana uppajjamāno samalobho nāma, parapariggahitavattumhi uppajjamānova visamoti adhippeto. Micchādhammaparetāti avatthupaṭisevanasaṅkhātena

micchādhammena samannāgatā. Devo na sammā dhāraṃ anuppaveccatīti vassitabbayutte kāle vassaṃ na vassati. Dubbhikkhanti dullabhabhikkhaṃ. Dussassanti vividhasassānaṃ asampajjanena dussassaṃ. Setatthikanti sasse sampajjamāne pāṇakā patanti, tehi daṭṭhattā nikkhantanikkhantāni sālīsīsāni setavaṇṇāni honti nissārāni. Taṃ sandhāya vuttaṃ “setatthika”nti. Salākāvuttanti vapitaṃ vapitaṃ sassaṃ salākāmattameva sampajjati, phalaṃ na detīti attho. Yakkhāti yakkhādhipatino. Vāle amanusse ossajjantīti caṇḍayakkhe manussapathe vissajjenti, te laddhokāsā mahājanaṃ jīvitakkhayaṃ pāpentī.

7. Vacchagottasuttavaṇṇanā

58. Sattame mahapphalanti mahāvīpākāṃ. Dhammassa cānudhammaṃ byākarontīti ettha dhammo nāma kathitakathā, anudhammo nāma kathitassa paṭikathanaṃ. Sahadhammikoti sakāraṇo sahetuko. Vādānupātoti vādassa anupāto, anupatanaṃ pavattīti attho. Gārayhaṃ ṭhānanti garahitabbayuttaṃ kāraṇaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti - bhotā gotamena vuttā sakāraṇā vādappavatti kiñci gārayhaṃ kāraṇaṃ na āgacchatīti. Atha vā tehi parehi vuttā sakāraṇā vādappavatti kiñci gārayhaṃ kāraṇaṃ na āgacchatīti pucchati.

Antarāyakaro hotīti antarāyaṃ vināsaṃ kicchālābhakaṃ vilomakaṃ karoti. Pāripanthikoti panthadūhanacoro. Khato ca hotīti guṇakhananena khato hoti. Upahatoti guṇupaghateneva upahato.

Candanikāyāti asucikalalakūpe. Oligalleti niddhamanakaḷale. So cāti so sīlavāti vuttakhīṇāsavo. Sīlakkhandhenāti sīlārāsina. Sesapadesupī eseṇa nayo. Ettha ca vimuttiñāḍadassanaṃ vuccati paccavekkhaṇāṇaṃ, taṃ asekkhassa pavattattā asekkhanti vuttaṃ. Itarāni sikkhāpariyosānappattatāya sayampi asekkhāneva. Tāni ca pana lokuttarāni, paccavekkhaṇāṇaṃ lokiyaṃ.

Rohiṇīsūti rattavaṇṇāsu. Sarūpāsūti attano vacchakehi samānarūpāsu. Pārevatāsūti kapotavaṇṇāsu. Dantoti nibbisevano. Puṅgavoti usabho. Dhorayhoti dhuravāho. Kalyāṇajavanikkamoti kalyāṇena ujunā javena gantā. Nāssa vaṇṇaṃ parikkhareti assa goṇassa sarīravaṇṇaṃ na upaparikkhanti, dhuravahanakammameva pana upaparikkhanti. Yasmiṃ kasmīñci jātiyeti yattha katthaci kulajāte. Yāsu kāsuci etāsūti etāsu khattiyādippabhedāsu yāsu kāsuci jātīsu.

Brahmacariyassa kevalīti brahmacariyassa kevalena samannāgato, paripuṇṇabhāvena yuttoti attho. Khīṇāsavo hi sakalabrahmacārī nāma hoti. Tenetaṃ vuttaṃ. Pannabhāroti oropitabhāro, khandhabhāraṃ kilesabhāraṃ kāmaguṇabhāraṇca oropetvā ṭhitoti attho. Katakiccoti catūhi maggehi kiccaṃ katvā ṭhito. Pāragū sabbadhammānantī sabbadhammā vuccanti pañcakkhandhā dvādasāyatanāni aṭṭhārasa dhātuyo, tesāṃ sabbadhammānaṃ abhiññāpāraṃ, pariññāpāraṃ, pahānapāraṃ, bhāvanāpāraṃ, sacchikiriyāpāraṃ, samāpattipārañcāti chabbidhaṃ pāraṃ gatattā pāragū. Anupādāyāti aggahetvā. Nibbutoti kilesasantāparahito. Virajeti rāgadosamoharajarahite.

Avijānantāti khettaṃ ajānantā. Dummedhāti nippaṇṇā. Assutāvinoti khettaṃ vinicchayasavanena rahitā. Bahiddhāti imamahā sāsana bahiddhā. Na hi sante upāsareti buddhapaccekaḥbuddhakhīṇāsavo uttamapurise na upasaṅkamanti. Dhīrasammateti paṇḍitehi sammate sambhāvite. Mūlajātā patiṭṭhitāti iminā sotāpannassa saddhaṃ dasseti. Kule vā idha jāyareti idha vā manussaloke

khattiyabrāhmaṇavessakule jāyanti. Ayameva hi tividhā kulasampatti nāma. Anupubbena nibbānaṃ, adhigacchantīti sīlasamādhīpaññāti ime guṇe pūretvā anukkamena nibbānaṃ adhigacchantīti.

8. Tikaṇṇasuttavaṇṇanā

59. Atthame tikaṇṇoti tassa nāmaṃ. Upasaṅkamīti “samaṇo kira gotamo paṇḍito, gacchissāmi tassa santika”nti cintetvā bhuttaṇṇapātarāso mahājanaparivuto upasaṅkami. Bhagavato sammukhāti dasabalassa purato nisīditvā. Vaṇṇaṃ bhāsati kasmā bhāsati? So kira ito pubbe tathāgatassa santikaṃ agatapubbo. Athassa etadahosi - “buddhā nāma durāsada, mayi paṭhamataraṃ akathente kathēyya vā na vā. Sace na kathessati, atha maṃ samāgamaṭṭhāne kathentaṃ evaṃ vakkhanti ‘tvaṃ idha kasmā kathesi, yena te samaṇassa gotamassa santikaṃ gantvā vacanamattampi na laddha’nti. Tasmā ‘evaṃ me ayaṃ garahā muccissati’”ti maññaṃāno bhāsati. Kiñcāpi brāhmaṇānaṃ vaṇṇaṃ bhāsati, tathāgatassa pana ṇṇaṃ ghaṭṭessāmīti adhippāyeneva bhāsati. Evampi tevijjā brāhmaṇāti tevijjakabrāhmaṇā evaṃpaṇḍitā evaṃdhīrā evaṃbyattā evaṃbahussutā evaṃvādino, evaṃsammattāti attho. Itipīti iminā tesāṃ paṇḍitādiākāraparicchedaṃ dasseti. Ettakena kāraṇena paṇḍitā...pe... ettakena kāraṇena sammattāti ayañhi ettha attho.

Yathā kathaṃ pana brāhmaṇāti ettha yathāti kāraṇavacanaṃ, kathaṃ panāti pucchāvacanaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti - kathaṃ pana, brāhmaṇa, brāhmaṇā tevijjaṃ paññaṇanti. Yathā evaṃ sakkā hoti jānituṃ, taṃ kāraṇaṃ vadehīti. Taṃ sutvā brāhmaṇo “jānanaṭṭhāneyeva maṃ sammāsambuddho pucchi, no ajānanaṭṭhāne”ti attamano hutvā idha, bho gotamātiādimāha. Tattha ubhatoti dvīhipi pakkhehi. Mātito ca pitito cāti yassa mātā brāhmaṇī, mātu mātā brāhmaṇī, tassāpi mātā brāhmaṇī. Pitā brāhmaṇo, pitu pitā brāhmaṇo, tassāpi pitā brāhmaṇo, so ubhato sujāto mātito ca pitito ca. Saṃsuddhagahaṇikoti yassa saṃsuddhā mātu gahaṇī, kucchīti attho. “Samavepākiniyā gahaṇiyā”ti pana ettha kammajatejodhātu gahaṇīti vuccati.

Yāva sattamā pitāmahayugāti ettha pitu pitā pitāmaho, pitāmahassa yugaṃ pitāmahayugaṃ. Yuganti āyuppamāṇaṃ vuccati. Abhilāpamattameva cetāṃ, atthato pana pitāmahoyeva pitāmahayugaṃ. Tato uddhaṃ sabbepi pubbapurisā pitāmahaggahaṇeneva gahitā. Evaṃ yāva sattamo puriso, tāva saṃsuddhagahaṇiko, atha vā akkhitto anupakkuṭṭho jātivādenāti dasseti. Akkhittoti “apanetha etaṃ, kiṃ iminā”ti evaṃ akkhitto anavakkhitto. Anupakkuṭṭhoti na upakkuṭṭho, na akkosāṃ vā nindaṃ vā pattapubbo. Kena kāraṇenāti? Jātivādena. “Itipi hīnajātiko eso”ti evarūpena vacanenāti attho.

Ajjhāyakoti idaṃ “na dānime jhāyanti, na dānime jhāyantīti kho, vāseṭṭha, ajjhāyakā ajjhāyakāteva tatiyaṃ akkharaṃ upanibbatta”nti evaṃ paṭhamakappikakāle jhānavirahitānaṃ brāhmaṇānaṃ garahavacanaṃ uppannaṃ. Idāni pana taṃ ajjhāyatīti ajjhāyako, mante parivattetīti iminā atthena pasamsāvacanaṃ katvā voharanti. Mante dhāretīti mantadharo.

Tiṇṇaṃ vedānanti irubbedayaṃjubbedasāmbbedānaṃ. Oṭṭhapahatakaraṇavasena pāraṃ gatoti pāragū. Saha nighaṇḍunā ca keṭubhena ca sanighaṇḍukeṭubhānaṃ. Nighaṇḍūti nāmanighaṇḍurukkhādīnaṃ vevacanapakāsakasatthaṃ. Keṭubhanti kiriyākappavikappo kavīnaṃ upakārāya satthaṃ. Saha akkharappabhedena sākkharappabhedānaṃ. Akkharappabhedoti sikkhā ca nirutti ca. Itihāsapañcamānanti

āthabbaṇavedaṃ catutthaṃ katvā itiha āsa, itiha āsāti idisavacanapaṭisaṃyutto purāṇakathāsaṅkhāto khattavijjāsaṅkhāto vā itihāso pañcamo etesanti itihāsapañcamā. Tesam itihāsapañcamānaṃ vedānaṃ.

Padam tadavasesaṇca byākaraṇaṃ adhīyati vedeti cāti padako veyyākaraṇo. Lokāyataṃ vuccati vitaṇḍavādasatthaṃ. Mahāpurisalakkhaṇanti mahāpurisānaṃ buddhādīnaṃ lakkhaṇadīpaṃ dvādasasahassaganthapamāṇaṃ satthaṃ, yattha soḷasasahassagāthāpadaparimāṇā buddhamantā nāma ahesuṃ, yesaṃ vasena “iminā lakkhaṇena samannāgatā buddhā nāma honti, iminā paccekabuddhā, dve aggasāvakā, asīti mahāsāvakā, buddhamātā, buddhapitā, aggupaṭṭhākā, aggupaṭṭhāyikā, rājā cakkavatti”ti ayaṃ viseso ñāyati. Anavayoti imesu lokāyatamahāpurisalakkhaṇesu anūno paripūrakārī, avayo na hotīti vuttaṃ hoti. Avayo nāma yo tāni atthato ca ganthato ca sandhāretuṃ na sakkoti. Atha vā anavayoti anu avayo, sandhivasena ukāralopo. Anu avayo paripuṇṇasippoti attho.

Tena hīti idaṃ bhagavā naṃ āyācantam disvā “idānissa pañhaṃ kathetuṃ kālo”ti ñatvā āha. Tassattho - yasmā maṃ āyācasi, tasmā suṇāhīti. Vivicceva kāmehītiādi visuddhimagge vitthāritameva. Idha panetaṃ tissannaṃ vijjānaṃ pubbabhāgaṭṭhapaṭṭidassanattaṃ vuttanti veditabbaṃ. Tattha dvinnaṃ vijjānaṃ anupadavaṇṇanā ceva bhāvanānayo ca visuddhimagge vitthāritova.

Paṭhamā vijjāti paṭhamam uppannāti paṭhamā, viditakaraṇaṭṭhena vijjā. Kiṃ viditaṃ karoti? Pubbenivāsaṃ. Avijjāti tasveva pubbenivāsassa aviditakaraṇaṭṭhena tappaṭicchādako moho vuccati. Tamoti sveva moho paṭicchādakaṭṭhena tamoti vuccati. Ālokoti sāyeva vijjā obhāsakaraṇaṭṭhena ālokoti vuccati. Ettha ca vijjā adhigatāti ayaṃ attho. Sesam pasamsāvacanaṃ. Yojanā panettha ayamassa vijjā adhigatā, athassa adhigatavijjassa avijjā vihatā vinaṭṭhāti attho. Kasmā? Yasmā vijjā uppannā. Itarasmimpi padadvaye eseve nayo. Yathā tanti ettha yathāti opammaṃ, tanti nipātamattaṃ. Satiyā avippavāseṇa appamattassa. Vīriyātāpena ātāpino. Kāye ca jīvite ca anapekkhatāya pahitattassa. Pesitattassāti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti - yathā appamattassa ātāpino pahitattassa viharato avijjā vihaññeyya, vijjā uppajjeyya. Tamo vihaññeyya, āloko uppajjeyya, evameva tassa avijjā vihatā, vijjā uppannā. Tamo vihato, āloko uppanno. Etassa tena padhānānuyogassa anurūpameva phalaṃ laddhanti.

Cutūpapātakathāyaṃ vijjāti dibbacakkhuññānavijjā. Avijjāti sattānaṃ cutipaṭisandhippaṭicchādikā avijjā. Sesam vuttanayameva.

Tatīyavijjāya so evaṃ samāhite citteti vipassanāpādakaṃ catutthajjhānacittaṃ veditabbaṃ. Āsavānaṃ khayaññāyāti arahattamaggaññatthāya. Arahattamaggo hi āsavavināsanato āsavānaṃ khayoti vuccati, tatra cetam ñāṇaṃ tattha pariyāpannattāti. Cittaṃ abhininnāmetīti vipassanācittaṃ abhinīharati. So idaṃ dukkhanti evamādīsu ettakaṃ dukkhaṃ, na ito bhiyyoti sabbampi dukkhasaccaṃ sarasalakkaṇappaṭivedhena yathābhūtaṃ pajānāti paṭivijjhati, tassa ca dukkhasa nibbattikaṃ taṇhaṃ “ayaṃ dukkhasamudayo”ti, tadubhayampi yaṃ ṭhānaṃ patvā nirujjhati, taṃ tesam apavattiṃ nibbānaṃ “ayaṃ dukkhanirodho”ti. Tassa ca sampāpakaṃ ariyamaggaṃ “ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā”ti sarasalakkaṇappaṭivedhena yathābhūtaṃ pajānāti paṭivijjhatīti evamattho veditabbo.

Evaṃ sarūpato saccāni dassetvā idāni kilesavasena pariyāyato dassento ime

āsavātiādīmāha. Tassa evaṃ jānato evaṃ passatoti tassa bhikkhuno evaṃ jānantassa evaṃ passantassa. Saha vipassanāya koṭippattaṃ maggaṃ kathesi. Kāmāsavāti kāmāsavato. Vimuccatīti iminā maggakkhaṇaṃ dasseti. Maggakkhaṇe hi cittaṃ vimuccati, phalakkhaṇe vimuttaṃ hoti. Vimuttasmiṃ vimuttamiti ñāṇanti iminā paccavekkhaṇaṇāṇaṃ dasseti. Khīṇā jātītiādīhi tassa bhūmiṃ. Tena hi ñāṇena so paccavekkhanto khīṇā jātītiādīni pajānāti. Katamā panassa jāti khīṇā, kathaṇca naṃ pajānātīti? Na tāvassa atītā jāti khīṇā pubbeva khīṇattā, na anāgatā, anāgate vāyāmābhāvato, na paccuppannā, vijjamānattā. Yā pana maggassa abhāvitattā uppajjeyya ekacatupañcavokārabhavesu ekacatupañcakkhandhappabhedā jāti, sā maggassa bhāvitattā anuppādadhammataṃ āpajjanena khīṇā. Taṃ so maggabhāvanāya pahīnakilese paccavekkhitvā kilesābhāve vijjamānampi kammaṃ āyatiappaṭisandhikaṃ hotīti jānanto pajānāti.

Vusitanti vutthaṃ parivutthaṃ, kataṃ caritaṃ niṭṭhanti attho. Brahmācariyanti maggabrahmācariyaṃ. Puthujjanakalyāṇakena hi saddhiṃ satta sekkhā brahmācariyavāsaṃ vasanti nāma, khīṇāsavo vutthavāso. Tasmā so attano brahmācariyavāsaṃ paccavekkhanto “vusitaṃ brahmācariya”nti pajānāti. Kataṃ karaṇīyanti catūsu saccesu catūhi maggehi pariññāpahānasacchikiriyābhāvanābhīsamayavasena soḷasavidhampi kiccaṃ niṭṭhāpitanti attho. Puthujjanakalyāṇakādayo hi taṃ kiccaṃ karonti, khīṇāsavo katakaraṇīyo. Tasmā so attano karaṇīyaṃ paccavekkhanto “kataṃ karaṇīya”nti pajānāti. Nāparaṃ itthattāyāti puna itthabhāvāya, evaṃ soḷasavidhakiccabhāvāya kilesakkhayāya vā maggabhāvanākiccaṃ me natthīti pajānāti. Atha vā itthattāyāti itthabhāvato, imasmā evaṃ pakārā idāni vattamānakkhandhasantānā aparaṃ khandhasantānaṃ mayhaṃ natthi, ime pana pañcakkhandhā pariññātā tiṭṭhanti chinnaṃ rūpāṇāṃ rūpāṇā viya. Te carimakaviññāṇanirodhena anupādāno viya jātavedo nibbāyissantīti pajānāti. Idha vijjāti arahattamaggañāṇavijjā. Avijjāti catusaccappaṭicchādikā avijjā. Sesaṃ vuttanayameva.

Anuccāvacasīlassāti yassa sīlaṃ kālena hāyati, kālena vaḍḍhati, so uccāvacasīlo nāma hoti. Khīṇāsavassa pana sīlaṃ ekantavaḍḍhitameva. Tasmā so anuccāvacasīlo nāma hoti. Vasībhūṭanti vasippattaṃ. Susamāhitanti suṭṭhu samāhitaṃ, ārammaṇaṃ suṭṭhapitaṃ. Dhīranti dhitisampannaṃ. Maccuhāyinenti maccuṃ jahitvā ṭhitaṃ. Sabbappahāyinenti sabbe pāpadhamme pajahitvā ṭhitaṃ. Buddhanti catusaccabuddhaṃ. Antimadehinanti sabbapaccimasārādhāriṇaṃ. Taṃ namassanti gotamanti taṃ gotamagottaṃ buddhasāvakaṃ namassanti. Atha vā gotamabuddhassa sāvakopi gotamo, taṃ gotamaṃ devamanussā namassantīti attho.

Pubbenivāsanti pubbenivutthakkhandhaparamparaṃ. Yovetīti yo aveti avagacchati. Yovedītipi pāṭho. Yo avedi, viditaṃ pākaṭaṃ katvā ṭhitoti attho. Saggāpāyaṇca passatīti cha kāmāvacare nava brahmaloke cattāro ca apāye passati. Jātikkhayaṃ pattoti arahattaṃ patto. Abhiññāvositoti jānitvā kiccavosānena vosito. Munīti moneyyena samannāgato khīṇāsavamuni. Etāhīti heṭṭhā niddiṭṭhāhi pubbenivāsaññādīhi. Nāññaṃ lapitalāpananti yo panañño tevijjoti aññehi lapitavacanamattameva lapati, tamahaṃ tevijjoti na vadāmi, attapaccakkhato ñatvā parassapi tisso vijjā kathentamevāhaṃ tevijjoti vadāmīti attho. Kalanti koṭṭhāsaṃ. Nāgghatīti na pāpuṇāti. Idāni brāhmaṇo bhagavato kathāya pasanno pasannākāraṃ karonto abhikkantantiādīmāha.

9. Jāṇussoṇisuttavaṇṇanā

60. Navame yassassūti yassa bhavēyyuṃ. Yaññotiādīsu yajitabboti yañño, deyyadhammassetaṃ nāmaṃ. Saddhanti matakabhattaṃ. Thālipākoti varapurisānaṃ dātabbayuttaṃ bhattaṃ. Deyyadhammanti vuttāvasesaṃ yaṃkiñci deyyadhammaṃ nāma. Tevijjesu brāhmaṇesu dānaṃ dadeyyāti sabbametaṃ dānaṃ tevijjesu dadeyya, tevijjā brāhmaṇāva paṭiggahetuṃ yuttāti dasseti. Sesamettha heṭṭhā vuttanayamevāti.

10. Saṅgāravasuttavaṇṇanā

61. Dasame saṅgāravoti evaṃnāmako rājagahanagare jiṇṇapaṭisaṅkharāṇakārako āyuttakabrāhmaṇo. Upasaṅkamīti bhuttaṭpātarāso hutvā mahājanaparivuto upasaṅkami. Mayamassūti ettha assūti nipātamattaṃ, mayaṃ, bho gotama, brāhmaṇā nāmāti idameva atthapadaṃ. Yaññaṃ yajāmāti bāhiraṃmaye sabbacatukkena sabbatṭhakena sabbasoḷasakena sabbadvattiṃsāya sabbacatusatṭhiyā sabbasatena sabbapañcasatenāti ca evaṃ pāṇaghātaṭisaṃyutto yañño nāma hoti. Taṃ sandhāyevamāha. Anekaśārīrikanti anekasārīrasambhavaṃ. Yadidanti yā esā. Yaññādhikaraṇanti yajanaḥkārāṇā ceva yājanaḥkārāṇā cāti attho. Ekasmiñhi bahūnaṃ dadanteṭi dāpenteṭi bahūsupi bahūnaṃ dentesupi dāpentesupi puññaṭaṭipadā anekasārīrikā nāma hoti. Taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Tuyhañca tuyhañca yajāmīti vadantassāpi tvañca tvañca yajāhīti āṇāpenteṭassāpi ca anekasārīrikāva hoti. Tampi sandhāyetaṃ vuttaṃ. Yassa vā tassa vāti yasmā vā tasmā vā. Ekamattānaṃ dametīti attano indriyadamaṇavasena ekaṃ attānameva dameti. Ekamattānaṃ sametīti attano rāgādīsaṇamaṇavasena ekaṃ attānameva sameti. Parinibbāpetīti rāgādīparinibbānēneva parinibbāpeti. Evamassāyanti evaṃ santeṭi ayaṃ.

Evamidaṃ brāhmaṇassa kathaṃ sutvā satthā cintesi - “ayaṃ brāhmaṇo pasughātakasāmyuttaṃ mahāyaññaṃ anekasārīrikaṃ puññaṭaṭipadaṃ vadeti, pabbajjāmūlakaṃ pana puññaṭupattipaṭipadaṃ ekaśārīrikanti vadeti. Nevāyaṃ ekaśārīrikaṃ jānāti, na anekasārīrikaṃ, handassa ekaśārīrikañca anekasārīrikañca paṭipadaṃ desessāmī”ti upari desanaṃ vaḍḍhento tena hi brāhmaṇātiādīmāha. Tattha yathā te kameyyāti yathā tuyhaṃ rucceyya. Idha tathāgato loke uppajjatiādī visuddhimagge vitthāritameva. Ethāyaṃ maggoti etha tumhe, ahamanusāsāmi, ayaṃ maggo. Ayaṃ paṭipadāti tasseva vevacanaṃ. Yathā paṭipannoti yena maggena paṭipanno. Anuttaraṃ brahmacariyogadhanti arahattamaggasaṅkhātassa brahmacariyassa anuttaraṃ ogadhaṃ uttamapaṭiṭṭhābhūtaṃ nibbānaṃ. Iccāyanti iti ayaṃ.

Appaṭṭhatarāti yattha bahūhi veyyāvaccakarehi vā upakaraṇehi vā attho natthi. Appasamārambhatarāti yattha bahūnaṃ kammacchedavasena pīḷasaṅkhāto samārambho natthi. Seyyathāpi bhavaṃ gotamo, bhavaṃ cānando, ete me pujjāti yathā bhavaṃ gotamo, bhavañcānando, evarūpā mama pūjitā, tumheyeva dve janā mayhaṃ pujjā ca pāsamsā cāti imamatthaṃ sandhāyetaṃ vadati. Tassa kira evaṃ ahosi - “ānandatthero maṃyeva imaṃ pañhaṃ kathāpetukāmo, attano kho pana vaṇṇe vutte padussanako nāma natthi”ti. Tasmā pañhaṃ akathetukāmo vaṇṇabhaṇaṇena vikkhepaṃ karonto evamāha.

Na kho tyāhanti na kho te ahaṃ. Theropi kira cintesi - “ayaṃ brāhmaṇo pañhaṃ akathetukāmo parivattati, imaṃ pañhaṃ etaṃyeva kathāpessāmī”ti. Tasmā naṃ

evamāha.

Sahadhammiki sakāraṇaṃ. Saṃsādetīti saṃsīdāpeti. No vissajjetīti na katheti. Yaṃnūnāhaṃ parimoceyyanti yaṃnūnāhaṃ ubhopete vihesato parimoceyyaṃ. Brāhmaṇo hi ānandena pucchitaṃ pañhaṃ akathento viheseti, ānandopi brāhmaṇaṃ akathentaṃ kathāpento. Iti ubhopete vihesato mocessāmīti cintetvā evamāha. Kā nvajjāti kā nu ajja. Antarākathā udapādīti aññissā kathāya antarantare katarā kathā uppajjīti pucchatī. Tadā kira rājantepure tīṇi pāṭihāriyāni ārabba kathā udapādi, taṃ pucchāmīti satthā evamāha. Atha brāhmaṇo “idāni vattuṃ sakkhissāmī”ti rājantepure uppannaṃ kathaṃ āroceto ayaṃ khvajja, bho gotamātiādīmāha. Tattha ayaṃ khvajjāti ayaṃ kho ajja. Pubbe sudanti ettha sudanti nipātamattaṃ. Uttari manussadhammāti dasakusalakammamāpathasaṅkhātā manussadhammā uttariṃ. Iddhipāṭihāriyaṃ dassesunti bhikkhācāraṃ gacchantā ākāseva gamiṃsu ceva āgamiṃsu cāti evaṃ pubbe pavattaṃ ākāśagamaṇaṃ sandhāyevamāha. Etarahi pana bahutarā ca bhikkhūti idaṃ so brāhmaṇo “pubbe bhikkhū ‘cattāro paccaye uppādessāmā’ti maññe evamakaṃsu, idāni paccayānaṃ uppannabhāvaṃ ñatvā soppena ceva pamādena ca vītināmentī”ti laddhiyā evamāha.

Pāṭihāriyānīti paccaṇīkapaṭiharaṇavasena pāṭihāriyāni. Iddhipāṭihāriyanti ijjhanavasena iddhi, paṭiharaṇavasena pāṭihāriyaṃ, iddhiyeva pāṭihāriyaṃ iddhipāṭihāriyaṃ. Itaresupi eseva nayo. Anekavihiṭaṃ iddhiyādhantiādīnaṃ attho ceva bhāvanānayo ca visuddhimagge vitthāritova.

Nimittena ādisatīti āgatanimittena vā gatanimittena vā ṭhitanimittena vā “idaṃ nāma bhavissatī”ti katheti. Tatridaṃ vatthu - eko kira rājā tisso muttā gahetvā purohitaṃ pucchi “kiṃ me, ācariya, hatthe”ti. So ito cito ca olokesi, tena ca samayena ekā sarabū “makkhikaṃ gahessāmī”ti pakkhantā, gahaṇakāle makkhikā palātā. So makkhikāya muttattā “muttā mahārājā”ti āha. Muttā tāva hontu, kati muttāti. So puna nimittaṃ olokesi. Athāvidūre kukkuṭo tikkhattuṃ saddaṃ nicchāresi. Brāhmaṇo “tisso mahārājā”ti āha. Evaṃ ekacco āgatanimittena katheti. Etenupāyena gataṭhitanimittetthi kathaṇaṃ veditabbaṃ. Evampi te manoti evaṃ tava mano somanassito vā domanassito vā kāmavitakkādisaṃyutto vāti. Dutiyaṃ tasseva vevacanaṃ. Itipi te cittanti itipi tava cittaṃ, imaṅca imaṅca atthaṃ cintayamānaṃ pavattatīti attho. Bahuṃ cepi ādisatīti bahuṃ cepi katheti. Tattheva taṃ hotīti yathā kathitaṃ, tattheva hoti.

Amanussānanti yakkhapisācādīnaṃ. Devatānanti cātumahārājikādīnaṃ. Saddaṃ sutvāti aññassa cittaṃ ñatvā kathentānaṃ sutvā. Vitakkavipphārasaddanti vitakkavipphārasena uppannaṃ vippalapantānaṃ suttappamattādīnaṃ saddaṃ. Sutvāti taṃ sutvā. Yaṃ vitakkayato tassa so saddo uppanno, tassa vasena “evampi te mano”tiādisati.

Tatrimāni vatthūni - eko kira manusso “aṭṭaṃ karissāmī”ti gāma nagaraṃ gacchanto nikkhantaṭṭhānato paṭṭhāya “vinicchayasabhāyaṃ rañño ca rājamahāmattānaṅca idaṃ kathessāmi idaṃ kathessāmī”ti vitakkento rājakuḷaṃ gato viya rañño purato ṭhito viya aṭṭakārakena saddhiṃ kathento viya ca ahosi, tassa taṃ vitakkavipphārasena niccharantaṃ saddaṃ sutvā eko puriso “kenaṭṭhena gacchasi”ti āha. Aṭṭakammenāti. Gaccha, jayo te bhavissatīti. So gantvā aṭṭaṃ katvā jayameva pāpuṇi.

Aparopi thero molīyagāme piṇḍāya cari. Atha naṃ nikkhamantaṃ ekā dārikā aññavihitā na addasa. So gāmadvāre t̥atvā nivattitvā oloketvā taṃ disvā vitakkento agamāsi. Gacchantoyeva ca “kiṃ nu kho kurumānā dārikā na addasā”ti vacībhedam akāsi. Passe t̥hito eko puriso sutvā “tume, bhante, molīyagāme caritthā”ti āha.

Manosaṅkhārā paṇihitāti cittasaṅkhārā suṭṭhapitā. Vitakkessatīti vitakkayissati pavattayissatīti pajānāti. Pajānanto ca āgamanena jānāti, pubbabhāgena jānāti, antosamāpattiyam cittaṃ apaloketvā jānāti. Āgamanena jānāti nāma kasiṇaparikkamakāleyeva “yenākārenesa kasiṇabhāvanam āraddho paṭhamajjhānam vā...pe... catutthajjhānam vā aṭṭha vā samāpattiyo nibbattessatī”ti jānāti. Pubbabhāgena jānāti nāma paṭhamavipassanāya āraddhāyayeva jānāti, “yenākārena esa vipassanam āraddho sotāpattimaggam vā nibbattessatī...pe... arahattamaggam vā nibbattessatī”ti jānāti. Antosamāpattiyam cittaṃ oloketvā jānāti nāma - “yenākārena imassa manosaṅkhārā suṭṭhapitā, imassa nāma cittassa anantarā imam nāma vitakkaṃ vitakkessati, ito vuṭṭhitassa etassa hānabhāgiyo vā samādhi bhavissati t̥hitibhāgiyo vā visesabhāgiyo vā nibbedhabhāgiyo vā, abhiññāyo vā nibbattessatī”ti jānāti. Tattha puthujjano cetopariyaññalābhī puthujjanānamyeva cittaṃ jānāti, na ariyānam. Ariyesupi heṭṭhimo uparimassa cittaṃ na jānāti, uparimo pana heṭṭhimassa jānāti. Etesu ca sotāpanno sotāpattiphalasamāpattiṃ samāpajjati...pe... arahā arahattaphalasamāpattiṃ samāpajjati. Uparimo heṭṭhimam na samāpajjati. Tesañhi heṭṭhimā heṭṭhimā samāpatti tatravattiyeva hoti. Tatheva taṃ hotīti etaṃ ekaṃsena tatheva hoti. Cetopariyaññavasena ñātañhi aññathābhāvi nāma natthi.

Evaṃ vitakkethāti evaṃ nekkhammavitakkādayo pavattentā vitakketha. Mā evaṃ vitakkayitthāti evaṃ kāmavitakkādayo pavattentā mā vitakkayittha. Evaṃ manasi karoṭhāti evaṃ aniccasaññameva, dukkhasaññādīsu vā aññataram manasi karoṭha. Mā evanti niccantiādinā nayena mā manasā karittha. Idanti idaṃ pañcakāmaguṇarāgam pajahatha. Idañca upasampajjāti idaṃ catumaggaphalappabhedam lokuttaradhamameva upasampajja pāpuṇitvā nipphādetvā viharatha.

Māyāsahadhammarūpaṃ viya khāyatīti māyāya samānakāraṇajātikaṃ viya hutvā upaṭṭhāti. Māyākāropi hi udakaṃ gahetvā telaṃ karoti, telaṃ gahetvā udakanti evaṃ anekarūpaṃ māyaṃ dasseti. Idampi pāṭihāriyam tathārūpamevāti. Idampi me, bho gotama, pāṭihāriyam māyāsahadhammarūpaṃ viya khāyatīti cintāmaṇikavijjāsarikkhakataṃ sandhāya evaṃ āha. Cintāmaṇikavijjam jānantāpi hi āgacchantameva disvā “ayaṃ idaṃ nāma vitakkento āgacchatī”ti jānanti. Tathā “idaṃ nāma vitakkento t̥hito, idaṃ nāma vitakkento nisinno, idaṃ nāma vitakkento nipanno”ti jānanti.

Abhikkantataranti sundarataram. Paṇītataranti uttamataram. Bhavañhi gotamo avitakkaṃ avicāranti idha brāhmaṇo avasesam ādesanāpāṭihāriyam bāhirakanti na gaṇhi. Idañca pana sabbam so brāhmaṇo tathāgatassa vaṇṇam kathentoyeva āha. Addhā kho tyāyanti ekaṃseneva tayā ayaṃ. Āsajja upanīya vācā bhāsītāti mama guṇe ghaṭṭetvā mameva guṇānam santikaṃ upanītā vācā bhāsītā. Apica tyāham byākarissāmīti apica te ahameva kathessāmīti. Sesam uttānatthamevāti.

Brāhmaṇavaggo paṭhamo.

2. Mahāvaggo

1. Titthāyatanasuttavaṇṇanā

62. Dutiyassa paṭhame titthāyatanānīti titthabhūtāni āyatanāni, titthiyānaṃ vā āyatanāni. Tattha titthaṃ jānitabbāṃ, titthakarā jānitabbā, titthiyā jānitabbā, titthiyasāvakā jānitabbā. Titthaṃ nāma dvāsaṭṭhi diṭṭhiyo. Titthikarā nāma tāsāṃ diṭṭhīnaṃ uppādakā. Titthiyā nāma yesaṃ tā diṭṭhiyo ruccanti khamanti. Titthiyasāvakā nāma tesāṃ paccayadāyakā. Āyatananti “kambojo assānaṃ āyatanāṃ, gunnaṃ dakkhiṇāpatho āyatana”nti ettha sañjātiṭṭhānaṃ āyatanāṃ nāma.

“Manorame āyatane, sevanti naṃ vihaṅgamā;
Chāyaṃ chāyatthino yanti, phalattamaṃ phalabhogino”ti. -

Ettha samosaraṇaṭṭhānaṃ. “Pañcimāni, bhikkhave, vimuttāyatanāni”ti ettha kāraṇaṃ. Taṃ idha sabbampi labbhati. Sabbepi hi diṭṭhigatikā sañjāyamānā imesuyeva tīsu ṭhānesu sañjāyanti, samosaraṇamānāpi etesuyeva tīsu ṭhānesu samosaranti sannipatanti, diṭṭhigatikabhāve ca nesāṃ etāneva tīṇi kāraṇānīti titthabhūtāni sañjātiādinā atthena āyatanānītipi titthāyatanāni. Tenevatthena titthiyānaṃ āyatanānītipi titthāyatanāni. Samanuyuñjīyamānānīti kā nāmetā diṭṭhiyoti evaṃ pucchiyamānāni. Samanugāhiyamānānīti kiṃkāraṇā etā diṭṭhiyo uppannāti evaṃ sammā anuggāhiyamānāni. Samanubhāsiyamānānīti paṭinissajjetha etāni pāpakāni diṭṭhigatānīti evaṃ sammā anusāsiyamānāni. Apica tīṇi etāni anuyogapucchāvevacanāneva. Tena vuttaṃ aṭṭhakathāyaṃ - “samanuyuñjatīti vā samanuggāhatīti vā samanubhāsatīti vā esese ekaṭṭhe same samabhāge tājāte taññevā”ti.

Parampi gantvāti ācariyaparamparā laddhiparamparā attabhāvaparamparāti etesu yaṃkiñci paramparaṃ gantvāpi. Akiriyyāya saṇṭhahantīti akiriyyamatte saṃtiṭṭhanti. “Amhākaṃ ācariyo pubbekatavādī, amhākaṃ pācariyo pubbekatavādī, amhākaṃ ācariyapācariyo pubbekatavādī. Amhākaṃ ācariyo issaranimmānavādī, amhākaṃ pācariyo issaranimmānavādī, amhākaṃ ācariyapācariyo issaranimmānavādī. Amhākaṃ ācariyo ahetupaccayavādī, amhākaṃ pācariyo ahetupaccayavādī, amhākaṃ ācariyapācariyo ahetupaccayavādī”ti evaṃ gacchantāni hi etāni ācariyaparamparaṃ gacchanti nāma. “Amhākaṃ ācariyo pubbekataladdhiko, amhākaṃ pācariyo...pe... amhākaṃ ācariyapācariyo ahetupaccayaladdhiko”ti evaṃ gacchantāni laddhiparamparaṃ gacchanti nāma. “Amhākaṃ ācariyassa attabhāvo pubbekatahetu, amhākaṃ pācariyassa...pe... amhākaṃ ācariyapācariyassa attabhāvo ahetu apaccayo”ti evaṃ gacchantāni attabhāvaparamparaṃ gacchanti nāma. Evaṃ pana suvidūrampi gacchantāni akiriyyamatteyeva saṇṭhahanti, ekopi etesaṃ diṭṭhigatikānaṃ kattā vā kāretā vā na paññāyati.

Purisapuggaloti satto. Kāmañca purisotipi vutte puggalotipi vutte sattoyeva vutto hoti, ayaṃ pana sammutikathā nāma yo yathā jānāti, tassa tathā vuccati. Paṭisaṃvedetīti attano santāne uppannaṃ jānāti paṭisaṃviditaṃ karoti, anubhavati vā. Pubbekatahetūti pubbekatakāraṇā, pubbekatakammaṃpaccayeneva paṭisaṃvedetīti attho. Iminā kammavedanañca kiriyavedanañca paṭikkhipitvā ekaṃ vipākavedanameva sampaṭicchanti. Ye vā ime pittasamuṭṭhānā ābādha

semhasamuṭṭhānā vātasamuṭṭhānā sannipātikā utupariṇāmajā visamaparihārajā opakkamikā ābādhā kammavipākajā ābādhāti aṭṭha rogā vuttā, tesu satta paṭikkhipitvā ekaṃ vipākavedanaṃyeva sampaṭicchanti. Yepime diṭṭhadhammavedanīyaṃ upapajjavedanīyaṃ aparapariyāyavedanīyanti tayo kammarāsayo vuttā, tesupi dve paṭibāhitvā ekaṃ aparapariyāyakammaṃyeva sampaṭicchanti. Yepime diṭṭhadhammavedanīyo vipāko upapajjavedanīyo aparapariyāyavedanīyoti tayo vipākārāsayo vuttā, tesupi dve paṭibāhitvā ekaṃ aparapariyāyavipākameva sampaṭicchanti. Yepime kusalacetanā akusalacetanā vipākacetanā kiriyaacetanāti cattāro cetanārāsayo vuttā, tesupi tayo paṭibāhitvā ekaṃ vipākacetanaṃyeva sampaṭicchanti.

Issaranimmānahetūti issaranimmānakāraṇā, issarena nimmitattā paṭisaṃvedetīti attho. Ayaṃ hi tesam adhippāyo - imā tisso vedanā paccuppanne attanā katamūlakena vā āṇattimūlakena vā pubbekatena vā ahetuapaccayā vā paṭisaṃveditum nāma na sakkā, issaranimmānakāraṇāyeva pana imā paṭisaṃvedetīti. Evaṃvādino panete heṭṭhā vuttesu aṭṭhasu rogesu ekampi asampaṭicchitvā sabbe paṭibāhanti, heṭṭhā vuttesu ca tīsu kammarāsīsu tīsu vipākārāsīsu catūsu cetanārāsīsu ekampi asampaṭicchitvā sabbepi paṭibāhanti.

Ahetuapaccayāti hetuñca paccayañca vinā, akāraṇeneva paṭisaṃvedetīti attho. Ayañhi nesaṃ adhippāyo - imā tisso vedanā paccuppanne attanā katamūlakena vā āṇattimūlakena vā pubbekatena vā issaranimmānahetunā vā paṭisaṃveditum nāma na sakkā, ahetuapaccayāyeva pana imā paṭisaṃvedetīti. Evaṃvādino panete heṭṭhā vuttesu rogādīsu ekampi asampaṭicchitvā sabbam paṭibāhanti.

Evaṃ satthā mātikaṃ nikkhipitvā idāni taṃ vibhajitvā dassetum tatra, bhikkhaviādimāha. Tattha evaṃ vadāmīti laddhipatiṭṭhāpanatthaṃ evaṃ vadāmīti dasseti. Laddhiñhi appatiṭṭhāpetvā niggayhamānā laddhito laddhiṃ saṅkamanti, bho gotama, na mayaṃ pubbekatavādaṃ vadāmātiādīni vadanti. Laddhiyā pana patiṭṭhāpitāya saṅkamtum alabhantā suniggahitā honti, iti nesaṃ laddhipatiṭṭhāpanatthaṃ evaṃ vadāmīti āha. Tenahāyasmantoti tena hi āyasmanto. Kiṃ vuttaṃ hoti - yadi etaṃ saccam, evaṃ sante tena tumhākaṃ vādena. Pāṇātipātino bhavissanti pubbekatahetūti ye keci loke pāṇaṃ atipātenti, sabbe te pubbekatahetu pāṇātipātino bhavissanti. Kiṃkāraṇā? Na hi pāṇātipātakammaṃ attanā katamūlakena na āṇattimūlakena na issaranimmānahetunā na ahetuapaccayā sakkā paṭisaṃvedetum, pubbekatahetuyeva paṭisaṃvedetīti ayaṃ vo laddhi. Yathā ca pāṇātipātino, evaṃ pāṇātipātā viramantāpi pubbekatahetuyeva viramissantīti. Iti bhagavā tesamyeva laddhiṃ gahetvā tesam niggahaṃ āropeti. Iminā nayena adinnādāyino tiādīsupi yojanā veditabbā.

Sārato paccāgacchatanti sārabhāvena gaṇhantānaṃ. Chandoti kattukamyatāchando. Idaṃ vā karaṇīyaṃ idaṃ vā akaraṇīyanti ettha ayaṃ adhippāyo -idaṃ vā karaṇīyanti kattabbassa karaṇatthāya, idaṃ vā akaraṇīyanti akattabbassa akaraṇatthāya kattukamyatā vā paccattapurisakāro vā na hoti. Chandavāyāmesu vā asantesu “idaṃ kattabba”ntipi “idaṃ na kattabba”ntipi na hoti. Iti karaṇīyākaraṇīye kho pana saccato thetato anupalabbhiyamāneti evaṃ kattabbe ca akattabbe ca bhūtato thirato apaññāyamāne alabbhamāne. Yadi hi kattabbaṃ kātum akattabbato ca viramitum labheyya, karaṇīyākaraṇīyaṃ saccato thetato upalabbheyya. Yasmā pana ubhayampi taṃ esa nupalabbhati, tasmā taṃ saccato thetato na upalabbhati, evaṃ tasmīṃ ca anupalabbhiyamāneti attho. Muṭṭhassatīnanti naṭṭhassatīnaṃ vissatṭhassatīnaṃ.

Anārakkhānaṃ viharatanti chasu dvāresu nirārakkhānaṃ viharantānaṃ. Na hoti paccattaṃ sahadhammiko samaṇavādoti evaṃ bhūtānaṃ tumhākaṃ vā aññesaṃ vā mayaṃ samaṇāti paccattaṃ sakāraṇo samaṇavādo na hoti na ijjhati. Samaṇāpi hi pubbekatakāraṇāyeva honti, assamaṇāpi pubbekatakāraṇāyevāti. Sahadhammikoti sakāraṇo. Niggaho hotīti mama niggaho hoti, te pana niggahitā hontīti.

Evaṃ pubbekatavādino niggahetvā idāni issaranimmānavādino niggahetuṃ tatra, bhikkhaviētiādimāha. Tassattho pubbekatavāde vuttanayeneva veditabbo, tathā ahetukavādepi.

Evaṃ imesaṃ titthāyatanānaṃ parampi gantvā akiriyaṃ saṇṭhahanabhāvena tucchabhāvaṃ aniyyānikabhāvaṃ, asārabhāvena thusakoṭṭanasadisataṃ āpajjanabhāvena aggisaññāya dhamamānakhajjupanakasarikkhataṃ taṃdiṭṭhikānaṃ purimassapi majjhimassapi pacchimassapi atthadassanatāya abhāvena andhaveṇūpamataṃ saddamatteneva tāni gahetvā sāradiṭṭhikānaṃ pathaviyaṃ patitassa beluvapakassa daddabhāyitasaddaṃ sutvā “pathavī saṃvaṭṭamānā āgacchatī”ti saññāya palāyanta saakena sarikkhabhāvañca dassetvā idāni attanā desitassa dhammassa sārabhāvañceva niyyānikabhāvañca dassetuṃ ayaṃ kho pana, bhikkhaviētiādimāha. Tattha aniggahitoti aññehi aniggahito niggahetuṃ asakkuṇeyyo. Asaṃkiliṭṭhoti nikkilesa parisuddho, “saṃkiliṭṭhaṃ naṃ karissāmā”ti pavattehipi tathā kātuṃ asakkuṇeyyo. Anupavajjoti upavādaviniṃutto. Appaṭikuṭṭhoti “kiṃ iminā haratha na”nti evaṃ appaṭibāhito, anupakuṭṭho vā. Viññūhīti paṇḍitehi. Apaṇḍitānañhi ajānitvā kathentānaṃ vacanaṃ appamāṇaṃ. Tasmā viññūhīti āha.

Idāni tassa dhammassa dassanatthaṃ “katamo ca, bhikkhave”ti pañhaṃ pucchitvā “imā cha dhātuyo”tiādinā nayena mātikaṃ nikkhipitvā yathāpaṭipāṭiyā vibhajitvā dassento puna imā cha dhātuyotiādimāha. Tattha dhātuyoti sabhāvā. Nijjīvanissattabhāvappakāsako hi sabhāvaṭṭho dhātvaṭṭho nāma. Phassāyatanānīti vipākaphassānaṃ ākaraṭṭhena āyatanāni. Manopavicārāti vitakkavicārapādehi aṭṭhārasasu ṭhānesu manassa upavicārā.

Pathavīdhātūti patiṭṭhādhātu. Āpodhātūti ābandhanadhātu. Tejodhātūti paripācanadhātu. Vāyodhātūti vitthambhanadhātu. Ākāsadhātūti asaṃphuṭṭhadhātu. Viññāṇadhātūti vijānanadhātu. Evamidaṃ dhātukammaṭṭhānaṃ āgataṃ. Taṃ kho panetaṃ saṅkhepato āgataṭṭhāne saṅkhepatopi vitthāratopi kathetuṃ vaṭṭati. Vitthārato āgataṭṭhāne saṅkhepato kathetuṃ na vaṭṭati, vitthāratova vaṭṭati. Imasmiṃ pana titthāyatanasutte idaṃ saṅkhepato chadhātuvasena kammaṭṭhānaṃ āgataṃ. Taṃ ubhayathāpi kathetuṃ vaṭṭati.

Saṅkhepato chadhātuvasena kammaṭṭhānaṃ pariggaṇhantopi evaṃ pariggaṇhāti - pathavīdhātu āpodhātu tejodhātu vāyodhātūti imāni cattāri mahābhūtāni, ākāsadhātu upādārūpaṃ. Ekasmiṃ ca upādārūpe diṭṭhe sesāni tevīsati diṭṭhānevāti sallakkhetabbāni. Viññāṇadhātūti cittaṃ viññāṇakkhandho hoti, tena saha jātā vedanā vedanākkhandho, saññā saññākkhandho, phasso ca cetanā ca saṅkhārakkhandhoti ime cattāro arūpakkhandhā nāma. Cattāri pana mahābhūtāni catunnañca mahābhūtānaṃ upādārūpaṃ rūpakkhandho nāma. Tattha cattāro arūpakkhandhā nāmaṃ, rūpakkhandho rūpanti nāmañca rūpañcāti dveyeva dhammā honti, tato uddhaṃ satto vā jīvo vā natthīti evaṃ ekassa bhikkhuno saṅkhepato chadhātuvasena arahattasampāpakaṃ kammaṭṭhānaṃ veditabbaṃ.

Vitthārato pariggaṇhanto pana cattāri mahābhūtāni pariggaṇhitvā

ākāsadhātupariggahānusārena tevīsati upādārūpāni pariggaṇhāti. Atha nesam paccayaṃ upaparikkhanto puna cattāreva mahābhūtāni disvā tesu pathaviḍhātu vīsati koṭṭhāsā, āpodhātu dvādasa, tejodhātu cattāro, vāyodhātu chakoṭṭhāsāti koṭṭhāsavasena samodhānetvā dvācattālīsa mahābhūtāni ca vavatthapetvā tesu tevīsati upādārūpāni pakkhipitvā pañcasatṭhi rūpāni vavatthapeti. Tāni ca vatthurūpena saddhiṃ chasatṭhi hontīti chasatṭhi rūpāni passati. Viññāṇadhātu pana lokiyacittavasena ekāsīti cittāni. Tāni sabbānipi viññāṇakkhandho nāma hoti. Tehi saḥajātā vedanādayopi tattakāyevāti ekāsīti vedanā vedanākkhandho, ekāsīti saññā saññākkhandho, ekāsīti cetanā saṅkhārakkhandhoti ime cattāro arūpakkhandhā tebhūmakavasena gayhamānā catuvīsādhikāni tīṇi dhammasatāni hontīti iti ime ca arūpadhammā chasatṭhi ca rūpadhammāti sabbepi samodhānetvā nāmañca rūpañcāti dveva dhammā honti, tato uddham satto vā jīvo vā natthīti nāmarūpavasena pañcakkhandhe vavatthapetvā tesam paccayaṃ pariyesanto avijjāpaccayā taṇhāpaccayā kammaṃpaccayā āhārapaccayāti evaṃ paccayaṃ disvā “atītepi imehi paccayehi idaṃ vaṭṭaṃ pavattittha, anāgatepi etehi paccayehi pavattissati, etarahipi etehiyeva pavattatī”ti tīsu kālesu kaṅkham vitaritvā anukkamena paṭipajjamāno arahattaṃ pāpuṇāti. Evaṃ vitthāratopi chadhātuvasena arahattasampāpakaṃ kammaṭṭhānaṃ veditabbaṃ.

Cakkhu phassāyatananti suvaṇṇādīnaṃ suvaṇṇādīākaro viya dve cakkhuviññāṇāni dve sampaṭicchanaṇi tīṇi santīraṇānīti imehi sattahi viññāṇehi saḥajātānaṃ sattannaṃ phassānaṃ samuṭṭhānaṭṭhena ākaroti āyatanam. Sotaṃ phassāyatanantiādīsopi eseṃ nayo. Mano phassāyatananti ettha pana dvāvīsati vipākaphassā yojetabbā. Iti hidaṃ chaphassāyatanānaṃ vasena kammaṭṭhānaṃ āgataṃ. Taṃ saṅkhepatopi vitthāratopi kathetabbaṃ. Saṅkhepato tāva - ettha hi purimāni pañca āyatanāni upādārūpaṃ, tesu diṭṭhesu avasesaṃ upādārūpaṃ diṭṭhameva hoti. Chatṭhaṃ āyatanam cittaṃ, taṃ viññāṇakkhandho hoti, tena saḥajātā vedanādayo sesā tayo arūpakkhandhāti heṭṭhā vuttanayeneva saṅkhepato ca vitthārato ca arahattasampāpakaṃ kammaṭṭhānaṃ veditabbaṃ.

Cakkhunā rūpaṃ disvāti cakkhuviññāṇena rūpaṃ passitvā. Somanassatṭhāniyanti somanassassa kāraṇabhūtaṃ. Upavicaratīti tattha manaṃ cārento upavicarati. Sesapadesopi eseṃ nayo. Ettha ca itṭhaṃ vā hotu anitṭhaṃ vā, yaṃ rūpaṃ disvā somanassaṃ uppajjati, taṃ somanassatṭhāniyaṃ nāma. Yaṃ disvā domanassaṃ uppajjati, taṃ domanassatṭhāniyaṃ nāma. Yaṃ disvā upekkhā uppajjati, taṃ upekkhātṭhāniyaṃ nāmāti veditabbaṃ. Saddādīsopi eseṃ nayo. Iti idaṃ saṅkhepato kammaṭṭhānaṃ āgataṃ. Taṃ kho panetaṃ saṅkhepato āgataṭṭhāne saṅkhepatopi vitthāratopi kathetuṃ vaṭṭati. Vitthārato āgataṭṭhāne saṅkhepato kathetuṃ na vaṭṭati. Imasmiṃ pana tiṭṭhāyatanasutte idaṃ saṅkhepato aṭṭhārasamanopavicāravasena kammaṭṭhānaṃ āgataṃ. Taṃ saṅkhepatopi vitthāratopi kathetuṃ vaṭṭati.

Tattha saṅkhepato tāva - cakkhu sotaṃ ghānaṃ jivhā kāyo, rūpaṃ saddo gandho rasoti imāni nava upādārūpāni, tesu diṭṭhesu sesaṃ upādārūpaṃ diṭṭhameva hoti. Phoṭṭhabbaṃ tīṇi mahābhūtāni, tehi diṭṭhehi catutthaṃ diṭṭhameva hoti. Mano viññāṇakkhandho, tena saḥajātā vedanādayo tayo arūpakkhandhāti heṭṭhā vuttanayeneva saṅkhepato ca vitthārato ca arahattasampāpakaṃ kammaṭṭhānaṃ veditabbaṃ.

Ariyasaccānīti ariyabhāvakarāni, ariyapaṭividdhāni vā saccāni. Ayamettha saṅkhepo,

vitthārato panetaṃ padaṃ visuddhimagge pakāsitaṃ. Channaṃ, bhikkhave, dhātūnanti idaṃ kimatthaṃ āraddhaṃ? Sukhāvabodhanatthaṃ. Yassa hi tathāgato dvādasapadaṃ paccayāvaṭṭaṃ kathetukāmo hoti, tassa gabbhāvakkanti vaṭṭaṃ dasseti. Gabbhāvakkanti vaṭṭasmiṃ hi dassite kathetumpi sukhaṃ hoti paraṃ avabodhe utumpīti sukhāvabodhanatthaṃ idamāraddhanti veditabbaṃ. Tattha channaṃ dhātūnanti heṭṭhā vuttānaṃyeva pathavīdhātuādīnaṃ. Upādāyāti paṭicca. Etena paccayamattaṃ dasseti. Idaṃ vuttaṃ hoti “chadhātupaccayā gabbhassāvakkanti hoti”ti. Kassa channaṃ dhātūnaṃ paccayena, kiṃ mātu, udāhu pitūti? Na mātu na pitu, paṭisandhiggaṇhanakasattasseva pana channaṃ dhātūnaṃ paccayena gabbhassāvakkanti nāma hoti. Gabbho ca nāmesa nirayagabbho tiracchānayanigabbho pettivisayagabbho manussagabbho devagabbho nānappakāro hoti. Imasmiṃ pana ṭhāne manussagabbho adhippeto. Avakkanti hotīti okkanti nibbatti pātubhāvo hoti, kathaṃ hotīti? Tiṇṇaṃ sannipātena. Vuttañhetuṃ -

“Tiṇṇaṃ kho pana, bhikkhave, sannipātā gabbhassāvakkanti hoti. Katamesaṃ tiṇṇaṃ? Idha mātāpitāro ca sannipatitā honti, mātā ca na utunī hoti, gandhabbo ca na paccupaṭṭhito hoti. Neva tāva gabbhassāvakkanti hoti. Idha mātāpitāro ca sannipatitā honti, mātā ca utunī hoti, gandhabbo ca na paccupaṭṭhito hoti, neva tāva gabbhassāvakkanti hoti. Yato ca kho, bhikkhave, mātāpitāro ca sannipatitā honti, mātā ca utunī hoti, gandhabbo ca paccupaṭṭhito hoti. Evaṃ tiṇṇaṃ sannipātā gabbhassāvakkanti hoti”ti.

Okkantiyā sati nāmarūpanti “viññāṇapaccayā nāmarūpa”nti vuttaṭṭhāne vatthudasakaṃ kāyadasakaṃ bhāvadasakaṃ tayo arūpino khandhāti tettiṃsa dhammā gahitā, imasmiṃ pana “okkantiyā sati nāmarūpa”nti vuttaṭṭhāne viññāṇakkhandhampi pakkhipitvā gabbhaseyyakānaṃ paṭisandhikkhaṇe catuttiṃsa dhammā gahitāti veditabbā. Nāmarūpapaccayā saḷāyatanantiādīhi yatheva okkantiyā sati nāmarūpapātubhāvo dassito, evaṃ nāmarūpe sati saḷāyatanapātubhāvo, saḷāyatane sati phassapātubhāvo, phasse sati vedanāpātubhāvo dassito.

Vediyamānassāti ettha vedanaṃ anubhavantopi vediyamānoti vuccati jānantopi. “Vediyāmahaṃ, bhante, vediyatīti maṃ saṅgho dhāretū”ti ettha hi anubhavanto vediyamāno nāma, “sukhaṃ vedanaṃ vediyamāno sukhaṃ vedanaṃ vediyāmīti pajānātī”ti ettha jānanto. Idhāpi jānantova adhippeto. Idaṃ dukkhanti paññapemīti evaṃ jānantassa sattassa “idaṃ dukkhaṃ ettakaṃ dukkhaṃ, natthi ito uddhaṃ dukkha”nti paññapemi bodhemi jānāpemi. Ayaṃ dukkhasamudayotiādīsopi ese va nayo.

Tattha dukkhādīsū ayaṃ sanniṭṭhānakathā - ṭhapetvā hi taṇhaṃ tebhūmakā pañcakkhandhā dukkhaṃ nāma, tasseva pabhāvikā pubbatāṇhā dukkhasamudayo nāma, tesāṃ dvinnampi saccānaṃ anuppattinirodho dukkhanirodho nāma, ariyo aṭṭhaṅgiko maggo dukkhanirodhagāminī paṭipadā nāma. Iti bhagavā okkantiyā sati nāmarūpanti kathentopi vediyamānassa jānamānasseva kathesi, nāmarūpapaccayā saḷāyatananti kathentopi, saḷāyatanapaccayā phassoti kathentopi, phassapaccayā vedanāti kathentopi, vediyamānassa kho panāhaṃ, bhikkhave, idaṃ dukkhanti paññapemīti kathentopi, ayaṃ dukkhasamudayoti, ayaṃ dukkhanirodhoti, ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadāti paññapemīti kathentopi vediyamānassa jānamānasseva kathesi.

Idāni tāni paṭipāṭiyā ṭhapitāni saccāni vitthārento katamañca, bhikkhaviṭṭhādimāha. Taṃ sabbam sabbākārena visuddhimagge vitthāritameva. Tattha vuttanayeneva veditabbaṃ. Ayaṃ pana viseso - tattha “dukkhasamudayaṃ ariyasaccaṃ yāyaṃ taṇhā ponobbhavikā”ti imāya tantiyā āgataṃ, idha “avijjāpaccayā saṅkhārā”ti paccayākāravasena. Tattha ca dukkhanirodhaṃ ariyasaccaṃ “yo tassāyeva taṇhāya asesavirāganirodho”ti imāya tantiyā āgataṃ, idha “avijjāyatveva asesavirāganirodhā”ti paccayākāranirodhavasena.

Tattha asesavirāganirodhāti asesavirāgena ca asesanirodhena ca. Ubhayampetaṃ aññaṃaññavevacanameva. Saṅkhāranirodhoti saṅkhārānaṃ anuppattinirodho hoti. Sesapadesupi eseva nayo. Imehi pana padehi yaṃ āgama avijjādayo nirujjhanti, atthato taṃ nibbānaṃ dīpitaṃ hoti. Nibbānañhi avijjānirodhotipi saṅkhāranirodhotipi evaṃ tesam tesam dhammānaṃ nirodhanāmena kathīyati. Kevalassāti sakalassa. Dukkhaṃkhandhassāti vaṭṭadukkharāsissa. Nirodho hotīti appavatti hoti. Tattha yasmā avijjādīnaṃ nirodho nāma khīṇākāropi vuccati arahattampi nibbānampi, tasmā idha khīṇākāradassanavasena dvādasasu ṭhānesu arahattaṃ, dvādasasuyeva nibbānaṃ kathitanti veditabbaṃ. Idaṃ vuccatīti ettha nibbānameva sandhāya idanti vuttaṃ. Aṭṭhaṅgikoti na aṭṭhahi aṅgehi vinimutto añño maggo nāma atthi. Yathā pana pañcaṅgikaṃ tūriyanti vutte pañcaṅgamattameva tūriyanti vuttaṃ hoti, evamidhāpi aṭṭhaṅgikamattameva maggo hotīti veditabbo. Aniggahitoti na niggahito. Niggaṇhanto hi hāpetvā vā dasseti vaḍḍhetvā vā taṃ parivattetvā vā. Tattha yasmā cattāri ariyasaccāni “na imāni cattāri, dve vā tīni vā”ti evaṃ hāpetvāpi “pañca vā cha vā”ti evaṃ vaḍḍhetvāpi “na imāni cattāri ariyasaccāni, aññāneva cattāri ariyasaccāni”ti dassetuṃ na sakkā. Tasmā ayaṃ dhammo aniggahito nāma. Sesam sabbattha uttānamevāti.

2. Bhayasuttavaṇṇanā

63. Dutiye amātāputtikānīti mātā ca putto ca mātāputtaṃ, parittātuṃ samatthabhāvena natthi ettha mātāputtanti amātāputtikāni. Yanti yasmiṃ samaye. Tattha mātāpi puttaṃ nappaṭilabhatīti tasmīṃ aggibhaye uppanne mātāpi puttaṃ passituṃ na labhati, puttapi mātaraṃ passituṃ na labhatīti attho. Bhayaṃ hotīti cittutrāsabhayaṃ hoti. Aṭṭhaviṭṭhāpoti aṭṭhaviṭṭhā saṅkopo. Aṭṭhaviṭṭhā cettha aṭṭhaviṭṭhā corā veditabbā. Yadā hi te aṭṭhaviṭṭhā janapadaṃ otarivā gāmanigamarājadhāniyo paharivā vilumpanti, tadā aṭṭhaviṭṭhā nāma hoti, taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Cakkasamārūḷhāti ettha iriyāpathacakkampi vaṭṭati yānacakkampi. Bhayasmiṃ hi sampatte yesaṃ yānakāni atthi, te attano parikkhārabhaṇḍaṃ tesu āropetvā palāyanti. Yesaṃ natthi, te kājena vā ādāya sīsena vā ukkhipitvā palāyantiyeva. Te cakkasamārūḷhā nāma honti. Pariyāyantīti ito cito ca gacchanti. Kadācīti kismiṃcideva kāle. Karahacīti tasseeva vevacanaṃ. Mātāpi puttaṃ paṭilabhatīti āgacchantaṃ vā gacchantaṃ vā ekasmiṃ ṭhāne nīlīnaṃ vā passituṃ labhati. Udakavāhakoti nadīpūro. Mātāpi puttaṃ paṭilabhatīti kulle vā uḷumpe vā mattikābhājane vā dārukkhaṇḍe vā laggaṃ vuyhamānaṃ passituṃ paṭilabhati, sotthinā vā puna uttaritvā gāme vā araṇṇe vā ṭhitaṃ passituṃ labhatīti.

Evaṃ pariyāyato amātāputtikāni bhayāni dassetvā idāni nippariyāyena dassento tīṇimānītiādimāha. Tattha jarābhayanti jaraṃ paṭicca uppajjanakabhayaṃ. Itaresupi eseva nayo. Vuttampi cetam - “jaraṃ paṭicca uppajjati bhayaṃ bhayānakaṃ chambhitattaṃ lomahaṃso cetaso utrāso. Byādhim paṭicca, maraṇaṃ paṭicca uppajjati bhayaṃ bhayānakaṃ chambhitattaṃ lomahaṃso cetaso utrāso”ti. Sesam

sabbattha uttānamevāti.

3. Venāgapurasuttavaṇṇanā

64. Tatiye kosalesūti evaṃnāmake janapade. Cārikam caramānoti addhānagamanam gacchanto. Cārikā ca nāmesā bhagavato duvidhā hoti turitacārikā ca aturitacārikā cāti. Tattha dūrepi bodhaneyyapuggalam disvā tassa bodhanatthāya sahasā gamanam turitacārikā nāma. Sā mahākassapapaccuggamanādīsu daṭṭhabbā. Yam pana gāmanigamapaṭipāṭiyā devasikam yojanaaddhayojanavasena piṇḍapātacariyādīhi lokam anuggaṇhantassa gamanam, ayam aturitacārikā nāma. Imam sandhāyetam vuttam - “cārikam caramāno”ti. Vitthārena pana cārikākathā sumaṅgalavilāsiniyā dīghanikāyattakathāya ambaṭṭhasuttavaṇṇanāyam vuttā. Brāhmaṇagāmoti brāhmaṇānam samosaraṇagāmopi brāhmaṇagāmoti vuccati, brāhmaṇānam bhogagāmopi. Idha samosaraṇagāmo brāhmaṇavasanaṇagāmoti adhippeto. Tadavasārīti tattha avasari, sampattoti attho. Vihāro panettha aniyāmito. Tasmā tassa avidūre buddhānam anucchaviko eko vanasaṇḍo atthi, satthā tam vanasaṇḍam gatoti veditabbo.

Assosunti suṇimsu upalabhiṃsu, sotadvārasampattavacanānigghosānusārena jāniṃsu. Khoti avadhāraṇatthe, padapūraṇamatte vā nipāto. Tattha avadhāraṇatthena “assosum eva, na tesam koci savanantarāyo ahoṣī”ti ayamattho veditabbo. Padapūraṇena byañjanasiliṭṭhatāmattameva.

Idāni yamattham assosum, tam pakāsetum samaṇo khalu, bho, gotamotiādi vuttam. Tattha samitapāpattā samaṇoti veditabbo. Khalūti anussavatthe nipāto. Bhoti tesam aññamaññaṃ ālapanamattam. Gotamoti bhagavato gottavasena paridīpanam, tasmā “samaṇo khalu, bho, gotamo”ti ettha samaṇo kira, bho, gotamagottoti evamattho daṭṭhabbo. Sakyaputtoti idam pana bhagavato uccākulaparidīpanam. Sakyakulā pabbajitoti saddhāpabbajitabhāvaparidīpanam, kenaci pārijuññaṇa anabhībhūto aparikkhīṇamyeva tam kulam pahāya saddhāya pabbajitoti vuttam hoti. Tam kho panāti itthambhūtākhyānatthe upayogavacanam, tassa kho pana bho gotamassāti attho. Kalyāṇoti kalyāṇaguṇasamannāgato, seṭṭhoti vuttam hoti. Kittisaddoti kittiyeva, thutighoso vā. Abbhuggatoti sadevakam lokam ajjhottharivā uggato. Kinti? Itipi so bhagavā...pe... buddho bhagavāti. Tatrāyam padasambandho - so bhagavā itipi araham, itipi sammāsambuddho...pe... itipi bhagavāti. Iminā ca iminā ca kāraṇenāti vuttam hoti.

Tattha “ārakattā, arīnam arānaṇca hatattā, paccayādīnam arahattā, pāpakaraṇe rahābhāvāti imehi kāraṇehi so bhagavā arahanti veditabbo”tiādinā nayena mātīkam nikkhipitvā sabbāneva etāni padāni visuddhimagge buddhānussatiniddese vitthārītānīti tato nesam vitthāro gahetabbo.

So imam lokanti so bhavam gotamo imam lokam, idāni vattabbam nidasseti. Sadevakanti saha devehi sadevakam. Evaṃ saha mārena samārakam. Saha brahmūnā sabrahmakam. Saha samaṇabrāhmaṇehi sassamaṇabrāhmaṇim. Pajātattā pajā, tam pajam. Saha devamanussehi sadevamanussam. Tattha sadevakavacanena pañcakāmāvacaradevaggahaṇam veditabbam, samārakavacanena chaṭṭhakāmāvacaradevaggahaṇam, sabrahmakavacanena brahmakāyikādibrahmaggaṇam, sassamaṇabrāhmaṇivacanena sāsanassa paccatthikapaccāmittasamaṇabrāhmaṇaggahaṇam,

samitapāpabāhitapāpasamaṇabrāhmaṇaggahaṇaṇca, pajāvacanena
sattalokaggahaṇaṇ, sadevamanussavacanena
sammutidevaavasesamanussaggahaṇaṇ. Evamettha tīhi padehi okāsalokena
saddhiṃ sattaloko, dvīhi pajāvasena sattalokova gahitoti veditabbo.

Aparo nayo - sadevakaggahaṇena arūpāvacaraloko gahito, samārakaggahaṇena
chakāmāvacaradevaloko, sabrahmakaggahaṇena rūpībrahmaloko,
sassamaṇabrāhmaṇādiggahaṇena catuparisavasena, sammutidevehi vā saha
manussaloko, avasesasabbasattaloko vā. Porāṇā panāhu - sadevakanti devatāhi
saddhiṃ avasesalokaṃ. Samārakanti mārena saddhiṃ avasesalokaṃ. Sabrahmakanti
brahmehi saddhiṃ avasesalokaṃ. Evaṃ sabbepi tibhavūpage satte tīhākārehi tīsu
padesu pakkhipitvā puna dvīhi padehi pariyādātuṃ sassamaṇabrāhmaṇiṃ pajam
sadevamanussanti vuttaṃ. Evaṃ pañcahi padehi tena tenākārena tedhātukameva
pariyādinanti.

Sayaṃ abhiññā sacchikatvā pavedetīti sayanti sāmam, aparaneyyo hutvā. Abhiññāti
abhiññāya, adhikena ñāṇena ñatvāti attho. Sacchikatvāti paccakkham katvā, etena
anumānādipaṭikkhepo kato. Pavedetīti bodheti ñāpeti pakāseti.

So dhammaṃ deseti ādikalyāṇam...pe... pariyosānakalyāṇanti so bhagavā sattesu
kāruṇṇīyaṃ paṭicca hitvāpi anuttaraṃ vivekasukhaṃ dhammaṃ deseti. Tañca kho
appaṃ vā bahuṃ vā desento ādikalyāṇādippakārameva deseti, ādimhipi kalyāṇam
bhaddakaṃ anavajjameva katvā deseti, majjhepi, pariyosānepi kalyāṇam bhaddakaṃ
anavajjameva katvā desetīti vuttaṃ hoti.

Tattha atthi desanāya ādimajjhapiyosānam, atthi sāsanassa. Desanāya tāva
catuppadikāyapi gāthāya paṭhamapādo ādi nāma, tato dve majjham nāma, ante eko
pariyosānam nāma. Ekānusandhikassa suttassa nidānam ādi, idamavocāti
pariyosānam, ubhinnaṃ antarā majjham. Anekānusandhikassa suttassa
paṭhamānusandhi ādi, ante anusandhi pariyosānam, majjhe eko vā dve vā bahū vā
majjhameva.

Sāsanassa sīlasamādhivipassanā ādi nāma. Vuttampi cetam - “ko cādi kusalānam
dhammānam, sīlañca suvisuddham diṭṭhi ca ujukā”ti. “Atthi, bhikkhave, majjhimā
paṭipadā tathāgatena abhisambuddhā”ti evaṃ vutto pana ariyamaggo majjham
nāma. Phalañceva nibbānañca pariyosānam nāma. “Tasmātiha tvaṃ, brāhmaṇa,
brahmacariyaṃ etaṃpāraṃ etaṃpariyosāna”nti ettha phalaṃ pariyosananti vuttaṃ.
“Nibbānogadhañhi, āvuso visākha, brahmacariyaṃ vussati nibbānaparāyaṇam
nibbānapariyosāna”nti ettha nibbānam pariyosānanti vuttaṃ. Idha pana desanāya
ādimajjhapiyosānam adhippetam. Bhagavā hi dhammaṃ desento ādimhi sīlam
dassetvā majjhe maggaṃ pariyosāne nibbānam dasseti. Tena vuttaṃ - “so
dhammaṃ deseti ādikalyāṇam majjhekalyāṇam pariyosānakalyāṇa”nti. Tasmā
aññopi dhammakathiko dhammaṃ kathento -

“Ādimhi sīlam dasseyya, majjhe maggaṃ vibhāvaye;
Pariyosānamhi nibbānam, esā kathikasaṇṭhiti”ti.

Sāttham sabyañjananti yassa hi yāgubhattaitthipurisādivaṇṇanānissitā desanā hoti,
na so sāttham deseti. Bhagavā pana tathārūpaṃ desanam pahāya
catusatipaṭṭhānādinissitam desanam deseti. Tasmā “sāttham deseti”ti vuccati. Yassa
pana desanā ekabyañjanādiyuttā vā sabbaniroṭṭhabyañjanā vā

sabbavissatṭhabyañjanā vā sabbaniggahitabyañjanā vā, tassa
damiḷakirātayavanādīmilakkhānaṃ bhāsā viya byañjanapāripūriyā abhāvato
abyañjanā nāma desanā hoti. Bhagavā pana -

“Sithilaṃ dhanitañca dīgharassaṃ, lahukaṃ garukañca niggahitaṃ;
Sambandhaṃ vavatthitaṃ vimuttaṃ, dasadhā byañjanabuddhiyā pabheda”ti.

-

Evam vuttaṃ dasavidhaṃ byañjanaṃ amakkhetvā paripuṇṇabyañjanaṃ eva katvā
dhammaṃ deseti. Tasmā “sabyañjanaṃ katvā deseti”ti vuccati. Kevalaparipuṇṇanti
ettha kevalanti sakalādhivacanaṃ. Paripuṇṇanti anūnādhikavacanaṃ. Idaṃ vuttaṃ
hoti - sakalaparipuṇṇaṃ eva deseti, ekadesanāpi aparipuṇṇā natthīti. Parisuddhanti
nirupakkilesaṃ. Yo hi “imaṃ dhammadesanaṃ nissāya lābhaṃ vā sakkāraṃ vā
labhissāmī”ti deseti, tassa aparisuddhā desanā nāma hoti. Bhagavā pana
lokāmisānirapekkho hitapharaṇeṇeva mettābhāvanāya muduhadayo
ullumpanasabhāvasaṇṭhitena cittaṇa deseti. Tasmā parisuddhaṃ deseti vuccati.
Brahmacariyaṃ pakāseti ettha brahmacariyanti sikkhattayaśaṅghitaṃ sakalaṃ
sāsanaṃ. Tasmā brahmacariyaṃ pakāseti so dhammaṃ deseti ādikalyāṇaṃ...pe...
parisuddhaṃ, evaṃ desento ca sikkhattayaśaṅghitaṃ sakalasāsanabrahmacariyaṃ
pakāseti evamettha attho daṭṭhabbo. Brahmacariyanti seṭṭhaṭṭhena brahmabhūtaṃ
cariyaṃ, brahmabhūtānaṃ vā buddhādīnaṃ cariyanti vuttaṃ hoti.

Sādhū kho paṇāti sundaraṃ kho pana, atthāvahaṃ sukhāvahanti vuttaṃ hoti.
Tathārūpaṇaṃ arahatanti yathārūpo so bhavaṃ gotamo, evarūpaṇaṃ anekehipi
kappakoṭisatasahasseehi dullabhadassanānaṃ byāmapabbhāparikkhittehi
asīti anubyañjanapaṭimaṇḍitehi dvattiṃsamahāpurisalakkhaṇavarehi
samākiṇṇamanoramasarīrānaṃ anappakadassanānaṃ
atimadhuradhammanigghosānaṃ yathābhūtaguṇādhigamena loke arahantoti
laddhasaddānaṃ arahataṃ. Dassanaṃ hoti pasādasommāni akkhīni ummīletvā
dassanamattampi sādhū hoti. Sace pana aṭṭhaṅgasamannāgatena brahmassaarena
dhammaṃ desentassa ekapadampi sotuṃ labhissāma, sādhutaraṃ yeva bhavissati
evaṃ ajjhāsayaṃ katvā. Yena bhagavā tenupasaṅkamiṃsūti sabbakiccāni pahāya
tuṭṭhamānasā agamaṃsu. Añjaliṃ paṇāmetvāti ete ubhatopakkhikā, te evaṃ
cintesuṃ - “sace no micchādiṭṭhikā codessanti ‘kasmā tumhe samaṇaṃ gotamaṃ
vanditthā’ti, tesam ‘kiṃ añjalikaraṇamattenāpi vanditaṃ hoti’ti vakkhāma. Sace no
sammādiṭṭhikā codessanti ‘kasmā bhagavantaṃ na vanditthā’ti, ‘kiṃ sīsena bhūmiṃ
paharanteneva vanditaṃ hoti. Nanu añjalikammampi vandanā evā’ti vakkhāmā”ti.

Nāmagottanti, “bho gotama, ahaṃ asukassa putto datto nāma mitto nāma
idhāgato”ti vadantā nāma sāventi nāma. “Bho gotama, ahaṃ vāseṭṭho nāma
kaccāno nāma idhāgato”ti vadantā gottaṃ sāventi nāma. Ete kira daliddā
jiṇṇakulaputtā “parisamajjhe nāmagottavasena pākaṭā bhavissāmā”ti evaṃ akaṃsu.
Ye pana tuṇhībhūtā nisīdiṃsu, te kerāṭikā ceva andhabālā ca. Tattha kerāṭikā “ekaṃ
dve kathāsallāpe karonte vissāsiko hoti, atha vissāse sati ekaṃ dve bhikkhā adātuṃ
na yutta”nti tato attānaṃ mocentā tuṇhībhūtā nisīdanti. Andhabālā aññānatāyeva
avakkhittamattikāpiṇḍā viya yattha katthaci tuṇhībhūtā nisīdanti.

Venāgapurikoti venāgapuravāsī. Etadavocāti pādantato paṭṭhāya yāva kesaggā
tathāgatassa sarīraṃ olokento asīti anubyañjanasamujjalehi
dvattiṃsamahāpurisalakkhaṇehi paṭimaṇḍitaṃ sarīrā nikkhamitvā samantato

asītihatthappadesaṃ ajjhottharivā t̥hitāhi chabbaṇṇāhi ghanabuddharaṃsīhi
sampaṇṇāritam tathāgatassa sarīraṃ disvā sañjātavimhaya vaṇṇaṃ bhaṇanto etaṃ
“acchariyaṃ, bho gotamā”tiādivacanaṃ avoca.

Tattha yāvañcīdanti adhimattappamāṇaparicchedavacanametam. Tassa
vip̥pasannapadena saddhiṃ sambandho. Yāvañca vip̥pasannāni
adhimattavip̥pasannānīti attho. Indriyānīti cakkhādīni cha indriyāni. Tassa hi
pañcannaṃ indriyānaṃ patiṭṭhitokāsassa vip̥pasannataṃ disvā tesam vip̥pasannatā
pākaṭā ahoṣi. Yasmā pana sā mane vip̥pasanneyeveva hoti, avip̥pasannacittānañhi
indriyappasādo nāma natthi, tasmāssa manindriyappasādopi pākaṭo ahoṣi. Taṃ esa
vip̥pasannataṃ gahetvā “vip̥pasannāni indriyānī”ti āha. Parisuddhoti nimmallo.
Pariyodātoti pabhassaro. Sāraḍaṃ badarapaṇḍunti saradakāle jātaṃ
nātisuparipakkaṃ badaraṃ. Tañhi parisuddhañceva hoti pariyodātāñca. Tālapakkanti
suparipakkatālaphalaṃ. Sampati bandhanā pamuttanti taṃkhaṇaṇṇeva bandhanā
pamuttaṃ. Tassa hi bandhanamūlaṃ apanetvā paramukhaṃ katvā phalake
ṭhapitassa caturaṅgulamattaṃ ṭhānaṃ olokentānaṃ parisuddhaṃ pariyodātaṃ hutvā
khāyati. Taṃ sandhāyevamāha. Nekkhaṃ jambonadanti surattavaṇṇassa
jambonadasuvaṇṇassa ghaṭikā. Dakkhakammāraputtasuparikammakatanti dakkhena
suvaṇṇakāraputtena suṭṭhu kataparikkammaṃ. Ukkāmukhe sukusalasampahaṭṭhanti
suvaṇṇakārauddhane pacitvā sukusalena suvaṇṇakārena
ghaṭṭanaparimajjanamaṃsanena suṭṭhu pahaṭṭhaṃ superimadditanti attho.
Paṇḍukambale nikkhittanti agginā pacitvā dīpidāṭhāya ghaṃsitvā
gerukaparikkammaṃ katvā rattakambale ṭhapitaṃ. Bhāsateti sañjātaobhāsatāya
bhāstate. Tapateti andhakāraviddhaṃsanatāya tapate. Virocatīti vijjotamānaṃ hutvā
virocati, sobhatīti attho.

Uccāsayanamahāsayanānīti ettha atikkantappamāṇaṃ uccāsayaṇaṃ nāma,
āyatavittataṃ akappiyabhaṇḍaṃ mahāsayaṇaṃ nāma. Idāni tāni dassento
seyyathidaṃ, āsandītiādimāha. Tattha āsandīti atikkantappamāṇaṃ āsanaṃ.
Pallaṅkoti pādesu vāḷarūpāni ṭhapetvā kato. Gonakoti dīghalomako mahākojavo.
Caturaṅgulādhiḱāni kira tassa lomāni. Cittakoti vānacittaṃ uṇṇāmayattharaṇaṃ.
Paṭikāti uṇṇāmayo setattharako. Paṭalikāti ghanapuppho uṇṇāmayattharako, yo
āmalakapaṭṭotipi vuccati. Tūlikāti tiṇṇaṃ tūlānaṃ aññatarapuṇṇā tūlikā. Vikatikāti
sīhabyagghādirūpavicitro uṇṇāmayattharako. Uddalomīti ubhatodasaṃ
uṇṇāmayattharaṇaṃ. Keci ekato uggatapupphanti vadanti. Ekantalomīti ekatodasaṃ
uṇṇāmayattharaṇaṃ. Keci ubhato uggatapupphanti vadanti. Kaṭṭissanti
ratanaparisibbitaṃ koseyyakaṭṭissamayaṃ paccattharaṇaṃ. Koseyyanti
ratanaparisibbitameva kosiyaṣuttamayaṃ paccattharaṇaṃ. Kuttakanti soḷasannaṃ
nāṭakittihīnaṃ ṭhatvā naccanayoggaṃ uṇṇāmayattharaṇaṃ. Hatthattharādayo
hatthipitṭhādīsu attharaṇakaattharakā ceva hatthirūpādīni dassetvā kataattharakā ca.
Ajinappaveṇīti ajinacammehi mañcappamāṇena sibbitvā katappaveṇī. Sesam heṭṭhā
vuttatthameva.

Nikāmalābhīti atikāmalābhī icchiticchitalābhī. Akicchalābhīti adukkhalābhī.
Akasiralābhīti vipulalābhī mahantalābhī, ulāruḷārāneva labhati maññeti sandhāya
vadati. Ayaṃ kira brāhmaṇo sayanagaruko, so bhagavato vip̥pasannindriyāditaṃ
disvā “addhā esa evarūpesu uccāsayanamahāsayaṇesu nisīdati ceva nipajjati ca.
Tenassa vip̥pasannāni indriyāni, parisuddho chavivaṇṇo pariyodāto”ti maññamāno
imaṃ senāsanavaṇṇaṃ kathesi.

Laddhā ca pana na kappantīti ettha kiñci kiñci kappati. Suddhakoseyyaṇhi mañcepi attharituṃ vaṭṭati, gonakādayo ca bhūmattharaṇaparibhogena, āsandiya pāde chinditvā, pallaṅkassa vāle bhinditvā, tūlikaṃ vijaṭetvā “bimbohanaṅca kātu”nti vacanato imānipi ekena vidhānena kappanti. Akappiyaṃ pana upādāya sabbāneva na kappantīti vuttāni.

Vanantaññeva pavisāmīti araṇṇaṃyeva pavisāmi. Yadevāti yāniyeva. Pallaṅkaṃ ābhujitvāti samantato ūrubaddhāsanaṃ bandhitvā. Ujuma kāyaṃ paṇidhāyāti atthārassa piṭṭhikaṇṭake koṭiya koṭiṃ paṭipādentō ujuma kāyaṃ ṭhapetvā. Parimukhaṃ satiṃ upaṭṭhapetvāti kammaṭṭhānābhimukhaṃ satiṃ ṭhapetvā, pariggahitaniyyānaṃ vā katvāti attho. Vuttaṇhetam - “parīti pariggahaṭṭho. Mukhanti niyyānaṭṭho. Satīti upaṭṭhānaṭṭho. Tena vuccati parimukhaṃ satiṃ upaṭṭhapetvā”ti. Upasampajja viharāmīti paṭilabhitvā paccakkhaṃ katvā viharāmi. Evaṃbhūtoti evaṃ paṭhamajjhānādīsu aññatarasamaṅgī hutvā. Dibbo me eso tasmīṃ samaye caṅkamo hotīti cattāri hi rūpajjhānāni samāpajjitvā caṅkamantassa caṅkamo dibbacaṅkamo nāma hoti, samāpattito vuṭṭhāya caṅkamantassāpi caṅkamo dibbacaṅkamoyeva. Ṭhānādīsipi eseva nayo. Tathā itaresu dvīsu vihāresu.

So evaṃ pajānāmi “rāgo me pahīno”ti mahābodhipallaṅke arahattamaggena pahīnarāgameva dassento “so evaṃ pajānāmi rāgo me pahīno”ti āha. Sesapadesupi eseva nayo. Iminā pana kiṃ kathitaṃ hotīti? Paccavekkhaṇā kathitā, paccavekkhaṇāya phalasamāpatti kathitā. Phalasamāpattiṇhi samāpannassapi samāpattito vuṭṭhitassāpi caṅkamādayo ariyacaṅkamādayo honti. Sesamettha uttānatthamevāti.

4. Sarabhasuttavaṇṇanā

65. Catutthe rājagaheti evaṃnāmake nagare. Gijjhakūṭe pabbateti gijjhasadisānissa kūṭāni, gijjhā vā tassa kūṭesu vasantīti gijjhakūṭo, tasmīṃ gijjhakūṭe pabbate. Etenassa rājagahaṃ gocaragāmaṃ katvā viharantassa vasanaṭṭhānaṃ dassitaṃ. Gijjhakūṭasmiṇhi tathāgataṃ uddissa vihāro kārīto, gijjhakūṭavihārotvevassa nāmaṃ. Tatthāyaṃ tasmīṃ samaye viharatīti. Sarabho nāma paribbājako acirapakkanto hotīti sarabhoti evaṃnāmako paribbājako imasmīṃ sāsane pabbajitvā nacirasseva pakkanto hoti, adhunā vibbhantoti attho. Sammāsambuddhe hi loke uppanne titthiya naṭṭhalābhasakkārā ahesuṃ, tiṇṇaṃ ratanānaṃ mahālābhasakkāro uppajji. Yathāha -

“Tena kho pana samayena bhagavā sakkato hoti garukato mānito pūjito apacito lābhī cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārānaṃ. Aññatitthiya pana paribbājakā asakkatā honti agarukatā amānitā apūjitā na lābhino cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārāna”nti.

Te evaṃ parihīnalābhasakkārā pañcasatamattā ekasmīṃ paribbājakārāme sannipatitvā sammantayimāsu - “bho, mayaṃ samaṇassa gotamassa uppannakālato paṭṭhāya hatalābhasakkārā jātā, samaṇassa gotamassa sāvakānaṅcassa ekaṃ avaṇṇaṃ upadhāretha, avaṇṇaṃ pattharivā etassa sāsanaṃ garahitvā amhākaṃ lābhasakkāraṃ uppādessāmā”ti. Te vajjaṃ olokentā - “tīsu dvāresu ājīve cāti catūsipi ṭhānesu samaṇassa gotamassa vajjaṃ passituṃ na sakkā, imāni cattāri ṭhānāni muñcitvā aññattha olokethā”ti āhaṃsu. Atha nesaṃ antare eko evamāha - “ahaṃ aññaṃ na passāmi, ime anvaḍḍhamāsaṃ sannipatitvā dvāravātapānāni pidhāya sāmaṇerānampi pavesanaṃ na denti. Jīvitasadisāpi upaṭṭhākā daṭṭhuṃ na labhanti, āvaṭṭanimāyaṃ osāretvā osāretvā janaṃ āvaṭṭetvā āvaṭṭetvā khādanti.

Sace taṃ mayaṃ āharitūṃ sakkhissāma, evaṃ no lābhasakkārauḷāro bhavissatī”ti. Aparopi evameva vadanto uttāsi. Sabbe ekavādā ahesuṃ. Tato āhaṃsu - “yo taṃ āharitūṃ sakkhissati, taṃ mayaṃ amhākaṃ samaye jeṭṭhakaṃ karissāmā”ti.

Tato koṭito paṭṭhāya “tvam sakkhissasi, tvam sakkhissasī”ti pucchitvā “ahaṃ na sakkhissāmi, ahaṃ na sakkhissāmī”ti bahūhi vutte sarabhaṃ pucchimṃsu - “tvam sakkhissasi ācariyā”ti. So āha - “agaru etaṃ āharitūṃ, sace tumhe attano kathāya ṭhatvā maṃ jeṭṭhakaṃ karissathā”ti. Agaru etamācariya āhara, tvam katoyevāsi amhehi jeṭṭhakoti. So āha - “taṃ āharantena thenetvā vā vilumpitvā vā āharitūṃ na sakkā, samaṇassa pana gotamassa sāvakasadisena hutvā tassa sāvake vanditvā vattapaṭivattaṃ katvā tesam patte bhattaṃ bhuñjitvā āharitūṃ sakkā. Ruccati vo etassa ettakassa kiriyā”ti. Yaṃkiñci katvā āharitvā ca no dehīti. Tena hi maṃ disvā apassantā viya bhavyeyyāthāti paribbājakānaṃ saññaṃ datvā dutiyadivase pātova uttāya gijjhakūṭamahāvihāraṃ gantvā diṭṭhadiṭṭhānaṃ bhikkhūnaṃ pañcapaṭiṭṭhitena pāde vandi. Bhikkhū āhaṃsu - “aññe paribbājakā caṇḍā pharusā, ayaṃ pana saddho bhavissati pasanno”ti. Bhante, tumhe ñatvā yuttaṭṭhānasmimyeva pabbajitā, mayaṃ pana anupadhāretvā atittheneva pakkhantā aniyyānikamagge vicarāmāti. So evaṃ vatvā diṭṭhe diṭṭhe bhikkhū punappunaṃ vandati, nhānodakādīni paṭiyādeti, dantakaṭṭhaṃ kappiyaṃ karoti, pāde dhovati makkheti, atirekabhattaṃ labhitvā bhuñjati.

Taṃ iminā nīhārena vasantaṃ eko mahāthero disvā, “paribbājaka, tvam saddho pasanno, kiṃ na pabbajasī”ti. Ko maṃ, bhante, pabbājessati. Mayañhi cirakālaṃ bhadantānaṃ paccatthikā hutvā vicarimhāti. Thero “sace tvam pabbajitukāmo, ahaṃ taṃ pabbājessāmī”ti vatvā pabbājesi. So pabbajitakālato paṭṭhāya niraṇṭaraṃ vattapaṭivattamakāsi. Atha naṃ thero vatte pasīditvā nacirasseva upasampādesi. So uposathadivase bhikkhūhi saddhiṃ uposathaggaṃ pavisitvā bhikkhū mahantena ussāhena pātimokkhaṃ paggaṇhante disvā “iminā nīhārena osāretvā osāretvā lokaṃ khādanti, katipāhena harissāmī”ti cintesi. So pariveṇaṃ gantvā upajjhāyaṃ vanditvā, “bhante, ko nāmo ayaṃ dhammo”ti pucchi. Pātimokkho nāma, āvusoti.

Uttamadhammo esa, bhante, bhavissatīti. Āma, āvuso, sakalasāsanadhāraṇī ayaṃ sikkhāti. Bhante, sace esa sikkhādhammo uttamo, imameva paṭhamaṃ gaṇhāmīti. Gaṇhāvusoti thero sampatīcchi. So gaṇhanto paribbājake passitvā “kīdisaṃ ācariyā”ti pucchito, “āvuso, mā cintayittha, katipāhena āharissāmī”ti vatvā nacirasseva uggaṇhitvā upajjhāyaṃ āha - “ettakameva, bhante, udāhu aññaṃ pi atthī”ti. Ettakameva, āvusoti.

So punadivase yathānivatthapārutova gahitañīhāreneva pattaṃ gahetvā gijjhakūṭā nikkhamma paribbājakārāmaṃ agamāsi. Paribbājakā disvā “kīdisaṃ, ācariya, nāsakkhittha maññe āvaṭṭanimāyaṃ āharitu”nti taṃ parivārayimṃsu. Mā cintayittha, āvuso, āhaṭa me āvaṭṭanimāyā, ito paṭṭhāya amhākaṃ lābhasakkāro mahā bhavissati. Tumhe aññaṃ maññaṃ samaggā hotha, mā vivādaṃ akatthāti. Sace te, ācariya, suggahitā, amhepi naṃ vācehīti. So ādito paṭṭhāya pātimokkhaṃ osāresi. Atha te sabbepi - “etha, bho, nagare vicarantā samaṇassa gotamassa avaṇṇaṃ kathessāmā”ti anugghāṭitesuyeva nagaradvāresu dvārasamīpaṃ gantvā vivaṭṭena dvārena sabbapaṭṭhaṃ pavisiṃsu. Evaṃ salīṅgeneva apakkantaṃ taṃ paribbājakaṃ sandhāya - “sarabho nāma paribbājako acirapakkanto hotī”ti vuttaṃ.

Taṃ divasaṃ pana bhagavā paccūsasamaye lokaṃ olokento idaṃ addasa - “ajja sarabho paribbājako nagare vicaritvā pakāsaniyakammaṃ karissati, tiṇṇaṃ

ratanānaṃ avaṇṇaṃ kathento viṣaṃ siñcitvā paribbājakārāmaṃ gamissati, ahampi tattheva gamissāmi, catassopi parisā tattheva osarissanti. Tasmiṃ samāgame caturāsīti pāṇasahassāni amatapānaṃ pivissanti”ti. Tato “tassa okāso hotu, yathāruciyaṃ avaṇṇaṃ pattharatū”ti cintetvā ānandattheraṃ āmantesi - “ānanda, aṭṭhārasasu mahāvihāresu bhikkhusaṅghassa mayā saddhiṃyeva piṇḍāya caritum ārocehi”ti. Thero tathā akāsi. Bhikkhū pattacīvaramādāya satthārameva parivārayiṃsu. Satthā bhikkhusaṅghaṃ ādāya dvāragāmasamīpeyeva piṇḍāya cari. Sarabhopi paribbājakehi saddhiṃ nagaraṃ pavittṭho tattha tattha parisamajjhe rājadvāravīthicatukkādīsu ca gantvā “aññāto mayā samaṇānaṃ sakyaputtiyānaṃ dhammo”tiādīni abhāsi. Taṃ sandhāya so rājagahe parisati evaṃ vācaṃ bhāsatiādī vuttaṃ. Tattha aññātoti ñāto avabuddho, pākaṭaṃ katvā uggahitoti dīpeti. Aññāyāti jānitvā. Apakkantoti salīṅgeneva apakkanto. Sace hi samaṇassa gotamassa sāsane koci sāro abhaviṣṣa, nāhaṃ apakkamiṣṣaṃ. Tassa pana sāsanaṃ asāraṃ nissāraṃ, āvaṭṭanimāyaṃ osāretvā samaṇā lokaṃ khādantīti evamatthaṃ dīpento evamāha.

Atha kho sambahulā bhikkhūti atha evaṃ tasmiṃ paribbājake bhāsamāne araṇṇavāsino pañcasatā bhikkhū “asukaṭṭhānaṃ nāma satthā piṇḍāya caritum gato”ti ajānantā bhikkhācāraṇelāyaṃ rājagahaṃ piṇḍāya pavisiṃsu. Te sandhāyetam vuttaṃ. Assosunti suṇiṃsu. Yena bhagavā tenupasaṅkamiṃsūti “imaṃ kāraṇaṃ dasabalassa ārocessāmā”ti upasaṅkamiṃsu.

Sippinikātīranti sippinikāti evaṃnāmikāya nadiyā tīraṃ. Adhivāsesi bhagavā tuṇhībhāvenāti kāyaṅgavācaṅgāni acopetvā abbhantare khantiṃ dhāretvā citteneva adhivāsesīti attho. Evaṃ adhivāsetvā puna cintesi - “kiṃ nu kho ajja mayā sarabhassa vādaṃ madditum gacchantena ekakena gantabbaṃ, udāhu bhikkhusaṅghaparivutenā”ti. Athassa etadahosi - sacāhaṃ bhikkhusaṅghaparivuto gamissāmi, mahājano evaṃ cintessati - “samaṇo gotamo vāduppattiṭṭhānaṃ gacchanto pakkhaṃ ukkhipitvā gantvā parisabalena uppannaṃ vādaṃ maddati, paravādīnaṃ sīsaṃ ukkhipitum na deti”ti. Na kho pana mayhaṃ uppanne vāde paraṃ gahetvā maddanakiccaṃ atthi, ahameva gantvā maddissāmi. Anacchariyaṃ cetaṃ yvāhaṃ idāni buddhabhūto attano uppannaṃ vādaṃ maddeyyaṃ, cariyaṃ caraṇakāle ahetukapaṭiṣandhiyaṃ nibbattenāpi hi mayā vahitabbaṃ dhuraṃ añño vahitum samattho nāma nāhosi. Imassa panatthassa sādhanatthaṃ -

“Yato yato garu dhuraṃ, yato gambhīravattanī;
Tadāssu kaṇhaṃ yuñjenti, svāssu taṃ vahate dhura”nti. -

Idaṃ kaṇhajātakaṃ āharitabbaṃ. Atīte kira eko satthavāho ekissā mahallikāya gehe nivāsaṃ gaṇhi. Athassa ekissā dhenuyā rattibhāgasamanantare gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. Sā ekaṃ vacchakaṃ vijāyi. Mahallikāya vacchakaṃ diṭṭhakālato paṭṭhāya puttasiṇeho udapādi. Punadivase satthavāhaputto - “tava gehavetaṇaṃ gaṇhāhi”ti āha. Mahallikā “mayhaṃ aññena kiccaṃ na atthi, imameva vacchakaṃ dehī”ti āha. Gaṇha, ammati. Sā taṃ gaṇhitvā khīraṃ pāyetvā yāgubhattatiṇādīni dadamānā posesi. So vuddhimanvāya paripuṇṇarūpo balavīriyasampanno ahosi sampannācāro, kāḷako nāma nāmena. Athekassa satthavāhassa pañcahi sakaṭasatehi āgacchantassa udakabhinnatṭhāne sakaṭacakkaṃ laggi. So dasapi vīsampi tiṃsampi yojetvā nīharāpetum asakkonto kāḷakaṃ upasaṅkamitvā āha - “tāta, tava vetanaṃ dassāmi, sakaṭaṃ me ukkhipitvā dehī”ti. Evañca pana vatvā taṃ ādāya - “añño iminā saddhiṃ dhuraṃ vahitum samattho natthī”ti dhurasakaṭe yottaṃ bandhitvā taṃ ekakaṃyeva

yojesi. So taṃ sakaṭaṃ ukkhipitvā thale patitṭhāpetvā eteneva nihārena pañca sakaṭasatāni nīhari. So sabbapacchimasaṭaṃ nīharitvā mociyamāno “su”nti katvā sīsāṃ ukkhipi.

Satthavāho “ayaṃ ettakāni sakaṭāni ukkhipanto evaṃ na akāsi, vetanattthaṃ maññe karotī”ti sakaṭagaṇanāya kahāpaṇe gahetvā pañcasatabhaṇḍikaṃ tassa gīvāya bandhāpesi. So aññesaṃ attano santikaṃ allīyituṃ adento ujukaṃ gehameva agamāsi. Mahallikā disvā mocetvā kahāpaṇabhāvaṃ ñatvā “kasmā, putta, evamakāsi, mā tvaṃ ‘mayā kammaṃ katvā ābhatena ayaṃ jīvissatī”ti saññamakāsi”ti vatvā goṇaṃ uṇhodakena nhāpetvā telena abbhañjitvā “ito paṭṭhāya puna mā evamakāsi”ti ovadi. Evaṃ satthā “cariyaṃ caraṇakāle ahetukapaṭisandhiyaṃ nibbattenāpi hi mayā vahitabbadhuraṃ añño vahituṃ samattho nāma nāhosī”ti cintetvā ekakova agamāsi. Taṃ dassetuṃ atha kho bhagavā sāyanhasamayaṃ paṭisallānā vuṭṭhitotiādi vuttaṃ.

Tattha paṭisallānāti puthuttārammaṇehi cittaṃ paṭisaṃharitvā sallānato, phalasamāpattitoti attho. Tenupasaṅkamīti paribbājakesu sakalanagare pakāsaṇīyakammaṃ katvā nagarā nikkhamma paribbājakārāme sannipatitvā “sace, āvuso sarabha, samaṇo gotamo āgamissati, kiṃ karissasī”ti. Samaṇe gotame ekaṃ karonte ahaṃ dve karissāmi, dve karonte cattāri, cattāri karonte pañca, pañca karonte dasa, dasa karonte vīsati, vīsati karonte tiṃsaṃ, tiṃsaṃ karonte cattālīsaṃ, cattālīsaṃ karonte paññāsaṃ, paññāsaṃ karonte sataṃ, sataṃ karonte sahasaṃ karissāmīti evaṃ aññamaññaṃ sīhanādakathaṃ samuṭṭhāpetvā nisinnesu upasaṅkami.

Upasaṅkamanto pana yasmā paribbājakārāmassa nagaramajjheneva maggo, tasmā surattadupaṭṭaṃ nivāsetvā sugatamahācīvaraṃ pārūpitvā vissatṭhabalo rājā viya ekakova nagaramajjhena agamāsi. Micchādiṭṭhikā disvā “paribbājakā samaṇassa gotamassa pakāsaṇīyakammaṃ karontā avaṇṇaṃ patthariṃsu, so ete anuvattitvā saññāpetuṃ gacchati maññe”ti anubandhiṃsu. Sammādiṭṭhikāpi “sammāsambuddho pattacīvaraṃ ādāya ekakova nikkhanto, ajja sarabhena saddhiṃ mahādharmasaṅgāmo bhavissati. Mayampi tasmīṃ samāgame kāyasakkhino bhavissāmā”ti anubandhiṃsu. Satthā passantasseva mahājanassa paribbājakārāmaṃ upasaṅkami.

Paribbājakā rukkhānaṃ khandhaviṭṭapasaṅkhaṇṭarehi samuggacchantā chabbaṇṇaghanabuddharasmiyo disvā “aññadā evarūpo obhāso nāma natthi, kiṃ nu kho eta”nti ulloketvā “samaṇo gotamo āgacchatī”ti āhaṃsu. Taṃ sutvāva sarabho jāṇukantare sīsāṃ ṭhapetvā adhomukho nisīdi. Evaṃ tasmīṃ samaye bhagavā taṃ ārāmaṃ upasaṅkamitvā paññatte āsane nisīdi. Tathāgato hi jambudīpatale aggakule jātattā aggāsanārahotissa sabbattha āsanaṃ paññattameva hoti. Evaṃ paññatte mahārahe buddhāsane nisīdi.

Te paribbājakā sarabhaṃ paribbājakaṃ etadavocunti sammāsambuddhe kira sarabhena saddhiṃ ettakaṃ kathenteyeva bhikkhusaṅgho satthu padānupadiko hutvā paribbājakārāmaṃ sampāpuṇi, catassopi parisā paribbājakārāmeveva osariṃsu. Tato te paribbājakā “acchariyaṃ samaṇassa gotamassa kammaṃ, sakalanagaraṃ vicaritvā avaṇṇaṃ pattharitvā pakāsaṇīyakammaṃ katvā āgatānaṃ verīnaṃ paṭisattūnaṃ paccāmittānaṃ santikaṃ āgantvā thokampi viggāhikakathaṃ

na kathesi, āgatakālato paṭṭhāya satapākatelena makkhento viya amatapānaṃ pāyento viya madhurakathaṃ kathetī”ti sabbepi sammāsambuddhaṃ anuvattantā etadavocuṃ.

Yāceyyāsīti āyāceyyāsi pattheyyāsi piheyyāsi. Tuṇhībhūtoti tuṇhībhāvaṃ upagato. Maṅkubhūtoti nittejataṃ āpanno. Pattakkhandhoti onatagīvo. Adhomukhoti heṭṭhāmukho. Sammāsambuddhassa te paṭijānatoti “ahaṃ sammāsambuddho, sabbe dhammā mayā abhisambuddhā”ti evaṃ paṭijānato tava. Anabhisambuddhāti ime nāma dhammā tayā anabhisambuddhā. Tatthāti tesu anabhisambuddhāti evaṃ dassitadhammesu. Aññaena vā aññaṃ paṭicarissatīti aññaena vā vacanena aññaṃ vacanaṃ paṭicchādessati, aññaṃ pucchito aññaṃ kathessatīti adhippāyo. Bahiddhā kathaṃ apanāmessatīti bahiddhā aññaṃ āgantukakathaṃ āharanto purimakathaṃ apanāmessati. Appaccayanti anabhiraddhiṃ atuṭṭhākāraṃ pātukarissatīti pākaṭaṃ karissati. Ettha ca appaccayena domanassaṃ vuttaṃ, purimehi dvīhi mandabalavabhedo kodhoyeva.

Evaṃ bhagavā paṭhamavesārajjena sīhanādaṃ naditvā puna dutiyādīhi nadanto yo kho maṃ paribbājakātiādīmāha. Tattha yassa kho pana te atthāya dhammo desitoti yassa maggassa vā phalassa vā atthāya tayā catusaccadhammo desito. So na niyyātīti so dhammo na niyyāti na niggacchati, na taṃ atthaṃ sādhetīti vuttaṃ hoti. Takkarassāti yo naṃ karoti, tassa paṭipattipūrakassa puggalassāti attho. Sammā dukkhakkhayāyāti hetunā nayena kāraṇena sakalassa vaṭṭadukkhassa khayāya. Atha vā yassa kho pana te atthāya dhammo desitoti yassa te atthāya dhammo desito. Seyyathidaṃ - rāgapāṭighātattāya asubhakammaṭṭhānaṃ, dosapāṭighātattāya mettābhāvanā, mohapāṭighātattāya pañca dhammā, vitakkupacchedāya ānāpānassati. So na niyyāti takkarassa sammā dukkhakkhayāyāti so dhammo yo naṃ yathādesitaṃ karoti, tassa takkarassa sammā hetunā nayena kāraṇena vaṭṭadukkhakkhayāya na niyyāti na niggacchati, taṃ atthaṃ na sādhetīti ayamettha attho. Seyyathāpi sarabho paribbājakoti yathā ayaṃ sarabho paribbājako pajjhāyanto appaṭibhāno nisinno, evaṃ nisīdissatīti.

Evaṃ tīhi padehi sīhanādaṃ naditvā desanaṃ nivattentasseva tathāgatassa tasmim̐ ṭhāne sannipatitā caturāsītīpāṇasahassaparimāṇā parisā amatapānaṃ pivi, satthā parisāya amatapānassa pītabhāvaṃ ṇatvā vehāsaṃ abbhuggantvā pakkāmi. Tamatthaṃ dassetuṃ atha kho bhagavātiādi vuttaṃ. Tattha sīhanādanti seṭṭhanādaṃ abhītanādaṃ appaṭinādaṃ. Vehāsaṃ pakkāmīti abhiññāpādaṃ catutthajjhānaṃ samāpajjitvā vuṭṭhāya adhiṭṭhāya saddhiṃ bhikkhusaṅghena ākāsaṃ pakkhandi. Evaṃ pakkhando ca pana taṃkhaṇaṇṇeva gijjhakūṭamahāvihāre patiṭṭhāsī.

Vācāya sannitodakenāti vacanapatodena. Sañjambharimakamsūti sambharitaṃ nirantaraphuṭaṃ akaṃsu, upari vijjhiṃsūti vuttaṃ hoti. Brahāraṇṇeti mahāraṇṇe. Sīhanādaṃ nadissāmīti sīhassa nadato ākāraṃ disvā “ayampi tiracchānagato, ahampi, imassa cattāro pādā, mayhampi, ahampi evameva sīhanādaṃ nadissāmī”ti cintesi. So sīhassa sammukhā nadituṃ asakkonto tasmim̐ gocarāya pakkante ekako nadituṃ ārabhi. Athassa siṅgālasaddoyeva nicchari. Tena vuttaṃ - siṅgālakamyeva nadatīti. Bheraṇḍakanti tasseva vevacanaṃ. Apica bhinnassaraṃ amanāpasaddaṃ nadatīti vuttaṃ hoti. Evameva kho tvanti iminā opammena paribbājakā tathāgataṃ sīhasadisam̐ katvā sarabhaṃ siṅgālasadisam̐ akaṃsu. Ambukasañcarīti khuddakakukkuṭikā. Purisakaravitaṃ ravissāmīti mahākukkuṭaṃ ravantaṃ disvā

“imassapi dve pādā dve pakkhā, mayhampi tatheva, ahampi evarūpaṃ ravitaṃ ravissāmī”ti sā tassa sammukhā ravituṃ asakkontī tasmīṃ pakkante ravamānā kukkuṭikāravamyeva ravi. Tena vuttaṃ - ambukasañcariravitaṃyeva ravatīti. Usabhoti goṇo. Suññāyāti tucchāya jeṭṭhakavasabhehi virahitāya. Gambhīraṃ naditabbaṃ maññatīti jeṭṭhakavasabhassa nādasadisam gambhīranādaṃ naditabbaṃ maññati. Sesam sabbattha uttānatthamevāti.

5. Kesamuttisuttavaṇṇanā

66. Pañcame kālāmānaṃ nigamoti kālāmā nāma khattiyā, tesam nigamo. Kesamuttiyāti kesamuttanigamavāsino. Upasaṅkamimsūti sappinavanītādibhesajjāni ceva aṭṭhavidhapānakāni ca gāhāpetvā upasaṅkamimsu. Sakamyeva vādaṃ dīpentīti attanoyeva laddhiṃ kathenti. Jotentīti pakāsenti. Khumsentiṭi ghaṭṭenti. Vambhentiṭi avajānanti. Paribhavantīti lāmakam karonti. Omakkhiṃ karontīti ukkhittakam karonti, ukkhipitvā chaḍḍenti. Aparepi, bhanteti so kira aṭavimukhe gāmo, tasmā tattha aṭaviṃ atikkantā ca atikkamitukāmā ca vāsam kappenti. Tesupi paṭhamam āgatā attano laddhiṃ dīpetvā pakkamimsu, pacchā āgatā “kiṃ te jānanti, amhākam antevāsikā te, amhākam santike kiñci kiñci sippam uggaṇhiṃsū”ti attano laddhiṃ dīpetvā pakkamimsu. Kālāmā ekaladdhiyampi saṇṭhahituṃ na sakkhiṃsu. Te etamatthaṃ dīpetvā bhagavato evamārocetvā tesam no, bhantetiādīmāḥamsu. Tattha hoteva kaṅkhāti hotiyeva kaṅkhā. Vicikicchāti tas seva vevacanaṃ. Alanti yuttaṃ.

Mā anussavenāti anussavakathāyapi mā gaṇhittha. Mā paramparāyāti paramparakathāyapi mā gaṇhittha. Mā itikirāyāti evam kira etanti mā gaṇhittha. Mā piṭakasampadānenāti amhākam piṭakatantiyā saddhiṃ sametīti mā gaṇhittha. Mā takkahetūti takkaggāhenapi mā gaṇhittha. Mā nayahetūti nayaggāhenapi mā gaṇhittha. Mā ākāraparivitakkenāti sundaramidaṃ kāraṇanti evam kāraṇaparivitakkenapi mā gaṇhittha. Mā diṭṭhinijjhānakkhantiyāti amhākam nijjhāyitvā khamitvā gahitadiṭṭhiyā saddhiṃ sametītipi mā gaṇhittha. Mā bhabbarūpatāyāti ayaṃ bhikkhu bhabbarūpo, imassa katham gahetuṃ yuttantipi mā gaṇhittha. Mā samaṇo no garūti ayaṃ samaṇo amhākam garu, imassa katham gahetuṃ yuttantipi mā gaṇhittha. Samattāti paripuṇṇā. Samādinnaṭi gahitā parāmatthā. Yaṃsa hotīti yaṃ kāraṇam tassa puggalassa hoti. Alobhādayo lobhādipaṭipakkhavasena veditabbā. Vigatābhijjhotiādīhi mettāya pubbabhāgo kathito.

Idāni mettādikam kammaṭṭhānaṃ kathento mettāsahagatenātiādīmāha. Tattha kammaṭṭhānakathāya vā bhāvanānāyā vā pālivaṇṇanāyā vā yaṃ vattabbaṃ siyā, taṃ sabbam visuddhimagge vuttameva. Evam averacittoti evam akusalaverassa ca puggalaverino ca natthitāya averacitto. Abyābajjhacittoti kodhacittassa abhāvena niddukkhacitto. Asaṃkiliṭṭhacittoti kilesassa natthitāya asaṃkiliṭṭhacitto. Visuddhacittoti kilesamalābhāvena visuddhacitto hotīti attho. Tassāti tassa evarūpassa ariyasāvakassa. Assāsāti avassayā patiṭṭhā. Sace kho pana atthi paro lokoti yadi imamhā lokā paraloko nāma atthi. Athāham kāyassa bheda parammaraṇā...pe... upapajjissāmīti atthetaṃ kāraṇam, yenāham kāyassa bheda parammaraṇā sugatiṃ saggam lokam upapajjissāmīti evam sabbattha nayo veditabbo. Anīghanti niddukkham. Sukhinti sukhitam. Ubhayeneva visuddham attānaṃ samanupassāmīti yañca pāpaṃ na karomi, yañca karotopi na karīyati, iminā ubhayenāpi visuddham attānaṃ samanupassāmi. Sesam sabbattha

uttānatthamevāti.

6. Sāḷhasuttavaṇṇanā

67. Chaṭṭhe migāranattāti migāraseṭṭhino nattā. Sekhuniyanattāti sekhuniyaseṭṭhino nattā. Upasaṅkamimsūti bhuttaṭpātarāsā dāsakammakaraparivutā upasaṅkamimsu. Tesam kira purebhatte pubbaṇhasamayeyeva gehe eko paṇho samuṭṭhito, taṃ pana kathetuṃ okāso nāhosi. Te “taṃ paṇhaṃ sossāmā”ti therassa santikaṃ gantvā vanditvā tuṇhī nisīdimsu. Thero “gāme taṃ samuṭṭhitaṃ paṇhaṃ sotuṃ āgatā bhavissantī”ti tesam manam ṇatvā tameva paṇhaṃ ārabhanto etha tumhe sāḷhātīdimāha. Tattha atthi lobhoti lubbhanasabhāvo lobho nāma atthīti pucchati. Abhijjhāti kho ahaṃ sāḷhā etamatthaṃ vadāmīti etaṃ lobhasaṅkhātaṃ atthaṃ ahaṃ “abhijjhā”ti vadāmi, “taṇhā”ti vadāmīti samuṭṭhitapaṇhassa atthaṃ dīpento āha. Evaṃ sabbavāresu nayo netabbo.

So evaṃ pajānātīti so cattāro brahmavihāre bhāvetvā ṭhito ariyasāvako samāpattito vuṭṭhāya vipassanaṃ ārabhanto evaṃ pajānāti. Atthi idanti atthi dukkhasaccasaṅkhātaṃ khandhapañcakaṃ nāmarūpavasena paricchinditvā pajānanto esa “evaṃ pajānāti atthi ida”nti vutto. Hīnanti samudayasaccaṃ. Paṇītanti maggasaccaṃ. Imassa saññāgatassa uttari nissaraṇanti imassa vipassanāsaññāsaṅkhātassa saññāgatassa uttari nissaraṇaṃ nāma nibbānaṃ, tamatthīti iminā nirodhasaccaṃ dasseti. Vimuttasmiṃ vimuttamīti ñāṇanti ekūnavīsatividhaṃ paccavekkhaṇaṇāṇaṃ kathitaṃ. Ahu pubbe lobhoti pubbe me lobho ahosi. Tadahū akusalanti taṃ akusalaṃ nāma ahosi, tadā vā akusalaṃ nāma ahosi. Icceṭaṃ kusalanti iti etaṃ kusalaṃ, tasseva akusalassa natthibhāvaṃ kusalaṃ khemanti sandhāya vadati. Nicchātoti nittaṇho. Nibbutoti abbhantare santāpakarānaṃ kilesānaṃ abhāvena nibbuto. Sītibhūtoti sītālībhūto. Sukhappaṭisaṃvedīti kāyikacetasikassa sukhasa paṭisaṃveditā. Brahmabhūtenāti seṭṭhabhūtena. Sesam sabbattha uttānatthamevāti.

7. Kathāvatthusuttavaṇṇanā

68. Sattame kathāvatthūnīti kathākāraṇāni, kathāya bhūmiyo patiṭṭhāyoti attho. Atītaṃ vā, bhikkhave, addhānanti atītamaddhānaṃ nāma kālopi vaṭṭati khandhāpi. Anāgatapaccuppannesupi eseva nayo. Tattha atīte kassapo nāma sammāsambuddho ahosi, tassa kīkī nāma kāsikarājā aggupaṭṭhāko ahosi, vīsati vassasahassāni āyu ahoṣīti iminā nayena kathento atītaṃ ārabba kathaṃ katheti nāma. Anāgate metteyyo nāma buddho bhavissati, tassa saṅkho nāma rājā aggupaṭṭhāko bhavissati, asīti vassasahassāni āyu bhavissatīti iminā nayena kathento anāgataṃ ārabba kathaṃ katheti nāma. Etarahi asuko nāma rājā dhammikoti iminā nayena kathento paccuppannaṃ ārabba kathaṃ katheti nāma.

Kathāsampayogenāti kathāsamāgamena. Kacchoti kathetuṃ yutto. Akacchoti kathetuṃ na yutto. Ekaṃsabyākaraṇīyaṃ pañhantiādīsu, “cakkhu, anicca”nti puṭṭhena, “āma, anicca”nti ekaṃseneva byākātabbaṃ. Eseva nayo sotādīsu. Ayaṃ ekaṃsabyākaraṇīyo paṇho. “Aniccaṃ nāma cakkhū”ti puṭṭhena pana “na cakkhumeva, sotampi aniccaṃ, ghānampi anicca”nti evaṃ vibhajitvā byākātabbaṃ. Ayaṃ vibhajjabyākaraṇīyo paṇho. “Yathā cakkhu, tathā sotaṃ. Yathā sotaṃ, tathā cakkhū”ti puṭṭhena “kenaṭṭhena pucchasi”ti paṭipucchitvā “dassanaṭṭhena pucchāmi”ti vutte “na hī”ti byākātabbaṃ. “Aniccaṭṭhena pucchāmi”ti vutte, “āmā”ti byākātabbaṃ. Ayaṃ paṭipucchābyākaraṇīyo paṇho. “Taṃ jīvaṃ taṃ sarīra”ntiādīni

puṭṭhena pana “abyākatametam bhagavatā”ti ṭhapetabbo, esa pañho na byākātabbo. Ayaṃ ṭhapanīyo pañho.

Ṭhānāṭhāne na saṇṭhātīti kāraṇākāraṇe na saṇṭhātī. Tatrāyaṃ nayo - sassatavādī yuttena kāraṇena pahoti ucchedavādim niggahetum, ucchedavādī tena niggayhamāno “kiṃ panāham ucchedam vadāmī”ti sassatavādhāvameva dīpeti, attano vāde patiṭṭhātum na sakkoti. Evaṃ ucchedavādimhi pahonte sassatavādī, puggalavādimhi pahonte suññatavādī, suññatavādimhi pahonte puggalavādīti evaṃ ṭhānāṭhāne na saṇṭhātī nāma.

Parikappe na saṇṭhātīti idaṃ pañhapucchanepi pañhakathanepi labbhati. Kathaṃ? Ekacco hi “pañham pucchissāmī”ti kaṇṭham sodheti, so itarena “idaṃ nāma tvaṃ pucchissasī”ti vutto ñātabhāvaṃ ñatvā “na etaṃ, aññaṃ pucchissāmī”ti vadati. Pañham puṭṭhopi “pañham kathessāmī”ti hanuṃ saṃsodheti, so itarena “idaṃ nāma kathessasī”ti vutto ñātabhāvaṃ ñatvā “na etaṃ, aññaṃ kathessāmī”ti vadati. Evaṃ parikappe na saṇṭhātī nāma.

Aññātavāde na saṇṭhātīti aññātavāde jānitavāde na saṇṭhātī. Kathaṃ? Ekacco pañham pucchati, taṃ itaro “manāpo tayā pañho pucchito, kahaṃ te esa uggahito”ti vadati. Itaro pucchitabbaniyāmeneva pañham pucchitvāpi tassa kathāya “apañham nu kho pucchita”nti vimatiṃ karoti. Aparo pañham puṭṭho katheti, tamañño “suṭṭhu te pañho kathito, kattha te uggahito, pañham kathentena nāma evaṃ kathetabbo”ti vadati. Itaro kathetabbaniyāmeneva pañham kathetvāpi tassa kathāya “apañho nu kho mayā kathito”ti vimatiṃ karoti.

Paṭipadāya na saṇṭhātīti paṭipattiyam na tiṭṭhati, vattaṃ ajānitvā apucchitabbaṭṭhāne pucchati attho. Ayaṃ pañho nāma cetiyaṅgaṇe pucchitena na kathetabbo, tathā bhikkhācāramagge gāmaṃ piṇḍāya caraṇakāle. Āsanāsālāya nisinnakāle yāguṃ vā bhattaṃ vā gahetvā nisinnakāle paribhuñjitvā nisinnakāle divāvihāraṭṭhānagamanakālepi. Divāṭṭhāne nisinnakāle pana okāsaṃ kāretvāva pucchantassa kathetabbo, akāretvā pucchantassa na kathetabbo. Idaṃ vattaṃ ajānitvā pucchanto paṭipadāya na saṇṭhātī nāma. Evaṃ santāyaṃ, bhikkhave, puggalo akaccho hotīti, bhikkhave, etaṃ imasmiṃ ca kāraṇe sati ayaṃ puggalo na kathetum yutto nāma hoti.

Ṭhānāṭhāne saṇṭhātīti sassatavādī yuttena kāraṇena pahoti ucchedavādim niggahetum, ucchedavādī tena niggayhamānopi “ahaṃ tayā satakkhattum niggayhamānopi ucchedavādiyevā”ti vadati. Iminā nayena sassatapuggalasunñātavādādīsopi nayo netabbo. Evaṃ ṭhānāṭhāne saṇṭhātī nāma. Parikappe saṇṭhātīti “pañham pucchissāmī”ti kaṇṭham sodhento “tvaṃ imaṃ nāma pucchissasī”ti vutte, “āma, etaṃyeva pucchissāmī”ti vadati. Pañham kathessāmīti hanuṃ saṃsodhentopi “tvaṃ imaṃ nāma kathessasī”ti vutte, “āma, etaṃyeva kathessāmī”ti vadati. Evaṃ parikappe saṇṭhātī nāma.

Aññātavāde saṇṭhātīti imaṃ pañham pucchitvā “suṭṭhu te pañho pucchito, pucchantena nāma evaṃ pucchitabba”nti vutte sampatīcchati, vimatiṃ na uppādeti. Pañham kathetvāpi “suṭṭhu te pañho kathito, kathentena nāma evaṃ kathetabba”nti vutte sampatīcchati, vimatiṃ na uppādeti. Paṭipadāya saṇṭhātīti gehe nisīdāpetvā yāgukhajjakādīni datvā yāva bhattaṃ niṭṭhāti, tasmīṃ antare nisīno pañham pucchati. Sappiādīni bhesajjāni aṭṭhavidhāni pānakāni

vatthacchādanamālāgandhādīni vā ādāya vihāraṃ gantvā tāni datvā divāṭṭhānaṃ pavisitvā okāsaṃ kāretvā pañhaṃ pucchati. Evañhi vattaṃ ñatvā pucchanto paṭipadāya saṇṭhāti nāma. Tassa pañhaṃ kathetum vaṭṭati.

Aññenaññaṃ paṭicaratīti aññena vacanena aññaṃ paṭicchādeti, aññaṃ vā pucchito aññaṃ katheti. Bahiddhā kathaṃ apanāmetīti āgantukakathaṃ otārento purimakathaṃ bahiddhā apanāmeti. Tatridaṃ vatthu - bhikkhū kira sannipatitvā ekaṃ daharaṃ, “āvuso, tvaṃ imañcimañca āpattiṃ āpanno”ti āhaṃsu. So āha - “bhante, nāgadīpaṃ gatomhī”ti. Āvuso, na mayaṃ tava nāgadīpagamanena atthikā, āpattiṃ pana āpannoti pucchāmāti. Bhante, nāgadīpaṃ gantvā macche khādinti. Āvuso, tava macchakhādanena kammaṃ natthi, āpattiṃ kirasi āpannoti. So “nātisupakko maccho mayhaṃ aphāsukamakāsi, bhante”ti. Āvuso, tuyhaṃ phāsukena vā aphāsukena vā kammaṃ natthi, āpattiṃ āpannosīti. Bhante, yāva tattha vaṣiṃ, tāva me aphāsukameva jātanti. Evaṃ āgantukakathāvasena bahiddhā kathaṃ apanāmetīti veditabbaṃ.

Abhiharatīti ito cito ca suttaṃ āharitvā avattharati. Tepiṭakatissatthero viya. Pubbe kira bhikkhū mahācetiyaṅgaṇe sannipatitvā saṅghakiccaṃ katvā bhikkhūnaṃ ovādaṃ datvā aññamaññaṃ pañhasākacchaṃ karonti. Tatthāyaṃ thero tīhi piṭakehi tato tato suttaṃ āharitvā divasabhāge ekampi pañhaṃ niṭṭhāpetum na deti. Abhimaddatīti kāraṇaṃ āharitvā maddati. Anupajagghatīti parena pañhe pucchitepi kathitepi pāṇiṃ paharitvā mahāhasitaṃ hasati, yena parassa “apucchitabbaṃ nu kho pucchiṃ, akathetabbaṃ nu kho kathesi”nti vimati uppajjati. Khalitaṃ gaṇhātīti appamattakaṃ mukhadosamattaṃ gaṇhāti, akkhare vā pade vā byañjane vā durutte “evaṃ nāmetaṃ vattabba”nti ujjhāyamāno vicarati. Saupanisoti saupanissayo sapaccayo.

Ohitasototi ṭhapitasoto. Abhiñānāti ekaṃ dhammanti ekaṃ kusalaḍḍhammaṃ abhiñānāti ariyamaggaṃ. Pariñānāti ekaṃ dhammanti ekaṃ dukkhasaccadhammaṃ tīraṇapariñāya pariñānāti. Pajahati ekaṃ dhammanti ekaṃ sabbākusaladhammaṃ pajahati vinodeti byantikaroti. Sacchikaroti ekaṃ dhammanti ekaṃ arahattaphaladhammaṃ nirodhameva vā paccakkhaṃ karoti. Sammāvimuttiṃ phusatīti sammā hetunā nayena kāraṇena arahattaphalavimokkhaṃ ñāṇaphassena phusati.

Etadatthā, bhikkhave, kathāti, bhikkhave, yā esā kathāsampayogenāti kathā dassitā, sā etadatthā, ayaṃ tassā kathāya bhūmi patiṭṭhā. Idaṃ vatthu yadidaṃ anupādā cittassa vimokkhoti evaṃ sabbapadesu yojanā veditabbā. Etadatthā mantanāti yā ayaṃ kacchākacchesu puggalesu kacchena saddhiṃ mantanā, sāpi etadatthāyeva. Etadatthā upanisāti ohitasoto saupanisoti evaṃ vuttā upanisāpi etadatthāyeva. Etadatthaṃ sotāvadhānanti tassā upanisāya sotāvadhānaṃ, tampi etadatthameva. Anupādāti catūhi upādānehi aggahetvā. Cittassa vimokkhoti arahattaphalavimokkho. Arahattaphalatthāya hi sabbametanti suttantaṃ vinivattetvā upari gāthāhi kūṭaṃ gaṇhanto ye viruddhātīādīmāha.

Tattha viruddhāti virodhasaṅkhātena kopena viruddhā. Sallapantīti sallāpaṃ karonti. Vinivīṭṭhāti abhinivīṭṭhā hutvā. Samussitāti mānussayena suṭṭhu ussitā. Anariyaguṇamāsajjāti anariyaguṇakathaṃ guṇamāsajja kathenti. Guṇaṃ ghaṭṭetvā kathā hi anariyakathā nāma, na ariyakathā, taṃ kathentīti attho. Aññoññavivaresinoti aññamaññaṃ chiddaṃ aparādhaṃ gavesamānā. Dubbhāsitanti dukkathitaṃ.

Vikkhalitanti appamattakaṃ mukhadosaḥkalitaṃ. Sampamohaṃ parājayanti aññaṃaññaṃ appamattena mukhadosena sampamohaṃca parājayaṃca. Abhinandanti tussanti. Nāceti na carati na katheti. Dhammaṭṭhapaṭisaṃyuttāti yā ca dhamme ṭhiteṇa kathitakathā, sā dhammaṭṭhā ceva hoti tena ca dhammena paṭisaṃyuttāti dhammaṭṭhapaṭisaṃyuttā. Anunnatena manasāti anuddhatena cetasā. Apaḷāsoti yugaggāhapaḷāsavasena apaḷāso hutvā. Asāhasoti rāgadosamohasāhasānaṃ vasena asāhaso hutvā.

Anusūyāyamaṇoti na usūyamāno. Dubbhaṭṭhe nāpasādayeti dukkathitasmiṃ na apasādeyya. Upārambhaṃ na sikkheyyāti kārāṇuttariyalakkhaṇaṃ upārambhaṃ na sikkheyya. Khalitaṃca na gāhayeti appamattakaṃ mukhaḥkalitaṃ “ayaṃ te doso”ti na gāhayeyya. Nābhiharetī nāvattareyya. Nābhimaddeti ekaṃ kārāṇaṃ āharitvā na maddeyya. Na vācaṃ payutaṃ bhaṇeti saccālikapaṭisaṃyuttaṃ vācaṃ na bhaṇeyya. Aññātatthanti jānanatthaṃ. Pasādatthanti pasādajananatthaṃ. Na samusseyya mantayeti na mānussayena samussito bhaveyya. Na hi mānussitā hutvā paṇḍitā kathayanti, mānena pana anussitova hutvā mantaye katheyya bhāseyyāti.

8. Aññatitthiyasuttavaṇṇanā

69. Atṭhame bhagavaṃmūlakāti bhagavā mūlaṃ etesanti bhagavaṃmūlakā. Idaṃ vuttaṃ hoti - ime, bhante, amhākaṃ dhammā pubbe kassapasammāsambuddhena uppāditā, tasmīṃ parinibbute ekaṃ buddhantaṃ añño samaṇo vā brāhmaṇo vā ime dhamme uppādetuṃ samattho nāma nāhosi, bhagavato pana no ime dhammā uppāditā. Bhagavantaṃhi nissāya mayaṃ ime dhamme ājānāma paṭivijjhāmāti evaṃ bhagavaṃmūlakā no, bhante, dhammāti. Bhagavaṃnettikāti bhagavā dhammānaṃ netā vinetā anunetā yathāsabhāvato pāṭiyekkaṃ pāṭiyekkaṃ nāmaṃ gaṇetvāva dassetāti dhammā bhagavaṃnettikā nāma honti. Bhagavaṃpaṭisaraṇāti catubhūmakadhammā sabbaññutaññāṇassa āpāthaṃ āgacchamānā bhagavati paṭisaranti nāmāti bhagavaṃpaṭisaraṇā. Paṭisaranti osaranti samosaranti. Apica mahābodhimaṇḍe nisinnassa bhagavato paṭivedhavasena phasso āgacchati - “ahaṃ bhagavā kinnāmo”ti. Tvaṃ phusanaṭṭhena phasso nāma. Vedanā, saññā, saṅkhārā, viññāṇaṃ āgacchati - “ahaṃ bhagavā kinnāma”nti. Tvaṃ vijānanaṭṭhena viññāṇaṃ nāmāti. Evaṃ catubhūmakadhammānaṃ yathāsabhāvato pāṭiyekkaṃ pāṭiyekkaṃ nāmaṃ gaṇhanto bhagavā dhamme paṭisaratīti bhagavaṃpaṭisaraṇā. Bhagavantaṃyeva paṭibhātīti bhagavatova etassa bhāsitaṃ attho upaṭṭhātu, tumheyyeva no kathetvā dethāti attho.

Rāgo khoti rajjanavasena pavattarāgo. Appasāvajjoti lokavajjavasenapi vipākavajjavasenapīti dvīhipi vajjehi appasāvajjo, appadosoti attho. Kathaṃ? Mātāpitara hi bhātibhaginiādayo ca puttabhātikānaṃ āvāhavivāhamaṅgalaṃ nāma kārenti. Evaṃ tāveso lokavajjavasena appasāvajjo. Sadārasantosamūlikā pana apāye paṭisandhi nāma na hotīti evaṃ vipākavajjavasena appasāvajjo. Dandhvirāgīti virajjamāno panesa saṅikaṃ virajjati, na sīghaṃ muccati. Telamasirāgo viya ciraṃ anubandhati, dve tīṇi bhavantarāni gantvāpi nāpagacchatīti dandhvirāgī.

Tatridaṃ vatthu - eko kira puriso bhātu jāyāya micchācāraṃ carati. Tassāpi itthiyā attano sāmikato soyeva piyataro ahoṃ. Sā tamāha - “imasmīṃ kārāṇe pākaṭe jāte mahatī garahā bhavissati, tava bhātikaṃ ghātehi”ti. So “nassa, vasali, mā evaṃ puna avacā”ti apasādesi. Sā tuṇhī hutvā katipāhaccayena puna kathesi, tassa cittaṃ dvajjhabhāvaṃ agamāsi. Tato tatiyavāraṃ kathito “kinti katvā okāsaṃ labhissāmī”ti

āha. Athassa sā upāyaṃ kathentī “tvam mayā vuttameva karohi, asukaṭṭhāne mahākakudhasamīpe tittam atthi, tattha tikhiṇaṃ daṇḍakavāsīṃ gahetvā tiṭṭhāhi”ti. So tathā akāsi. Jeṭṭhabhātāpissa araṇṇe kammaṃ katvā gharaṃ āgato. Sā tasmīṃ muducittā viya hutvā “ehi sāmi, sīse te olikhissāmī”ti olikhantī “upakkiliṭṭhaṃ te sīsa”nti āmalakapiṇḍaṃ datvā “gaccha asukaṭṭhāne sīsaṃ dhovivā āgacchāhi”ti pesesi. So tāya vuttatitthameva gantvā āmalakakakkena sīsaṃ makkhetvā udakaṃ oruyha onamitvā sīsaṃ dhovi. Atha naṃ itaro rukkhantarato nikkhamitvā khandhaṭṭhike paharivā jīvitaṃ voropetvā gehaṃ agamāsi.

Itaro bhariyāya sinehaṃ pariccajitumasakkonto tasmīṃyeva gehe mahādhammani hutvā nibbatti. So tassā ṭhitāyapi nisinnāyapi gantvā sarīre paṭati. Atha naṃ sā “soyeva ayaṃ bhavissatī”ti ghātāpesi. So puna tassā sinehena tasmīṃyeva gehe kukkuro hutvā nibbatti. So padasā gamanakālato paṭṭhāya tassā pacchato pacchato carati. Araṇṇaṃ gacchantiyāpi saddhimīyeva gacchati. Taṃ disvā manussā “nikkhanto sunakhaluddako, kataratṭhānaṃ gamissatī”ti uppaṇḍenti. Sā puna taṃ ghātāpesi.

Sopi puna tasmīṃyeva gehe vacchako hutvā nibbatti. Tattheva tassā pacchato pacchato carati. Tadāpi naṃ manussā disvā “nikkhanto gopālako, kattha gāviyo carissantī”ti uppaṇḍenti. Sā tasmīṃpi ṭhāne taṃ ghātāpesi. So tadāpi tassā upari sinehaṃ chindituṃ asakkonto catutthe vāre tassāyeva kucchiyaṃ jātissaro hutvā nibbatti. So paṭipāṭiyā catūsu attabhāvesu tāya ghātitaḥhāvaṃ disvā “evarūpāya nāma paccatthikāya kucchismiṃ nibbattosmī”ti tato paṭṭhāya tassā hatthena attānaṃ phusituṃ na deti. Sace naṃ sā phusati, kandati rodati. Atha naṃ ayyakova paṭijaggati. Taṃ aparabhāge vuddhippattaṃ ayyako āha - “tāta, kasmā tvaṃ mātu hatthena attānaṃ phusituṃ na desi. Sacepi taṃ phusati, mahāsaddena rodasi kandasī”ti. Ayyakena puṭṭho “na esā mayhaṃ mātā, paccāmittā esā”ti taṃ pavattiṃ sabbam ārocesi. So taṃ ālīngitvā roditvā “ehi, tāta, kiṃ amhākaṃ īdise ṭhāne nivāsakicca”nti taṃ ādāya nikkhamitvā ekaṃ vihāraṃ gantvā pabbajitvā ubhopi tattha vasantā arahattaṃ pāpuṇṇṃsu.

Mahāsāvajjoti lokavajjavasenaṃ vipākavajjavasenaṃ dvīhi kārāṇehi mahāsāvajjo. Kathaṃ? Dosena hi duṭṭho hutvā mātariṃ aparajjhati, pitaripi bhātibhaginiādīsopi pabbajitesopi. So gatagataṭṭhānesu “ayaṃ puggalo mātāpitūsopi aparajjhati, bhātibhaginiādīsopi, pabbajitesopi”ti mahatiṃ garaṃ labhati. Evaṃ tāva lokavajjavasena mahāsāvajjo. Dosavasena pana katena ānantariyakammaṃ kappam niraye paccati. Evaṃ vipākavajjavasena mahāsāvajjo. Khippavirāgīti khippam virajjati. Dosena hi duṭṭho mātāpitūsopi cetiyepi bodhimhiṃ pabbajitesopi aparajjhitvā “mayhaṃ khamathā”ti. Accayaṃ deseti. Tassa saha khamāpanena taṃ kammaṃ pākatikameva hoti.

Mohopi dvīheva kārāṇehi mahāsāvajjo. Mohena hi mūḷho hutvā mātāpitūsopi cetiyepi bodhimhiṃ pabbajitesopi aparajjhitvā gatagataṭṭhāne garaṃ labhati. Evaṃ tāva lokavajjavasena mahāsāvajjo. Mohavasena pana katena ānantariyakammaṃ kappam niraye paccati. Evaṃ vipākavajjavasenaṃ mahāsāvajjo. Dandhavirāgīti saṇikaṃ virajjati. Mohena mūḷhena hi katakammaṃ saṇikaṃ muccati. Yathā hi acchacammaṃ satakkhattampi dhoviyamānaṃ na paṇḍaraṃ hoti, evameva mohena mūḷhena katakammaṃ sīghaṃ na muccati, saṇikameva muccatīti. Sesamettha uttānamevāti.

9. Akusalamūlasuttavaṇṇanā

70. Navame akusalamūlānīti akusalānaṃ mūlāni, akusalāni ca tāni mūlāni cāti vā akusalamūlāni. Yadapi, bhikkhave, lobhoti yopi, bhikkhave, lobho. Tadapi akusalamūlanti sopi akusalamūlaṃ. Akusalamūlaṃ vā sandhāya idha tampīti attho vaṭṭatiyeva. Etenupāyena sabbattha nayo netabbo. Abhisankharotīti āyūhati sampiṇḍeti rāsiṃ karoti. Asatā dukkhaṃ uppādayatīti abhūtena avijjamānena yaṃkiñci tassa abhūtaṃ dosaṃ vatvā dukkhaṃ uppādeti. Vadhena vātiādi yenākārena dukkhaṃ uppādeti, taṃ dassetuṃ vuttaṃ. Tattha jāniyāti dhanajāniyā. Pabbājanāyāti gāmato vā raṭṭhato vā pabbājanīyakammena. Balavamhīti ahamasmi balavā. Balattho itipīti balena me attho itipi, bale vā ṭhitomhītipi vadati.

Akālavadīti kālasmiṃ na vadati, akālasmiṃ vadati nāma. Abhūtavādīti bhūtaṃ na vadati, abhūtaṃ vadati nāma. Anattavādīti atthaṃ na vadati, anattaṃ vadati nāma. Adhammavādīti dhammaṃ na vadati, adhammaṃ vadati nāma. Avinayavādīti vinayaṃ na vadati, avinayaṃ vadati nāma.

Tathā hāyanti tathā hi ayaṃ. Na ātappaṃ karoti tassa nibbeṭhanāyāti tassa abhūtaṃ nibbeṭhanatthāya vīriyaṃ na karoti. Itipetaṃ atacchanti imināpi kāraṇena etaṃ atacchaṃ. Itaraṃ tasseva vevacanaṃ.

Duggati pāṭikaṅkhāti nirayādikā duggati icchitabbā, sā assa avassabhāvinī, tatthānena nibbattitabbanti attho. Uddhastoti upari dhaṃsito. Pariyonaddhoti samantā onaddho. Anayaṃ āpajjatīti avuḍḍhiṃ āpajjati. Byasanaṃ āpajjatīti vināsaṃ āpajjati. Gimhakālasmiñhi mālūvāsipāṭikāya phalitāya bījāni uppatitvā vaṭarukkhādīnaṃ mūle patanti. Tattha yassa rukkhassa mūle tīsu disāsu tīṇi bījāni patitāni honti, tasmīṃ rukkhe pāvussakena meghena abhivaṭṭhe tīhi bījehi tayo aṅkurā uṭṭhahitvā taṃ rukkhaṃ allīyanti. Tato paṭṭhāya rukkhadevatāyo sakabhāvena saṇṭhātuṃ na sakkonti. Tepi aṅkurā vaḍḍhamānā latābhāvaṃ āpajjitvā taṃ rukkhaṃ abhiruhitvā sabbaviṭapasākhāpasākhā saṃsibbitvā taṃ rukkhaṃ upari pariyanandhanti. So mālūvālatāhi saṃsibbito ghanehi mahantehi mālūvāpattehi sañchanno deve vā vassante vāte vā vāyante tattha tattha palujjitvā khāṇumattameva avasissati. Taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ.

Evameva khoti ettha pana idaṃ opammasaṃsandanaṃ - sālādīsu aññatararukkho viya hi ayaṃ satto daṭṭhabbo, tisso mālūvālatā viya tīṇi akusalamūlāni, yāva rukkhasākhā asampattā, tāva tāsāṃ latānaṃ ujukaṃ rukkhārohanaṃ viya lobhādīnaṃ dvāraṃ asampattakālo, sākhānusārena gamanakālo viya dvāravasena gamanakālo, pariyanaddhakālo viya lobhādīhi pariyaṭṭhitakālo, khuddakasākhānaṃ palujjanakālo viya dvārappattānaṃ kilesānaṃ vasena khuddānukhuddakā āpattiyo āpannakālo, mahāsākhānaṃ palujjanakālo viya garukāpattiṃ āpannakālo, latānusārena otiṇṇena udakena mūlesu tintesu rukkhassa bhūmiyaṃ patanakālo viya kamena cattāri pārājikāni āpajjitvā catūsu apāyesu nibbattanakālo daṭṭhabbo.

Sukkapakkho vuttavipallāsena veditabbo. Evameva khoti ettha pana idaṃ opammasaṃsandanaṃ - sālādīsu aññatararukkho viya ayaṃ satto daṭṭhabbo, tisso mālūvālatā viya tīṇi akusalamūlāni, tāsāṃ appavattiṃ kātuṃ āgatapuriso viya yogāvacaro, kuddālo viya paññā, kuddālapīṭakaṃ viya saddhāpīṭakaṃ, palikhananakhaṇitti viya vipassanāpaññā, khaṇittiyā mūlacchedanaṃ viya vipassanāñāṇena avijjāmūlassa chindanakālo, khaṇḍākhaṇḍikaṃ chindanakālo viya khandhavasena diṭṭhakālo, phālanakālo viya maggañāṇena kilesānaṃ samugghātitaṃ, masikaraṇakālo viya dharmānakapañcakkhandhakālo, mahāvāte

opuṇitvā appavattanakālo viya upādinna-kakkhandhānaṃ appaṭṭisaṇḍhikaṇirodhena nirujjhitaṃ punabbhave paṭisaṇḍhiaggahaṇakālo daṭṭhabboti. Imasmiṃ sutte vaṭṭavivaṭṭaṃ kathitaṃ.

10. Uposathasuttavaṇṇanā

71. Dasame tadahuposatheti tasmīṃ ahu uposathe taṃ divasaṃ uposathe, pannarasikauposathadivaseti vuttaṃ hoti. Upasaṅkamīti uposathaṅgāni adhiṭṭhāya gandhamālādihattā upasaṅkami. Handāti vavassaggatthe nipāto. Divā divassāti divasassa divā nāma majjhanho, imasmiṃ ṭhite majjhanhike kāleti attho. Kuto nu tvaṃ āgacchasīti kiṃ karontī vicarasīti pucchati. Gopālakuposathoti gopālakehi saddhiṃ upavasanauposatho. Nigaṇṭhuposathoti nigaṇṭhānaṃ upavasanauposatho. Ariyuposathoti ariyānaṃ upavasanauposatho. Seyyathāpi visākheti yathā nāma, visākhe. Sāyanhasamaye sāmikānaṃ gāvo niyyātetvāti gopālakā hi devasikavetanena vā pañcāhadāsāhaaddhamāsamāsasamvaccharaparicchedena vā gāvo gahetvā rakkhanti. Idha pana devasikavetanena rakkhantaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ - niyyātetvāti paṭicchāpetvā “etā vo gāvo”ti datvā. Iti paṭisaṅcikkhatīti attano gehaṃ gantvā bhuñjitvā mañce nipanno evaṃ paccavekkhati. Abhiṃjāsaḥagatenāti taṇhāya sampayuttena. Evaṃ kho, visākhe, gopālakuposatho hotīti ariyuposathova ayaṃ, aparisuddhavitakkaṭṭāya pana gopālakauposathatṭhāne ṭhito. Na mahapphaloti vipākaphalena na mahapphalo. Na mahānisamsoti vipākānisamsena na mahānisamsa. Na mahājutikoti vipākabhāsenā na mahāobhāso. Na mahāvippahāroti vipākavippahārassa amahantatāya na mahāvippahāro.

Samaṇajātikāti samaṇāyeva. Paraṃ yojanasatanti yojanasataṃ atikkamitvā tato paraṃ. Tesu daṇḍaṃ nikkhipāhīti tesu yojanasatato parabhāgesu ṭhitesu sattesu daṇḍaṃ nikkhipa, nikkhattadaṇḍo hohi. Nāhaṃ kvaṇi kassaci kiṇṇanatasmiṃ ahaṃ katthaci kassaci parassa kiṇṇanatasmiṃ na homi. Kiṇṇanaṃ vuccati palibodho, palibodho na homīti vuttaṃ hoti. Na ca mama kvaṇi katthaci kiṇṇanatatthīti mamāpi kvaṇi anto vā bahiddhā vā katthaci ekaparikkhārepi kiṇṇanatā natthi, palibodho natthi, chinnaṃ palibodhohamasmiṃ vuttaṃ hoti. Bhogeti mañcapīṭhayaḡubhattādayo. Adinnaṃyeva paribhuñjatīti punadivase mañce nipajjantopi pīṭhe nisīdantopi yāguṃ pivantopi bhattaṃ bhuñjantopi te bhoge adinnaṃyeva paribhuñjati. Na mahapphaloti nipphalo. Byañjanaṃyeva hi ettha sāvasesaṃ, attho pana niravaseso. Evaṃ upavutthassa hi uposathassa appamattakampi vipākaphalaṃ iṭṭhaṃ kantaṃ manāpaṃ nāma natthi. Tasmā nipphalotveva veditabbo. Sesapadesupi eseva nayo.

Upakkiliṭṭhassa cittassāti idam kasmā āha? Saṃkiliṭṭhena hi cittena upavuttho uposatho na mahapphalo hotīti dassitattā visuddhena cittena upavutthassa mahapphalatā anuññātā hoti. Tasmā yena kammaṭṭhānena cittaṃ visujjhati, taṃ cittavisodhanakammaṭṭhānaṃ dassetuṃ idamāha. Tattha upakkamenāti paccattapurisakārena, upāyena vā. Tathāgataṃ anussaratīti aṭṭhahi kāraṇehi tathāgataguṇe anussarati. Ettha hi itipi so bhagavāti so bhagavā itipi sīlena, itipi samādhināti sabbe lokiya-lokuttarā buddhaguṇā saṅgahitā. Araṇṇiādhī paṭiyekkaḡuṇāva niddiṭṭhā. Tathāgataṃ anussarato cittaṃ pasīdatīti lokiya-lokuttare tathāgataguṇe anussarantassa cittuppādo pasanno hoti.

Cittassa upakkilesāti pañca nīvaraṇā. Kakkanti āmalakakakkaṃ. Tajjaṃ vāyāmaṇi tajjātikaṃ tadanucchavikaṃ kakkena makkhanaḥsaṇḍhavanavāyāmaṃ. Pariyodapanā hotīti suḍḍhabhāvakaraṇaṃ hoti. Kiliṭṭhasmiṃ hi sīse pasādhanaṃ pasādhetaṃ nakkhattaṃ kīlāmaṇo na sobhati, parisuddhe pana tasmīṃ pasādhanaṃ pasādhetaṃ nakkhattaṃ kīlāmaṇo sobhati, evameva kiliṭṭhacittena uposathaṅgāni adhiṭṭhāya uposatho upavuttho na mahapphalo hoti, parisuddhena pana cittaena uposathaṅgāni adhiṭṭhāya upavuttho uposatho mahapphalo hotīti adhippāyena evamaṃ. Brahmuposathaṃ upavasatīti brahmā vuccati sammāsambuddho, tassa guṇānussaraṇavasena ayaṃ uposatho brahmuposatho nāma, taṃ upavasati. Brahmūna saddhiṃ saṃvasatīti sammāsambuddhena saddhiṃ saṃvasati. Brahmaṇcassa ārabbhāti sammāsambuddhaṃ ārabbha.

Dhammaṃ anussaratīti saḥantikaṃ lokuttaradhammaṃ anussarati. Sottinti kuruvindakasottim. Kuruvindakapāsānacūṇaṇa hi saddhiṃ lākaṃ yojetvā maṇike katvā vijjhitaṃ suttena āvūṇitvā taṃ maṇi kalāpapantiṃ ubhato gahetvā piṭṭhiṃ ghaṃsenti, taṃ sandhāya vuttaṃ - “sottīṇca paṭicca”ti. Cūṇanti nhāṇiyacūṇaṃ. Tajjaṃ vāyāmaṇi ubbaṭṭanaḥsaṇḍhavanādikaṃ tadanurūpavāyāmaṃ. Dhammuposathanti saḥantikaṃ navalokuttaradhammaṃ ārabbha upavutthattā ayaṃ uposatho “dhammuposatho”ti vutto. Idhāpi pariyodapanāti pade ṭhatvā purimanayeneva yojanā kātābbā.

Saṅghaṃ anussaratīti aṭṭhannaṃ ariyapuggalānaṃ guṇe anussarati. Usmaṇca paṭiccāti dve tayo vāre gāhāpitaṃ usumaṃ paṭicca. Usaṇcātipi pāṭho, ayamevattho. Khāraṇti chārikaṃ. Gomayanti gomuttaṃ vā ajalaṇḍikā vā. Pariyodapanāti idhāpi purimanayeneva yojanā kātābbā. Saṅghuposathanti aṭṭhannaṃ ariyapuggalānaṃ guṇe ārabbha upavutthattā ayaṃ uposatho “saṅghuposatho”ti vutto.

Sīlānīti gahaṭṭho gahaṭṭhasīlāni, pabbajito pabbajitasīlāni. Akhaṇḍānītiādīnaṃ attho visuddhimagge vitthāritova. Vālaṇḍupakanti assavālehi vā makacivālādīhi vā kataṃ aṇḍupakaṃ. Tajjaṃ vāyāmaṇi telena temetvā malassa tintabhāvaṃ ṇatvā chārikaṃ pakkhipitvā vālaṇḍupakena ghaṃsanavāyāmo. Idha pariyodapanāti pade ṭhatvā evaṃ yojanā kātābbā kiliṭṭhasmiṃhi ādāse maṇḍitapasādhitoṇi attabhāvo olokiyamāno na sobhati, parisuddhe sobhati. Evameva kiliṭṭhena cittaena upavuttho uposatho na mahapphalo hoti, parisuddhena pana mahapphalo hotīti. Sīluposathanti attano sīlānussaraṇavasena upavuttho uposatho sīluposatho nāma. Sīlena saddhinti attano pañcasīladasasīlena saddhiṃ. Sīlaṇcassa ārabbhāti pañcasīlaṃ dasasīlaṇca ārabbha.

Devatā anussaratīti devatā sakkhiṭṭhāne ṭhapetvā attano saddhādiguṇe anussarati. Ukkanti uddhanaṃ. Loṇanti loṇamattikā. Gerukanti gerukacūṇaṃ. Nāḷikasaṇḍāsanti dhamanāḷikaṇceva parivattanasāṇḍāsāṇca. Tajjaṃ vāyāmaṇi uddhane pakkhipanadhamanaparivattanādikaṃ anurūpaṃ vāyāmaṃ. Idha pariyodapanāti pade ṭhatvā evaṃ yojanā veditābbā - saṃkiliṭṭhasuvaṇṇamayena hi pasādhanabhaṇḍena pasādhitaṃ nakkhattaṃ kīlāmaṇā na sobhanti, parisuddhasuvaṇṇamayena sobhanti. Evameva saṃkiliṭṭhacittassa uposatho na mahapphalo hoti, parisuddhacittassa mahapphalo. Devatuposathanti devatā sakkhiṭṭhāne ṭhapetvā attano guṇe anussarantena upavutthauposatho devatuposatho nāma. Sesāṃ imesu buddhānussatiādīsu kammaṭṭhānesu yaṃ vattabbaṃ siyā, taṃ sabbaṃ visuddhimagge vuttameva.

Pāṇātipātanti pāṇavadham. Pahāyāti taṃ pāṇātipātaacetanāsaṅkhātāṃ dussīlyāṃ pajahitvā. Paṭiviratāti pahīnakālato paṭṭhāya tato dussīlyato oratā viratāva. Nihitadaṇḍā nihitasatthāti parūpaghātathāya daṇḍaṃ vā satthaṃ vā ādāya avattanato nikkhattadaṇḍā ceva nikkhattasatthā cāti attho. Ettha ca ṭhapetvā daṇḍaṃ sabbampi avasesaṃ upakaraṇaṃ sattānaṃ vihiṃsanabhāvato satthanti veditabbaṃ. Yaṃ pana bhikkhū kattaradaṇḍaṃ vā dantakaṭṭhavāsiṃ vā pipphalakaṃ vā gahetvā vicaranti, na taṃ parūpaghātathāya. Tasmā nihitadaṇḍā nihitasatthātveva saṅkhaṃ gacchanti. Lajjīti pāpajigucchanaḥkhaṇāya lajjāya samannāgatā. Dayāpannāti dayāṃ mettacittatāṃ āpannā. Sabbapāṇabhūtāhitānukampīti sabbe pāṇabhūte hitena anukampakā, tāya eva dayāpannatāya sabbesaṃ pāṇabhūtānaṃ hitacittakāti attho. Ahampajjāti ahampi ajja. Imināpi aṅgenāti imināpi guṇaṅgena. Arahaṭaṃ anukaromīti yathā purato gacchantāṃ pacchato gacchanto anugacchati nāma, evaṃ ahampi arahantehi paṭhamāṃ kataṃ imaṃ guṇaṃ pacchā karonto tesāṃ arahantānaṃ anukaromi. Uposatho ca me upavuttho bhavissatīti evaṃ karontena mayā arahatañca anukataṃ bhavissati, uposatho ca upavuttho bhavissati.

Adinnādānanti adinnassa parapariggahitassa ādānaṃ, theyyaṃ corikanti attho. Dinnameva ādiyaṇṭīti dinnādāyī. Cittenapi dinnameva paṭikaṅkhaṇṭīti dinnapāṭikaṅkhī. Thenetīti theno, na thenena athenena. Athenattāyeva sucibhūtena. Attanāti attabhāvena, athenaṃ sucibhūtaṃ attabhāvaṃ katvā viharantīti vuttaṃ hoti.

Abrahmacariyanti aśeṭṭhacariyaṃ. Brahmaṃ seṭṭhaṃ ācāraṃ carantīti brahmacārī. Ārācārīti abrahmacariyato dūrācārī. Methunāti rāgapariyuṭṭhānavasena sadisattā methunakāti laddhavohārehi paṭisevitabbato methunoti saṅkhaṃ gatā asaddhammā. Gāmadhammāti gāmaṃvāsīnaṃ dhammā.

Musāvādāti alikavacanā tucchavacanā. Saccaṃ vadantīti saccavādī. Saccena saccaṃ saṃdahanti ghaṭṭentīti saccasandhā, na antarantarā musā vadantīti attho. Yo hi puriso kadāci musāvādaṃ vadati, kadāci saccaṃ. Tassa musāvādena antaritattā saccaṃ saccena na ghaṭṭiyati. Tasmā na so saccasandho. Ime pana na tādisā, jīvitahetupi musā avatvā saccena saccaṃ saṃdahantiyevāti saccasandhā. Thetāti thirā, ṭhitakathāti attho. Eko puggalo haliddirāgo viya thusarāsimhi nikhātakhāṇu viya assapiṭṭhe ṭhapitakumbhaṇḍamiva ca na ṭhitakatho hoti. Eko pāsāṇalekhā viya indakhīlo viya ca ṭhitakatho hoti, asinā sīsaṃ chindantepi dve kathā na katheti. Ayaṃ vuccati theto. Paccayikāti pattiyāyitabbakā, saddhāyikāti attho. Ekacco hi puggalo na paccayiko hoti, “idaṃ kena vuttaṃ, asukena nāmā”ti vutte “mā tassa vacanaṃ saddahathā”ti vattabbaṃ āpajjati. Eko paccayiko hoti, “idaṃ kena vuttaṃ, asukenā”ti vutte “yadi tena vuttaṃ, idameva pamāṇaṃ, idāni paṭikkhipitabbaṃ natthi, evamevaṃ ida”nti vattabbaṃ āpajjati. Ayaṃ vuccati paccayiko. Avisaṃvādaṃ lokassāti tāya saccavāditāya lokaṃ na visaṃvādentīti attho.

Surāmerayamajjapamādaṭṭhānanti surāmerayamajjānaṃ pānacetanāsaṅkhātāṃ pamādakāraṇaṃ. Ekabhattikāti pātarāsabhataṃ sāyamāsabhattanti dve bhattāni. Tesu pātarāsabhataṃ antomajjhanhikena paricchinnaṃ, itaraṃ majjhanhikato uddhaṃ antoaruṇena. Tasmā antomajjhanhike dasakkhattuṃ bhuñjamānāpi ekabhattikāva honti. Taṃ sandhāya vuttaṃ - “ekabhattikā”ti. Rattibhojanaṃ ratti, tato uparatāti rattūparatā. Atikkante majjhanhike yāva sūriyatthaṅgamanā bhojanaṃ vikālabhojanaṃ nāma, tato viratattā viratā vikālabhojanā.

Sāsanassa ananulomattā visūkaṃ paṭāṇibhūtaṃ dassananti visūkadassanaṃ, attanā naccanaccāpanādivasena naccañca gītañca vāditañca, antamaso mayūranaccanādivasenāpi pavattānaṃ naccādīnaṃ visūkabhūtaṃ dassanañcāti naccagītavāditavisūkadassanaṃ. Naccādīni hi attanā payojetuṃ vā parehi payojāpetuṃ vā payuttāni passituṃ vā neva bhikkhūnaṃ, na bhikkhunīnaṃ vaṭṭanti.

Mālādīsu mālāti yaṃkiñci pupphaṃ. Gandhanti yaṃkiñci gandhajātaṃ. Vilepananti chavirāgakaraṇaṃ. Tattha piḷandhanto dhāreti nāma, ūnaṭṭhānaṃ pūrento maṇḍeti nāma, gandhavasena chavirāgavasena ca sādīyanto vibhūseti nāma. Ṭhānaṃ vuccati kāraṇaṃ, tasmā yāya dussīlyacetanāya tāni mālādhāraṇādīni mahājano karoti, tato paṭiviratāti attho. Uccāsayaṇaṃ vuccati pamāṇātikkaṇṭhaṃ, mahāsayaṇaṃ akappiyattharaṇaṃ, tato paṭiviratāti attho.

Kīvamahapphaloti kittakaṃ mahapphalo. Sesapadesupī eseṇa nayo. Pahūtarattaratanānanti pahūtena rattasaṅkhātena ratanena samannāgatānaṃ, sakalajambudīpatalaṃ bheritalasadisamaṃ katvā kaṭippamāṇehi sattaḥ ratanehi pūritānanti attho. Issariyādhīpaccanti issarabhāvena vā issariyameva vā ādhīpaccamaṃ, na ettha sāhasikakammantipi issariyādhīpaccamaṃ. Rajjaṃ kāreyyāti evarūpaṃ cakkavattirajjaṃ kāreyya. Aṅgānantiādīni tesamaṃ janapadānaṃ nāmāni. Kalaṃ nāgghati soḷasanti ekaṃ ahorattaṃ upavutthauposathe puññaṃ soḷasabhāge katvā tato ekaṃ bhāgañca na agghati. Ekarattuposathassa soḷasiyā kalāya yaṃ vipākaphalaṃ, taṃyeva tato bahutaraṃ hotīti attho. Kapaṇanti parittakaṃ.

Abrahmacariyāti aśeṭṭhacariyato. Rattiṃ na bhuñjeyya vikālabhojananti uposathaṃ upavasanto rattibhojanañca divāvikaḷabhojanañca na bhuñjeyya. Mañce chamāyaṃva sayetha santhateti muṭṭhihatthapādake kappiyamañce vā sudhādīparikkammakatāya bhūmiyaṃ vā tiṇapaṇṇapalālādīni santharitvā kate santhate vā sayethāti attho. Etaṃ hi aṭṭhaṅgikamāhuposathanti evaṃ pāṇātipātādīni asamācarantena upavutthaṃ uposathaṃ aṭṭhahi aṅgehi samannāgatattā aṭṭhaṅgikanti vadanti. Taṃ pana upavasantena “sve uposathiko bhavissāmī”ti ajjeva “idañca idañca kareyyāthā”ti āhārādividhānaṃ vicāretabbaṃ. Uposathadivase pātova bhikkhussa vā bhikkhuniyā vā dasasīlakkhaṇaṇṇuno upāsakassa vā upāsikāya vā santike vācaṃ bhinditvā uposathaṅgāni samādātabbāni. Pāḷiṃ ajānantena pana “buddhapaññattaṃ uposathaṃ adhiṭṭhāmī”ti adhiṭṭhātabbaṃ. Aññaṃ alabhantena attanāpi adhiṭṭhātabbaṃ, vacībhedo pana kātabboyeṇa. Uposathaṃ upavasantena parūparodhapaṭisaṃyuttaṃ kammantā na vicāretabbā, āyavayagaṇaṇaṃ karontena na vītināmetabbaṃ, gehe pana āhāraṃ labhitvā nīcābhikkhūnaṃ viya paribhuñjitvā vihāraṃ gantvā dhammo vā sotabbo, aṭṭhatimāsāya ārammaṇesu aññataraṃ vā manasikātabbaṃ.

Sudassanāti sundaradassanā. Obhāsayanti obhāsayamānā. Anupariyantīti vicaranti. Yāvatāti yattakaṃ ṭhānaṃ. Antalikkhagāti ākāsaṅgamā. Pabhāsayanti jotanti pabhā muñcanti. Disāvirocanaṃ sabbadisāsu virocamaṇā. Atha vā pabhāsayanti disāhi disā obhāsayanti. Virocanaṃ virocamaṇā. Veluriyanti maṇḍiti vatvāpi iminā jātimaṇibhāvaṃ dasseti. Ekavassikaveḷuvaṇṇaṇṇhi veḷuriyaṃ jātimaṇi nāma. Taṃ sandhāyevamāha. Bhaddakanti laddhakaṃ. Siṅgīsuvaṇṇanti gosīṅgasadisamaṃ hutvā uppannattā evaṃ nāmakaṃ suvaṇṇaṃ. Kañcananti pabbateyyaṃ pabbate jātasuvaṇṇaṃ. Jātarūpanti satthuvaṇṇasuvaṇṇaṃ. Haṭṭakanti kipillikāhi nīhaṭṭasuvaṇṇaṃ. Nānubhavantīti na pāpuṇanti. Candappabhāti sāmīatthe paccattaṃ, candappabhāyāti attho. Upavassuposathanti upavasitvā uposathaṃ. Sukhudrayānīti sukhaphalāni

sukhavedanīyāni. Saggamupenti tñānanti saggasañkhātāṃ tñānaṃ upagacchanti, kenaci aninditā hutvā devaloke uppajjantīti attho. Sesamettha yaṃ antaranārā na vuttaṃ, taṃ vuttānusāreṇeva veditabbanti.

Mahāvagga dutiyo.

3. Ānandavagga

1. Channasuttavaṇṇanā

72. Tatiyassa paṭhame channoti evaṃnāmako channaparibbājako. Tumhepi, āvusoti, āvuso, yathā mayaṃ rāgādīnaṃ pahānaṃ paññāpema, kiṃ evaṃ tumhepi paññāpethāti pucchati. Tato thero “ayaṃ paribbājako amhe rāgādīnaṃ pahānaṃ paññāpemaṃti vadati, natthi panetaṃ bāhiraśamaya”ti taṃ paṭikkhipanto mayaṃ kho, āvusotiādīmāha. Tattha khoti avadhāraṇatthe nipāto, mayameva paññāpemaṃti attho. Tato paribbājako cintesi “ayaṃ thero bāhiraśamayaṃ luñcitvā haranto ‘mayamevā’ti āha. Kiṃ nu kho ādīnaṃ disvā ete etesaṃ pahānaṃ paññāpemaṃti”ti. Atha therāṃ pucchanto kiṃ pana tumhetiādīmāha. Thero tassa byākaronto ratto khotiādīmāha. Tattha attatthanti diṭṭhadhammikasamparāyikaṃ lokiyalokuttaraṃ attano atthaṃ. Paratthaubhayatthesupi eseṇa nayo.

Andhakaraṇotiādīsu yassa rāgo uppajjati, taṃ yathābhūtaḍḍasanānivāraṇena andhaṃ karotīti andhakaraṇo. Paññācakkhuṃ na karotīti acakkhukaraṇo. Ñāṇaṃ na karotīti aññāṇakaraṇo. Kammassakatapaññā jhānapaññā vipassanāpaññāti imā tisso paññā appavattikaraṇena nirodhetīti paññānirodhiko. Anīttaphaladāyakattā dukkhasaṃkhātassa vighātasseeva pakkhe vattatīti vighātapakkhiko. Kilesanibbānaṃ na saṃvattetīti anibbānaśamvattaniko. Alaṅca panāvuso ānanda, appamādayāti, āvuso ānanda, sace evarūpā paṭipadā atthi, alaṃ tumhākaṃ appamādaya yuttaṃ anucchavikaṃ, appamādaṃ karoṭṭha, āvusoti therassa vacanaṃ anumoditvā pakkāmi. Imasmiṃ sutte ariyamagga lokuttaramissako kathito. Sesamettha uttānatthamevāti.

2. Ājīvakasuttavaṇṇanā

73. Dutie tena hi gahapatīti thero kira cintesi -“ayaṃ idha āgacchanto na aññātukāmo hutvā āgami, pariggaṇhanatthaṃ pana āgato. Iminā pucchitapañhaṃ imināva kathāpessāmi”ti. Iti taṃyeva kathaṃ kathāpetukāmo tena hītiādīmāha. Tattha tena hīti kāraṇāpadeso. Yasmā tvaṃ evaṃ pucchasi, tasmā taññevettha paṭipucchāmi. Kesaṃ notī katamesaṃ nu. Sadhammukkaṃsanāti attano laddhiyā ukkhipitvā tñāpanā. Paraddhammāpasādanāti paresaṃ laddhiyā ghaṭṭanā vambhanā avakkhipanā. Āyataneva dhammadesanāti kāraṇasmiṃyeva dhammadesanā. Attho ca vuttoti mayā pucchitapañhāya attho ca pakāsito. Attā ca anupanītoti amhe evarūpāti evaṃ attā ca na upanīto. Nupanītotipi pāṭho.

3. Mahānāmasakkasuttavaṇṇanā

74. Tatiye gilānā vuṭṭhitoti gilāno hutvā vuṭṭhito. Gelaññāti gilānabhāvato. Upasaṅkamīti bhuttaṭṭātarāso mālāgandhādīni ādāya mahāparivāraparivuto upasaṅkami. Bāhāyaṃ gahetvāti na bāhāyaṃ gahetvā ākaḍḍhi, nisinnāsanato vuṭṭhāya tassa santikaṃ gantvā dakkhiṇabāhāyaṃ aṅguṭṭhakena saññaṃ datvā ekamantaṃ apanesīti veditabbo. Athassa “sekhampi kho, mahānāma, sīla”ntiādīnā nayena sattannaṃ sekhānaṃ sīlaṅca samādhīṅca paññaṅca kathetvā upari

arahattaphalavasena asekhā sīlasamādhīpaññāyo kathento - “sekhasamādhito sekhaṃ vipassanāññaṃ asekhāñca phalaññaṃ pacchā, sekhavipassanāññāto ca asekhaphalasangāhī pacchā uppajjati”ti dīpesi. Yāni pana sampayuttāni samādhīññāni, tesam apacchā apure uppatti veditabbāti.

4. Nigaṇṭhasuttavaṇṇanā

75. Catutthe kūṭāgārasālāyanti dve kaṇṇikā gahetvā haṃsavaṭṭakacchannena katāya gandhakuṭiyā. Aparisesaṃ ñāṇadassanaṃ paṭijānāti appamattakampi asesetvā sabbam ñāṇadassanaṃ paṭijānāti. Satataṃ samitanti sabbakālam niranteram. Ñāṇadassanaṃ paccupaṭṭhitanti sabbaññutaññāṇaṃ mayhaṃ upaṭṭhitamevāti dasseti. Purāṇaṃ kammānanti āyūhitakammānaṃ. Tapasā byantībhāvanti dukkaratapena vigatantakaraṇaṃ. Navānaṃ kammānanti idāni āyūhitabbakammānaṃ. Akaraṇāti anāyūhanena. Setughātanti padaghātaṃ paccayaghātaṃ katheti. Kammakkhayā dukkhakkhayoti kammavaṭṭakkhayena dukkhakkhayo. Dukkakkhayā vedanākkhayoti dukkhavaṭṭakkhayena vedanākkhayo. Dukkavaṭṭasmiñhi khīṇe vedanāvaṭṭampi khīṇameva hoti. Vedanākkhayā sabbam dukkhaṃ nijjiṇṇaṃ bhavissati vedanākkhayena pana sakalavaṭṭadukkhaṃ nijjiṇṇameva bhavissati. Sandiṭṭhikāyāti sāmam passitabbāya paccakkhāya. Nijjarāya visuddhiyāti kilesajīraṇakapaṭipadāya kilese vā nijjīraṇato nijjarāya sattānaṃ visuddhiyā. Samatikkamo hoti sakalassa vaṭṭadukkassa atikkamo hoti. Idha, bhante, bhagavā kimāhāti, bhante, bhagavā imāya paṭipattiyā kimāha, kiṃ etaṃyeva kilesanijjīraṇakapaṭipadaṃ paññāpeti, udāhu aññanti pucchati.

Jānatāti anāvaraṇaṇānaṃ jānanta. Passatāti samantacakkhunā passantena. Visuddhiyāti visuddhisampāpanatthāya. Samatikkamāyāti samatikkamanatthāya. Atthaṅgamāyāti atthaṃ gamanatthāya. Ñāyassa adhigamāyāti saha vipassanāya maggassa adhigamanatthāya. Nibbānassa sacchikiriyaṃ apaccayanibbānassa sacchikaraṇatthāya. Navañca kammaṃ na karotīti navaṃ kammaṃ nāyūhati. Purāṇaṃ kammanti pubbe āyūhitakammaṃ. Phussa phussa byantī karotīti phusitvā phusitvā vigatantaṃ karoti, vipākaphassaṃ phusitvā phusitvā taṃ kammaṃ khepetīti attho. Sandiṭṭhikāti sāmam passitabbā. Akālikāti na kālantare kiccakārikā. Ehipassikāti “ehi passā”ti evaṃ dassetuṃ yuttā. Opaneyyikāti upanaye yuttā allīyitabbayuttā. Paccattaṃ veditabbā viññūhīti paṇḍitehi attano attano santāneyeva jānitabbā, bālehi pana dujjānā. Iti sīlavasena dve maggā, dve ca phalāni kathitāni. Sotāpannasakadāgāmino hi sīlesu paripūrakārinoti. Vivicceva kāmehītiādikāya pana samādhisampadāya tayo maggā, tīni ca phalāni kathitāni. Anāgāmī ariyasāvako hi samādhimhi paripūrakārīti vutto. Āsavānaṃ khayātiādīhi arahattaphalaṃ kathitaṃ. Keci pana sīlasamādhayopi arahattaphalasampayuttā idha adhippetā. Ekekassa pana vasena paṭipattidassanatthaṃ visum visum tanti āropitāti.

5. Nivesakasuttavaṇṇanā

76. Pañcame amaccāti suhajā. Nātīti sassusasurapakkhikā. Sālohitāti samānalohitā bhātibhaginiādayo. Aveccappasādeti guṇe avecca jānitvā uppanne acalappasāde. Aññathattanti bhāvaññathattaṃ. Pathavīdhātuyātiādīsu vīsatiyā koṭṭhāsesu thaddhākārabhūtāya pathavīdhātuyā, dvādasasu koṭṭhāsesu yūsagatāya ābandhanabhūtāya āpodhātuyā, catūsu koṭṭhāsesu paripācanabhūtāya tejodhātuyā, chasu koṭṭhāsesu vitthambhanabhūtāya vāyodhātuyā siyā aññathattaṃ. Na tvevāti imesaṃ hi catunnaṃ mahābhūtānaṃ aññamaññabhāvūpagamanena siyā

aññathattam, ariyasāvakassa pana na tveva siyāti dasseti. Ettha ca aññathattanti pasādaññathattañca gatiaññathattañca. Tañhi tassa na hoti, bhāvaññathattam pana hoti. Ariyasāvako hi manusso hutvā devopi hoti brahmāpi. Pasādo panassa bhavantarepi na vigacchati, na ca apāyagatisaṅkhātam gatiaññathattam pāpuṇāti. Satthāpi tadeva dassento tatridam aññathattantiādīmāha. Sesamettha uttānatthamevāti.

6. Paṭhamabhavasuttavaṇṇanā

77. Chaṭṭhe kāmādhātuvepakkanti kāmādhātuyā vipaccanakam. Kāmābhavoti kāmādhātuyam upapattibhavo. Kammam khettanti kusalākusalakammam viruhanaṭṭhānaṭṭhena khetam. Viññānam bījanti sahaajātam abhisāṅkhāraṇiññānam viruhanaṭṭhena bījam. Taṇhā snehoti paggaṇhanānubhūhanavasena taṇhā udakam nāma. Avijjānīvaraṇānanti avijjāya āvaritānam. Taṇhāsamyojanānanti taṇhābandhanena baddhānam. Hīnāya dhātuyāti kāmādhātuyā. Viññānam patiṭṭhitanti abhisāṅkhāraṇiññānam patiṭṭhitam. Majjhimāya dhātuyāti rūpadhātuyā. Paṇītāya dhātuyāti arūpadhātuyā. Sesamettha uttānatthamevāti.

7. Dutiyabhavasuttavaṇṇanā

78. Sattame cetanāti kammacetanā. Patthanāpi kammapatthanāva. Sesam purimasadisamevāti.

8. Sīlabbatasuttavaṇṇanā

79. Aṭṭhame sīlabbatanti sīlañceva vatañca. Jīvitanti dukkarakārikānuyogo. Brahmācariyanti brahmācariyavāso. Upaṭṭhānasāraṇi upaṭṭhānena sāram, “idaṃ varam idaṃ niṭṭhā”ti evam upaṭṭhitanti attho. Saphalanti saudrayam savaḍḍhikam hotīti pucchati. Na khvettha, bhante, ekaṃsenāti, bhante, na kho ettha ekaṃsena byākātabbanti attho. Upaṭṭhānasāram sevātīti idaṃ sāram varam niṭṭhāti evam upaṭṭhitam sevamānassa. Aphalanti iṭṭhaphalena aphalam. Ettāvatā kammavādikiriyavādīnam pabbajjam ṭhapetvā seso sabbopi bāhirakasamayo gahito hoti. Saphalanti iṭṭhaphalena saphalam saudrayam. Ettāvatā imam sāsanaṃ ādim katvā sabbāpi kammavādikiriyavādīnam pabbajjā gahitā. Na ca panassa sulabharūpo samasamo paññāyāti evam sekkhabhūmiyam ṭhatvā pañham kathento assa ānandassa paññāya samasamo na sulabhoti dasseti. Imasmiṃ sutte sekkhabhūmi nāma kathitāti.

9. Gandhajātasuttavaṇṇanā

80. Navame etadavocāti pacchābhattam piṇḍapātapaṭikkanto dasabalassa vattam dassetvā attano divāvihāraṭṭhānam gantvā “imasmiṃ loke mūlagandho nāma atthi, sārāgandho nāma atthi, pupphagandho nāma atthi. Ime pana tayopi gandhā anuvātaṃyeva gacchanti, na paṭivātam. Atthi nu kho kiñci, yassa paṭivātampi gandho gacchati”ti cintetvā aṭṭhannam varānam gahaṇakāleyeva kaṅkhupattisamaye upasaṅkamanavarassa gahitattā takkhaṇaṃyeva divāṭṭhānato vuṭṭhāya satthu santikam gantvā vanditvā ekamantaṃ nisinno uppannāya kaṅkhāya vinodanattam etaṃ “tīṇimāni, bhante”tiādivacanam avoca. Tattha gandhajātānīti gandhajātiyo. Mūlagandhoti mūlavatthuko gandho, gandhasampannam vā mūlameva mūlagandho. Tassa hi gandho anuvātam gacchati. Gandhassa pana gandho nāma natthi. Sārāgandhapupphagandhesupi eseva nayo. Atthānanda, kiñci gandhajātanti ettha saraṇagamanādayo guṇavaṇṇabhāsanavasena disāgāmitāya gandhasadisattā

gandhā, tesam vatthubhūto puggalo gandhajātaṃ nāma. Gandho gacchatīti vaṇṇabhāsanavasena gacchati. Sīlavāti pañcasīlena vā dasasīlena vā sīlavā. Kalyāṇadhammoti teneva sīladhammena kalyāṇadhammo sundaradhammo. Vigatamalamaccherenātiādīnaṃ attho visuddhimagge vitthāritova. Disāsūti catūsu disāsu catūsu anudisāsu. Samaṇabrāhmaṇāti samitapāpabāhitapāpā samaṇabrāhmaṇā.

Na pupphagandho paṭivātametīti vassikapupphādīnaṃ gandho paṭivātaṃ na gacchati. Na candanaṃ tagaramallikā vāti candanatagaramallikānampi gandho paṭivātaṃ na gacchatīti attho. Devalokepi phuṭasumanā nāma hoti, tassā pupphitadivase gandho yojanasataṃ ajjhottharati. Sopi paṭivātaṃ vidatthimattampi ratanamattampi gantuṃ na sakkotīti vadanti. Satañca gandho paṭivātametīti satañca paṇḍitānaṃ buddhapaccekabuddhabuddhaputtānaṃ sīlādiguṇagandho paṭivātaṃ gacchati. Sabbā disā sappuriso pavāyatīti sappuriso paṇḍito sīlādiguṇagandhena sabbā disā pavāyati, sabbā disā gandhena avattharatīti attho.

10. Cūḷanikāsuttaṇṇanā

81. Dasamassa duvidho nikkhepo atthupattikopi pucchāvasikopi.

Kataraatthupattiyam kassa pucchāya kathitanti ce?

Aruṇavatisuttantaatthupattiyam ānandattherassa pucchāya kathitaṃ.

Aruṇavatisuttanto kena kathitoti? Dvīhi buddhehi kathito sikhinā ca bhagavatā amhākañca satthārā. Imasmā hi kappā ekatimsakappamatthake aruṇavatinagare aruṇavato rañño pabhāvatiyā nāma mahesiyā kucchismiṃ nibbattitvā paripakke ñāṇe mahābhinnikkhamanaṃ nikkhamitvā sikhī bhagavā bodhimaṇḍe sabbaññutaññāṇaṃ paṭivijjhātvā pavattitavaradhammacakko aruṇavatim nissāya viharanto ekadivasam pātova sarīrappaṭijagganaṃ katvā mahābhikkhusaṅghaparivāro “aruṇavatim piṇḍāya pavisissāmī”ti nikkhamitvā vihāradvārakoṭṭhakasamīpe ṭhito abhibhuṃ nāma aggasāvakaṃ āmantesi - “atippago kho, bhikkhu, aruṇavatim piṇḍāya pavisituṃ, yena aññataro brahmaloko tenupasaṅkamissāmā”ti. Yathāha -

“Atha kho, bhikkhave, sikhī bhagavā araham sammāsambuddho abhibhuṃ bhikkhuṃ āmantesi - ‘āyāma, brāhmaṇa, yena aññataro brahmaloko tenupasaṅkamissāma, na tāva bhattakālo bhavissatī’ti. ‘Evaṃ, bhante’ti kho, bhikkhave, abhibhū bhikkhu sikhissa bhagavato arahato sammāsambuddhassa paccassosi. Atha kho, bhikkhave, sikhī bhagavā araham sammāsambuddho abhibhū ca bhikkhu yena aññataro brahmaloko tenupasaṅkamiṃsū”ti.

Tattha mahābrahmā sammāsambuddham disvā attamano paccuggamanaṃ katvā brahmāsanaṃ paññāpetvā adāsi, therassāpi anucchavikaṃ āsanaṃ paññāpayiṃsu. Nisīdi bhagavā paññatte āsane, theropi attano paññattāsane nisīdi. Mahābrahmāpi dasabalaṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi.

Atha kho, bhikkhave, sikhī bhagavā abhibhuṃ bhikkhuṃ āmantesi - “paṭibhātu taṃ, brāhmaṇa, brahmuno ca brahmaparisāya ca brahmapārisajjānañca dhammīkathāti. ‘Evaṃ, bhante’ti kho, bhikkhave, abhibhū bhikkhu sikhissa bhagavato arahato sammāsambuddhassa paṭissuṇitvā brahmuno ca brahmaparisāya ca

brahmapārisajjānañca dhammiṃ katham kathesi. There dhammaṃ kathente brahmagāṇā ujjhāyimsu - “cirassañca mayaṃ satthu brahmalokāgamanam labhimha, ayañca bhikkhu t̥hapetvā satthāraṃ sayam dhammakatham ārabhī”ti.

Satthā tesam anattamanabhāvaṃ ñatvā abhibhuṃ bhikkhuṃ etadavoca - “ujjhāyanti kho te, brāhmaṇa, brahmā ca brahmaparisā ca brahmapārisajjā ca. Tena hi tvaṃ - brāhmaṇa, bhiyyosomattāya samvejehī”ti. Thero satthu vacanam sampaticchitvā anekavihitam iddhivikubbanam katvā sahassilokadhātum sarena viññāpentō “ārambhatha nikkamathā”ti gāthādvayaṃ abhāsi. Kiṃ pana katvā thero sahassilokadhātum viññāpesīti? Nīlakaṣiṇam tāva samāpajjitvā sabbattha andhakāraṃ phari, tato “kimidaṃ andhakāra”nti sattānam ābhoge uppanne ālokaṃ dassesi. “Kiṃ āloko aya”nti vicinantānam attānam dassesi, sahassacakkavāle devamanussā añjaliṃ paggaṇhitvā paggaṇhitvā theramyeva namassamānā aṭṭhamṣu. Thero “mahājano mayham dhammaṃ desentassa saram suṇātū”ti imā gāthā abhāsi. Sabbe osaṭṭāya parisāya majjhe nisīditvā dhammaṃ desentassa viya saddam assosum. Atthopi nesaṃ pākaṭo ahosi.

Atha kho bhagavā saddhiṃ therena aruṇavatiṃ paccāgantvā piṇḍāya caritvā pacchābhattaṃ piṇḍapātaṇṭikānto bhikkhusaṅgham pucchi - “assuttha no tumhe, bhikkhave, abhibhussa bhikkhuno brahmaloke t̥hitassa gāthāyo bhāsamānassā”ti. Te “āma, bhante”ti paṭijānitvā sutabhāvaṃ āvikarontā tadeva gāthādvayaṃ udāhariṃsu. Satthā “sādhū sādhū”ti sādhuṇā katvā desanam niṭṭhapesi. Evaṃ tāva idaṃ suttaṃ ito ekatiṃsakappamatthake sikhinā bhagavatā kathitam.

Amhākaṃ pana bhagavā sabbaññutaṃ patto pavattitavaradhammacakko sāvatthiṃ upanissāya jetavane viharanto jeṭṭhamūlamāsapunnāmadivase bhikkhū āmantetvā imaṃ aruṇavatisuttaṃ paṭṭhapesi. Ānandatthero bījaniṃ gahetvā bījayamāno t̥hitakova ādito paṭṭhāya yāva pariyoṣānā ekabyañjanampi ahāpetvā sakalasuttaṃ uggaṇhi. So punadivase piṇḍapātaṇṭikānto dasabalassa vattaṃ dassetvā attano divāvihāraṭṭhānam gantvā saddhivihārikantevāsikesu vattaṃ dassetvā pakkantesu hiyyo kathitam aruṇavatisuttaṃ āvajjento nisīdi. Athassa sabbaṃ suttaṃ vibhūtaṃ upaṭṭhāsi. So cintesi - “sikhissa bhagavato aggasāvako brahmaloke t̥hatvā cakkavālasahasase andhakāraṃ vidhametvā sarīrobhāsaṃ dassetvā attano saddam sāvento dhammakatham kathesiṭi hiyyo satthārā kathitam, sāvakassa tāva visayo evarūpo, dasa pāramiyo pūretvā sabbaññutaṃ patto pana sammāsambuddho kittakaṃ t̥hānam sarena viññāpeyyā”ti. So evaṃ uppannāya vimatiyā vinodanattam taṅkhaṇeyeva bhagavantam upasaṅkamitvā tamattham pucchi. Etamattham dassetuṃ atha kho āyasmā ānandoti vuttaṃ.

Tattha sammukhāti sammukhībhūtena mayā etaṃ suttaṃ, na anussavena, na dūtaparamparāyāti iminā adhippāyena evamāha. Kīvatakaṃ pahoti sarena viññāpetunti kittakaṃ t̥hānam sarīrobhāsenā vihatandhakāraṃ katvā sarena viññāpetuṃ sakkoti. Sāvako so, ānanda, appameyyā tathāgatāti idaṃ bhagavā iminā adhippāyenāha - ānanda, tvaṃ kiṃ vadesi, so padesaññāne t̥hito sāvako. Tathāgatā pana dasa pāramiyo pūretvā sabbaññutaññānam pattā appameyyā. So tvaṃ nakhasikhāya paṃsum gahetvā mahāpathavipaṃsunā saddhiṃ upamento viya kiṃ nāmetam vadesi. Añño hi sāvakānam visayo, añño buddhānam. Añño sāvakānam gocarō, añño buddhānam. Aññaṃ sāvakānam balaṃ, aññaṃ buddhānanti. Iti bhagavā iminā adhippāyena appameyyabhāvaṃ vatvā tuṇhī ahosi.

Thero dutiyampi pucchi. Satthā, “ānanda, tvaṃ tālacchiddaṃ gahevā anantākāsena upamento viya, cātakasakuṇaṃ gahevā diyaḍḍhaya janasatikena supaṇṇarājena upamento viya, hatthisoṇḍāya udakaṃ gahevā mahāgaṇḍāya upamento viya, caturatanike āvāṭe udakaṃ gahevā sattahi sarehi upamento viya, nāḷikodanamattalābhiṃ manussaṃ gahevā cakkavattirañña upamento viya, paṃsupisācakaṃ gahevā sakkena devarañña upamento viya, khajjopanakappabhaṃ gahevā sūriyappabhāya upamento viya kiṃ nāmetāṃ vadesīti dīpento dutiyampi appameyyabhāvameva vatvā tuṇhī ahoṣi. Tato thero cintesi - “satthā mayā pucchito na tāva kathesi, handa naṃ yāvatatiyaṃ yācitvā buddhasīhanādaṃ nadāpessāmī”ti. So tatiyampi yāci. Taṃ dassetuṃ tatiyampi khotiādi vuttaṃ. Athassa bhagavā byākaronto sutā te ānandātiādimāha. Thero cintesi - “satthā me ‘sutā te, ānanda, sahaṣṣī cūḷanikā lokadhātū’ti ettakameva vatvā tuṇhī jāto, idāni buddhasīhanādaṃ nadissatī”ti so satthāraṃ yācanto etassa bhagavā kālottiādimāha.

Bhagavāpissa vitthārakathaṃ kathetuṃ tena hānandātiādimāha. Tattha yāvatāti yattakaṃ ṭhānaṃ. Candimasūriyāti candimā ca sūriyo ca. Pariharantīti vicaranti. Disā bhantīti sabbadisā obhāsanti. Virocanāti virocāmānā. Ettāvatā ekacakkavāḷaṃ paricchinditvā dassitaṃ hoti. Idāni taṃ sahaṣṣaguṇaṃ katvā dassento tāva sahaṣṣadhā lokoti āha. Tasmaṃ sahaṣṣadhā loketi tasmaṃ sahaṣṣacakkavāḷe. Sahaṣṣaṃ cātumahārājikānanti sahaṣṣaṃ cātumahārājikānaṃ devalokānaṃ. Yasmā pana ekekasmaṃ cakkavāḷe cattāro cattāro mahārājāno, tasmā cattāri mahārājasahaṣṣānīti vuttaṃ. Iminā upāyena sabbattha attho veditabbo. Cūḷanikāti khuddikā. Ayaṃ sāvakānaṃ visayo. Kasmā panesā ānītāti? Majjhimikāya lokadhātuyā paricchedadassanattaṃ.

Yāvatāti yattakā. Tāva sahaṣṣadhāti tāva sahaṣṣabhāgena. Dvīsaṣṣī majjhimikā lokadhātūti ayaṃ sahaṣṣacakkavāḷāni sahaṣṣabhāgena gaṇetvā dasasatasahaṣṣacakkavāḷaparimāṇaṃ dvīsaṣṣī majjhimikā nāma lokadhātu. Ayaṃ sāvakānaṃ avisayo, buddhānameva visayo. Ettakepi hi ṭhāne tathāgatā andhakāraṃ vidhametvā sarīrobhāsaṃ dassetvā sarena viññāpetuṃ sakkontīti dīpeti. Ettakena buddhānaṃ jātikkhettaṃ nāma dassitaṃ. Bodhisattānañhi pacchimabhava devalokato cavitvā mātukucchiyaṃ paṭisandhiggahaṇadivase ca kucchito nikkhamanadivase ca mahābhinnikkhamanadivase ca sambodhidhammacakkappavattanaāyusaṅkhāravossajjanapariniḥḥānadivasesu ca ettakaṃ ṭhānaṃ kampaṭi.

Tīsaṣṣī mahāsaṣṣīti sahaṣṣito paṭṭhāya tatiyāti tīsaṣṣī, sahaṣṣaṃ sahaṣṣadhā katvā gaṇitaṃ majjhimikaṃ sahaṣṣadhā katvā gaṇitattā mahantehi sahassehi gaṇitāti mahāsaṣṣī. Ettāvatā koṭīsatasaṣṣacakkavāḷaparimāṇo loko dassito hoti. Bhagavā ākaṅkhamāno ettake ṭhāne andhakāraṃ vidhametvā sarīrobhāsaṃ dassetvā sarena viññāpeyyāti. Gaṇakaputtatissatthero pana evamāha - “na tīsaṣṣimahaṣṣalokadhātuyā evaṃ parimāṇaṃ. Idañhi ācariyānaṃ sajjhāyamuḷhakaṃ vācāya parihīnaṭṭhānaṃ, dasakoṭīsatasaṣṣacakkavāḷaparimāṇaṃ pana ṭhānaṃ tīsaṣṣimahaṣṣalokadhātu nāmā”ti. Ettāvatā hi bhagavatā āṇākkhettaṃ nāma dassitaṃ. Etasmiñhi antare āṭṭhānāyaparittasigiliparittadhajaggaparittabojjhaṅgaparittakhandhaparittamoraparittamettparittaratanaṭṭhānaṃ āṇā pharati. Yāvatā pana ākaṅkheyyāti yattakaṃ ṭhānaṃ iccheyya, iminā visayakkhettaṃ dasseti. Buddhānañhi

visayakkhettassa pamāṇaparicchedo nāma natthi, natthikabhāve cassa imaṃ opammaṃ āharanti - koṭisatasahassacakkavāḷamhi yāva brahmalokā sāsapehi pūretvā sace koci puratthimāya disāya ekacakkavāḷe ekaṃ sāsapaṃ pakkhipanto āgaccheyya, sabbepi te sāsapā parikkhayaṃ gaccheyyūṃ, na tveva puratthimāya disāya cakkavāḷāni. Dakkhiṇādīsupi eseva nayo. Tattha buddhānaṃ avisayo nāma natthi.

Evaṃ vutte thero cintesi - “satthā evamāha - ‘ākaṅkhamāno, ānanda, tathāgato tisahassimahāsahassilokadhātum sarena viññāpeyya, yāvatā pana ākaṅkheyyā’ti. Visamo kho panāyaṃ loko, anantāni cakkavāḷāni, ekasmiṃ ṭhāne sūriyo uggato hoti, ekasmiṃ ṭhāne majjhe ṭhito, ekasmiṃ ṭhāne atthaṅgato. Ekasmiṃ ṭhāne paṭhamayāmo hoti, ekasmiṃ ṭhāne majjhimayāmo, ekasmiṃ ṭhāne pacchimayāmo. Sattāpi kammappasutā, khiḍḍāpasutā, āhārappasutāti evaṃ tehi tehi kāraṇehi vikkhittā ca pamattā ca honti. Kathaṃ nu kho te satthā sarena viññāpeyyā’ti. So evaṃ cintetvā vimaticchedanatthaṃ tathāgataṃ pucchanto yathā kathaṃ panātiādimāha.

Athassa satthā byākaronto idhānanda, tathāgatotiādimāha. Tattha obhāsena phareyyāti sarīrobhāsena phareyya. Pharamāno panesa kiṃ kareyyāti? Yasmiṃ ṭhāne sūriyo paññāyati, tattha naṃ attano ānubhāvena atthaṃ gameyya. Yattha pana na paññāyati, tattha naṃ uttāpetvā majjhe ṭhapeyya. Tato yattha sūriyo paññāyati, tattha manussā “adhunāva sūriyo paññāyittha, so idāneva atthaṅgamito, nāgāvaṭṭo nu kho ayaṃ, bhūtāvaṭṭayakkhāvaṭṭadevatāvaṭṭānaṃ aññataro’ti vittakkaṃ uppādeyyūṃ. Yattha pana na paññāyati, tattha manussā “adhunāva sūriyo atthaṅgamito, svāyaṃ idāneva uttāhito, kiṃ nu kho ayaṃ nāgāvaṭṭabhūtāvaṭṭayakkhāvaṭṭadevatāvaṭṭānaṃ aññataro’ti vitakkaṃ uppādeyyūṃ. Tato tesu manussesu ālokaṇca andhakāraṇca āvajjitvā “kiṃ paccayā nu kho ida’nti pariyesamānesu satthā nīlakaṣiṇaṃ samāpajjitvā bahalandhakāraṃ patthareyya. Kasmā? Tesāṃ kammādippasutānaṃ sattānaṃ santāsajananaṃ. Atha nesaṃ santāsaṃ āpannabhāvaṃ ñatvā odātakasiṇasaṃpattim samāpajjitvā paṇḍaraṃ ghanabuddharasmiṃ vissajjento candasahassasūriyasahassauttānakālo viya ekappahāreneva sabbaṃ ekālokaṃ kareyya. Taṇca kho tilabījamattena kāyappadesena obhāsaṃ muñcanto. Yo hi cakkavāḷapathaviṃ dīpakapallakaṃ katvā mahāsamudde udakaṃ telaṃ katvā sineruṃ vaṭṭim katvā aññasmiṃ sinerumuddhani ṭhapetvā jāleyya, so ekacakkavāḷeyeva ālokaṃ kareyya. Tato paraṃ vidatthimpi obhāsetuṃ na sakuṇeyya. Tathāgato pana tilaphalappamāṇena sarīrappadesena obhāsaṃ muñcitvā tisahassimahāsahassilokadhātum ekobhāsaṃ kareyya tato vā pana bhiyyo. Evaṃ mahantā hi buddhaguṇāti.

Taṃ ālokaṃ sañjāneyyunti taṃ ālokaṃ disvā “yena sūriyo atthañceva gamito uttāpito ca, bahalandhakāraṇca vissaṭṭhaṃ, esa so puriso idāni ālokaṃ katvā ṭhito, aho acchariyapuriso’ti añjaliṃ paggayha namassamānā nisīdeyyūṃ. Saddamanussāveyyāti dhammakathāsaddamanussāveyya. Yo hi ekaṃ cakkavāḷapabbataṃ bherim katvā mahāpathaviṃ bhericammaṃ katvā sineruṃ daṇḍaṃ katvā aññasmiṃ sinerumatthake ṭhapetvā ākoṭeyya, so ekacakkavāḷeyeva taṃ saddaṃ sāveyya, parato vidatthimpi atikkāmetuṃ na sakuṇeyya. Tathāgato pana pallaṅke vā pīṭhe vā nisīditvā tisahassimahāsahassilokadhātum sarena viññāpeti, tato vā pana bhiyyo, evaṃ mahānubhāvā tathāgatāti. Iti bhagavā iminā ettakena visayakkhettameva dasseti.

Imañca pana buddhasīhanādaṃ sutvā therassa abbhantare balavapīti uppannā, so pītivasena udānaṃ udānento lābhā vata metiādīmāha. Tattha yassa me satthā evaṃmahiddhikoti yassa mayhaṃ satthā evaṃmahiddhiko, tassa mayhaṃ evaṃmahiddhikassa satthu paṭilābho lābhā ceva suladdhañcāti attho. Atha vā yvāhaṃ evarūpassa satthuno pattacīvaraṃ gahetvā vicarituṃ, pādaparikkammaṃ piṭṭhiparikkammaṃ kātuṃ, mukhadhovanaudakanhānodakāni dātuṃ, gandhakuṭipariveṇaṃ sammajjitūṃ, uppannāya kaṅkhāya pañhaṃ pucchituṃ, madhuradhammakathañca sotūṃ labhāmi, ete sabbepi mayhaṃ lābhā ceva suladdhañcātipi sandhāya evamāha. Ettha ca bhagavato andhakārālokaśaddasavanasaṅkhātānaṃ iddhīnaṃ mahantatāya mahiddhikatā, tāsāmyeva anupharaṇena mahānubhāvatā veditabbā. Udāyīti lāḷudāyitthero. So kira pubbe upaṭṭhākatthere āghātaṃ bandhitvā carati. Tasmā idāni okāsaṃ labhitvā imasmiṃ buddhasīhanādapariyosāne jalamānaṃ dīpasikhaṃ nibbāpento viya carantassa goṇassa tuṇḍe pahāraṃ dento viya bhattabharitaṃ pātiṃ avakujjanto viya therassa pasādabhaṅgaṃ karonto evamāha.

Evaṃ vutte bhagavāti evaṃ udāyittherena vutte bhagavā yathā nāma papātataṭṭe ṭhatvā pavedhamānaṃ purisaṃ ekamante ṭhito hitesī puriso “ito ehi ito ehī”ti punappunaṃ vadeyya, evamevaṃ udāyittheraṃ tasmā vacanā nivārento mā hevaṃ udāyī, mā hevaṃ udāyīti āha. Tattha hīti nipātamattaṃ, mā evaṃ avacāti attho. Mahārājanti cakkavattirajjaṃ. Nanu ca satthā ekassa sāvakassa dhammadesanāya uppannapasādassa mahānisaṃsaṃ aparicchinnaṃ akāsi, so kasmā imassa buddhasīhanādaṃ ārabha uppannassa pasādassa ānisaṃsaṃ paricchindatīti? Ariyasāvakassa ettakaattabhāvaparimāṇattā. Dandhapaññopi hi sotāpanno sattakkhattuṃ devesu ca manussesu ca attabhāvaṃ paṭilabhati, tenassa gatim paricchindanto evamāha. Diṭṭheva dhammeti imasmiṃmyeva attabhāve ṭhatvā. Parinibbāyissatīti appaccayaparinibbānena parinibbāyissati. Iti nibbānena kūṭaṃ gaṇhanto imaṃ sīhanādasuttaṃ niṭṭhāpesīti.

Ānandavaggo tatiyo.

4. Samaṇavaggo

1. Samaṇasuttavaṇṇanā

82. Catutthassa paṭhame samaṇiyānīti samaṇasantakāni. Samaṇakaraṇiyānīti samaṇena kattabbakiccāni. Adhisīlasikkhāsamādānantiādīsu samādānaṃ vuccati gahaṇaṃ, adhisīlasikkhāya samādānaṃ gahaṇaṃ pūraṇaṃ adhisīlasikkhāsamādānaṃ. Sesapadadvayepi eseṇa nayo. Ettha ca sīlaṃ adhisīlaṃ, cittaṃ adhicittaṃ, paññā adhipaññāti ayaṃ vibhāgo veditabbo. Tattha pañcasīlaṃ sīlaṃ nāma, taṃ upādāya dasasīlaṃ adhisīlaṃ nāma, tampi upādāya catupārisuddhisīlaṃ adhisīlaṃ nāma. Apica sabbampi lokiyasīlaṃ sīlaṃ nāma, lokuttarasīlaṃ adhisīlaṃ, tadeva sikkhitabbato sikkhāti vuccati. Kāmāvacaracittaṃ pana cittaṃ nāma, taṃ upādāya rūpāvacaraṃ adhicittaṃ nāma, tampi upādāya arūpāvacaraṃ adhicittaṃ nāma. Apica sabbampi lokiyacittaṃ cittameva, lokuttaraṃ adhicittaṃ. Paññāyapi eseṇa nayo. Tasmāti yasmā imāni tīni samaṇakaraṇiyāni, tasmā. Tibboti bahalo. Chandoti kattukamyatākusalacchando. Iti imasmiṃ suttante tisso sikkhā lokiyaḷokuttarā kathitāti.

2. Gadrabhasuttavaṇṇanā

83. Dutiye piṭṭhito piṭṭhitoti pacchato pacchato. Ahampi dammo ahampi dammoti ahampi “dammo dammamāno”ti vadamāno gāvīti. Seyyathāpi gunnanti yathā gāvīnaṃ. Gāvo hi kālāpi rattāpi setādivaṇṇāpi honti, gadrabhassa pana tādiso vaṇṇo nāma natthi. Yathā ca vaṇṇo, evaṃ saropi padampi aññādisameva. Sesam uttānatthameva. Imasmimpi sutte tisso sikkhā missikāva kathitāti.

3. Khettasuttavaṇṇanā

84. Tatiye paṭikaccevāti paṭhamameva. Sukaṭṭhaṃ karotīti naṅgalena sukaṭṭhaṃ karoti. Sumatikatanti matiyā suṭṭhu samīkataṃ. Kālenāti vapitabbayuttakālena. Sesam uttānameva. Idhāpi tisso sikkhā missikāva kathitā.

4. Vajjiputtasuttavaṇṇanā

85. Catutthe vajjiputtakoti vajjirājakulassa putto. Diyaḍḍhasikkhāpadasatanti paṇṇāsādhikaṃ sikkhāpadasataṃ. Tasmim samaye paññattāni sikkhāpadāneva sandhāyetaṃ vuttaṃ. So kira bhikkhu ajjivasampanno ujujātiko avaṅko akuṭilo, tasmā “ahaṃ ettakāni sikkhāpadāni rakkhituṃ sakkuṇeyyaṃ vā na vā”ti cintetvā satthu ārocesi. Sakkomahanti sakkomi ahaṃ. So kira “ettakesu sikkhāpadesu sikkhantassa agaru tīsu sikkhāsu sikkhitu”nti maññamāno evamāha. Atha bhagavā yathā nāma paññāsa tiṇakalāpiyo ukkhipituṃ asakkontassa kalāpiyasataṃ bandhitvā sīse ṭhapeyya, evameva ekissāpi sikkhāya sikkhituṃ asakkontassa aparā dvepi sikkhā upari pakkhipanto tasmātiha tvaṃ bhikkhūtiādimāha. Sukhumālo kira uttaro nāma jānapadamanusso lohapāsādavihāre vasati. Atha naṃ daharabhikkhū āhaṃsu - “uttara, aggisālā ovassati, tiṇaṃ kappiyaṃ katvā dehī”ti. Taṃ ādāya aṭaviṃ gantvā tena lāyitaṃ tiṇaṃyeva karaḷe bandhitvā “paññāsa karaḷe gahetuṃ sakkhissasi uttarā”ti āhaṃsu. So “na sakkhissāmī”ti āha. Asītiṃ pana sakkhissasīti? Na sakkhissāmi, bhanteti. Ekaṃ karaḷasataṃ sakkhissasīti? Āma, bhante, gaṇhissāmīti. Daharabhikkhū karaḷasataṃ bandhitvā tassa sīse ṭhapayimṃsu. So ukkhipitvā nitthunanto gantvā aggisālāya samīpe pātesi. Atha naṃ bhikkhū “kilantarūposi uttarā”ti āhaṃsu. Āma, bhante, daharā bhikkhū maṃ vañcesuṃ, imaṃ ekampi karaḷasataṃ ukkhipituṃ asakkontaṃ maṃ “paṇṇāsa karaḷe ukkhipāhī”ti vadiṃsu. Āma, uttara, vañcayimṃsu tanti. Evaṃ sampadamidaṃ veditabbaṃ. Idhāpi tisso sikkhā missikāva kathitā.

5. Sekkhasuttavaṇṇanā

86. Pañcame ujumaggānusārinoti ujumaggo vuccati ariyamaggo, taṃ anussarantassa paṭipannakassāti attho. Khayasmim paṭhamam ñāṇanti paṭhamameva maggañāṇaṃ uppajjati. Maggo hi kilesānaṃ khepanato khayō nāma, taṃsampilayuttaṃ ñāṇaṃ khayasmim ñāṇaṃ nāma. Tato aññā anantarāti tato catutthamaggañāṇato anantarā aññā uppajjati, arahattaphalaṃ uppajjatīti attho. Aññāvimuttassāti arahattaphalavimuttiyā vimuttassa. Ñāṇaṃ ve hotīti paccavekkhaṇañāṇaṃ hoti. Iti suttepi gāthāsupi satta sekha kathitā. Avasāne pana khīṇāsavo dassitoti.

6. Paṭhamasikkhāsuttavaṇṇanā

87. Chaṭṭhe attakāmāti attano hitakāmā. Yatthetaṃ sabbaṃ samodhānaṃ gacchatīti yāsu sikkhāsu sabbametaṃ diyaḍḍhasikkhāpadasataṃ saṅghaṃ gacchati. Paripūrakārī hotīti samattakārī hoti. Mattaso kārīti pamāṇena kārako, sabbena sabbaṃ kātuṃ na sakkotīti attho. Khuddānukhuddakānīti cattāri pārājikāni ṭhapetvā sesasikkhāpadāni. Tatrāpi saṅghādisesaṃ khuddakaṃ, thullaccayaṃ anukhuddakaṃ nāma. Thullaccayaṃca khuddakaṃ, pācittiyaṃ anukhuddakaṃ nāma, pācittiyaṃca khuddakaṃ, pāṭidesaniyadukkaṭṭadubbhāsītāni anukhuddakāni nāma. Ime pana aṅguttaramahānikāyavaḷaṅjanakaācariyā “cattāri pārājikāni ṭhapetvā sesāni sabbānīpi khuddānukhuddakānī”ti vadanti. Tāni āpajjatipi vuṭṭhātīpi ettha pana khīṇāsavo tāva lokavajjaṃ nāpajjati, paṇṇattivajjameva āpajjati. Āpajjanto ca kāyenapi vācāyapi cittenapi āpajjati. Kāyena āpajjanto kuṭikārasahaseyyādīni āpajjati, vācāya āpajjanto sañcarittapadasodhammādīni, cittena āpajjanto rūpiyapaṭiggahaṇaṃ āpajjati. Sekkhesupi eseṇa nayo. Na hi mettha, bhikkhave, abhabbatā vuttāti, bhikkhave, na hi mayā ettha evarūpaṃ āpattiṃ āpajjane ca vuṭṭhāne ca ariyapuggalassa abhabbatā kathitā. Ādibrahmacariyakānīti maggabrahmacariyassa ādibhūtāni cattāri mahāsīlasikkhāpadāni. Brahmacariyasārūppānīti tāniyeṇa cātummaggabrahmacariyassa sārūppāni anucchavikāni. Tatthāti tesu sikkhāpadesu. Dhuvasīloti nibaddhasīlo. Ṭhitasīloti patiṭṭhitasīlo. Sotāpannoti sotasaṅkhātena maggena phalaṃ āpanno. Avinipātadhammoti catūsu apāyesu apatanasabhāvo. Niyatoti sotāpattimagganiyāmena niyato. Sambodhiparāyaṇoti uparimaggattayasambodhiparāyaṇo.

Tanuttāti tanubhāvo. Sakadāgāmino hi rāgādayo abbhapaṭalaṃ viya macchikāpattaṃ viya ca tanukā honti, na bahalā. Orambhāgiyānanti heṭṭhābhāgiyānaṃ. Saṃyojanānanti bandhanānaṃ. Parikkhayāti parikkhayena. Opapātiko hotīti uppannako hoti. Tattha parinibbāyīti heṭṭhā anotaritvā upariyeṇa parinibbānadhammo. Anāvattidhammoti yonigativasena anāgamanadhammo.

Padesaṃ padesakārītiādīsu padesakārī puggalo nāma sotāpanno ca sakadāgāmī ca anāgāmī ca, so padesameva sampādeti. Paripūrakārī nāma arahā, so paripūrameva sampādeti. Avañjhānīti atucchāni saphalāni saudrayānīti attho. Idhāpi tisso sikkhā missakāva kathitā.

7. Dutiyasikkhāsuttavaṇṇanā

88. Sattame kolaṃkoloti kulā kulaṃ gamanako. Kulanti cettha bhavo adhippeto, tasmā “dve vā tīṇi vā kulānī”ti etthapi dve vā tayo vā bhaveti attho veditabbo. Ayañhi dve vā bhavē sandhāvati tayo vā, uttamakoṭiyā cha vā. Tasmā dve vā tīṇi vā cattāri vā pañca vā cha vāti evamettha vikappo daṭṭhabbo. Ekabījīti ekasseva bhavassa bījaṃ etassa atthīti ekabījī. Uddhamṣototiādīsu atthi uddhamṣoto akaniṭṭhagāmī, atthi uddhamṣoto na akaniṭṭhagāmī, atthi na uddhamṣoto akaniṭṭhagāmī, atthi na uddhamṣoto na akaniṭṭhagāmī. Tattha yo idha anāgāmiphalaṃ patvā avihādīsu nibbatto tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā uparūpari nibbattitvā akaniṭṭhaṃ pāpuṇāti, ayaṃ uddhamṣoto akaniṭṭhagāmī nāma. Yo pana avihādīsu nibbatto tattheva aparinibbāyitvā akaniṭṭhampi appatvā uparimabrahmaloke parinibbāyati, ayaṃ uddhamṣoto na akaniṭṭhagāmī nāma. Yo ito cavitvā akaniṭṭheyeṇa nibbattati, ayaṃ na uddhamṣoto akaniṭṭhagāmī nāma. Yo pana avihādīsu catūsu aññatarasmim nibbattitvā tattheva parinibbāyati, ayaṃ na uddhamṣoto na akaniṭṭhagāmī nāma.

Yattha katthaci uppanno pana sasaṅkhārena sappayogena arahattaṃ patto sasaṅkhāraparinibbāyī nāma. Asaṅkhārena appayogena patto asaṅkhāraparinibbāyī nāma. Yo pana kappasahassāyukesu aviheṣu nibbattitvā pañcamasā kappasataṃ atikkamitvā arahattaṃ patto, ayaṃ upahaccaparinibbāyī nāma. Atappādīsopi eseṣa nayo. Antarāparinibbāyīti yo āyuvemajjhaṃ anatikkamitvā parinibbāyati, so tividho hoti. Kappasahassāyukesu tāva aviheṣu nibbattitvā eko nibbattadivaseyeṣa arahattaṃ pāpuṇāti. No ce nibbattadivase pāpuṇāti, paṭhamassa pana kappasatassa matthake pāpuṇāti, ayaṃ paṭhamo antarāparinibbāyī. Aparo evaṃ asakkonto dvinnasā kappasatānaṃ matthake pāpuṇāti, ayaṃ dutiyo. Aparo evampi asakkonto catunnaṃ kappasatānaṃ matthake pāpuṇāti, ayaṃ tatiyo antarāparinibbāyī. Sesasā vuttanayameṣa.

Imasmiṃ pana tṭhāne tṭhatvā catuvīsati sotāpannā, dvādasa sakadāgāmino, aṭṭhacattālīsa anāgāmino, dvādasa ca arahanto kathetabbā. Imasmiṃ hi sāsane saddhādḥuraṃ paññādhuranti dve dhurāṇi, dukkhapaṭipadādandhābhiññādayo catasso paṭipadā. Tattheke saddhādḥureṇa abhinivisitvā sotāpattiphalaṃ patvā ekameṣa bhavaṃ nibbattitvā dukkhassantaṃ karoti, ayaṃ eko ekabījī. So paṭipadāvasena catubbidho hoti. Yathā cesa, evaṃ paññādhureṇa abhinivittṭhopīti aṭṭha ekabījino. Tathā kolaṃkolā sattakkhattuparamā cāti ime catuvīsati sotāpannā nāma. Tīsu pana vimokkhesu suññatavimokkheṇa sakadāgāmibhūmiṃ pattā catunnaṃ paṭipadānaṃ vasena cattāro sakadāgāmino, tathā animittavimokkheṇa pattā cattāro, appaṇihitavimokkheṇa pattā cattāro ime dvādasa sakadāgāmino. Aviheṣu pana tayo antarāparinibbāyino, eko upahaccaparinibbāyī, eko uddhamasoto akaniṭṭhagāmīti pañca anāgāmino, te asaṅkhāraparinibbāyino pañca, sasaṅkhāraparinibbāyino pañcāti dasa honti, tathā atappādīsū. Akaniṭṭhesu pana uddhamasoto natthi, tasmā tattha cattāro sasaṅkhāraparinibbāyī, cattāro asaṅkhāraparinibbāyīti aṭṭha, ime aṭṭhacattālīsa anāgāmino. Yathā pana sakadāgāmino, tattheva arahantopi dvādasa veditabbā. Idhāpi tisso sikkhā missikāva kathitā.

8. Tatiyasikkhāsuttavaṇṇanā

89. Aṭṭhame taṃ vā pana anabhisambhavaṃ appaṭivijjhanti taṃ arahattaṃ apāpuṇanto appaṭivijjhanto. Iminā nayeṇa sabbaṭṭhāṇesu attho veditabbo. Idhāpi tisso sikkhā missikāva kathitā. Navamaṃ uttānatthameṣa. Idhāpi tisso sikkhā missikāva kathitā.

10. Dutiyasikkhattayasuttavaṇṇanā

91. Dasame āsavānaṃ khayāti ettha arahattamaggo adhipaññāsikkhā nāma. Phalaṃ pana sikkhitasikkhassa uppajjanato sikkhāti na vattabbaṃ.

Yathā pure tathā pacchāti yathā paṭhamasā tīsu sikkhāsu sikkhati, pacchā tattheva sikkhatīti attho. Dutiyapadepi eseṣa nayo. Yathā adho tathā uddhanti yathā heṭṭhimakāyaṃ asubhavasena passati, uparimakāyampi tattheva pharati. Dutiyapadepi eseṣa nayo. Yathā divā tathā rattinti yathā divā tisso sikkhā sikkhati, rattimpi tattheva sikkhatīti attho. Abhibhuyya disā sabbāti sabbā disā ārammaṇavasena abhibhavitvā. Appamāṇasamādhināti arahattamaggasamādhinā.

Sekkhanti sikkhamānaṃ sakaraṇīyaṃ. Paṭipadanti paṭipannakaṃ. Saṃsuddhacāriyanti saṃsuddhacaraṇaṃ parisuddhasīlaṃ. Sambuddhanti catusaccabuddhaṃ. Dhīraṃ paṭipadantagunti khandhadhīraāyatanadhīravasena dhīraṃ dhisampannaṃ paṭipattiyā antaṃ gataṃ. Viññāṇassāti carimakaviññāṇassa. Taṇhākkhayavimuttinoti taṇhākkhayavimuttisaṅkhātāya arahattaphalavimuttiyā samannāgatassa. Pajjotasseva nibbānanti padīpanibbānaṃ viya. Vimokkho hoti cetasoti cittassa vimutti vimuccanā appavattibhāvo hoti. Taṇhākkhayavimuttino hi khīṇāsavassa carimakaviññāṇanīrodhena parinibbānaṃ viya cetaso vimokkho hoti, na gataṭṭhānaṃ paññāyati, apaṇṇattikabhāvūpagamoyeva hotīti attho.

11. Saṅkavāsuttavaṇṇanā

92. Ekādasame saṅkavā nāma kosalānaṃ nigamoti saṅkavāti evaṃnāmako kosalaratṭhe nigamo. Āvāsikoti bhārahāro nave āvāse samuṭṭhāpeti, purāṇe paṭijaggati. Sikkhāpadapaṭisaṃyuttāyāti sikkhāsaṅkhātehi padehi paṭisaṃyuttāya, tīhi sikkhāhi samannāgatāyāti attho. Sandassetīti sammukhe viya katvā dasseti. Samādapetīti gaṇhāpeti. Samuttejetīti samussāheti. Sampahaṃsetīti paṭiladdhaguṇehi vaṇṇaṃ kathento vodāpeti. Adhisallikhateti ativiya sallikhati, ativiya sallikhitam katvā saṇhaṃ saṇham kathetīti attho.

Accayoti aparādhō. Maṃ accagamāti maṃ atikkamma adhibhavitvā pavatto. Ahudeva akkhantīti ahosiyeva anadhivāsana. Ahu appaccayoti ahosi atuṭṭhākāro. Paṭiggaṇhātūti khamatu. Āyatīṃ saṃvarāyāti anāgate saṃvaratthāya, puna evarūpassa aparādhassa dosassa khalitassa vā akaraṇatthāyāti attho. Tagghāti ekaṃsena. Yathādhammaṃ paṭikarosi yathā dhammo ṭhito, tathā karosi, khamāpesīti vuttaṃ hoti. Taṃ te mayaṃ paṭiggaṇhāmāti taṃ tava aparādham mayaṃ khamāma. Vuddhihesā, kassapa, ariyassa vinayeti esā kassapa buddhassa bhagavato sāsane vuddhi nāma. Katamā? Yāyaṃ accayaṃ accayato disvā yathādhammaṃ paṭikarivā āyatīṃ saṃvarāpajjanā. Desanaṃ pana puggalādhiṭṭhānaṃ karonto “yo accayaṃ accayato disvā yathādhammaṃ paṭikaroti, āyatīṃ saṃvaraṃ āpajjatī”ti āha. Na sikkhākāmoti tisso sikkhā na kāmeti na pattheti na piheti. Sikkhāsamādānassāti sikkhāparipūraṇassa. Na vaṇṇavādīti guṇaṃ na katheti. Kālenāti yuttappayuttakālena. Sesamettha uttānatthamevāti.

Samaṇavaggo catuttho.

5. Loṇakapallavaggo

1. Accāyikasuttavaṇṇanā

93. Pañcamassa paṭhame accāyikānīti atipātikāni. Karaṇīyānīti avassakiccāni. Yañhi na avassaṃ kātabbaṃ, taṃ kiccanti vuccati. Avassaṃ kātabbaṃ karaṇīyaṃ nāma. Sīghaṃ sīghanti vegena vegena. Tassa kho tanti ettha tanti nipātamattaṃ. Natthi sā iddhi vā ānubhāvo vāti sā vā iddhi so vā ānubhāvo natthi. Uttarasveti tatiyadivase. Utupariṇāminīti laddhautupariṇāmāni hutvā. Jāyantipīti tatiyadivase nikkhantasetāṅkurāni honti, sattāhe patte nīlaṅkurāni honti. Gabbhīnipi hontīti diyaḍḍhamāsaṃ patvā gahitagabbhāni honti. Paccantipīti tayo māse patvā paccanti. Idāni yasmā buddhānaṃ gahapatikena vā sassehi vā attho natthi, sāsane pana

tappaṭirūpakam puggalam vā attham vā dassetum tam tam opammaṃ āharanti. Tasmā yamattham dassetukāmena etaṃ ābhataṃ, tam dassento evameva khotiādimāha. Tam atthato uttānameva. Sikkhā pana idhāpi missikā eva kathitā.

2. Pavivekasuttavaṇṇanā

94. Dutiye cīvarapavivekanti cīvaram nissāya uppajjanakakilesehi vivittabhāvaṃ. Sesadvayepi eseva nayo. Sāṇānīti sāṇavākacelāni. Masāṇānīti missakacelāni. Chavadussānīti matasarīrato chaḍḍitavatthāni, erakatiṇādīni vā ganthetvā katanivāsanāni. Paṃsukūlānīti pathaviyam chaḍḍitanantakāni. Tirīṭṭānīti rukkhatacavatthāni. Ajinānīti ajinamigacammāni. Ajinakkhipanti tadeva majjhe phālitaṃ, sahakurakantipi vadanti. Kusacīranti kusatiṇāni ganthetvā katacīraṃ. Vākacīraphalakacīresupi eseva nayo. Kesakambalanti manussakesehi katakambalaṃ. Vālakambalanti assavālādīhi katakambalaṃ. Ulūkapakkhikanti ulūkapattāni ganthetvā katanivāsaṇaṃ.

Sākabhakkhāti allasākabhakkhā. Sāmākabhakkhāti sāmākataṇḍulabhakkhā. Nīvārādīsu nīvārā nāma araṇṇe sayam jātavīhijāti. Daddulanti cammakārehi cammaṃ likhitvā chaḍḍitakasaṭaṃ. Haṭaṃ vuccati silesopi sevālopi kaṇikārādirukkhaniyyāsopi. Kaṇanti kuṇḍakaṃ. Ācāmoti bhataukkhālikāya laggo jhāmaodano. Tam chaḍḍitaṭṭhāne gahetvā khādanti, odanakañjiyanti vadanti. Piṇṇākādayo pākāṭāva. Pavattaphalabhojīti patitaphalabhojī. Bhusāgāranti khalasālaṃ.

Sīlavāti catupārisuddhisīlena samannāgato. Dussīlyañcassa pahīnaṃ hotīti pañca dussīlyāni pahīnāni honti. Sammādiṭṭhikoti yāthāvadiṭṭhiko. Micchādiṭṭhīti ayāthāvadiṭṭhī. Āsavāti cattāro āsavā. Aggappattoti sīlaggappatto. Sārappattoti sīlasāraṃ patto. Suddhoti parisuddho. Sāre patiṭṭhitoti sīlasamādhipaṇṇāsāre patiṭṭhito.

Seyyathāpīti yathā nāma. Sampannanti paripuṇṇaṃ paripakkasālibharitaṃ. Saṅgharāpeyyāti saṅkaḍḍhāpeyya. Ubbahāpeyyāti khalatṭhānaṃ āharāpeyya. Bhusikanti bhusaṃ. Koṭṭāpeyyāti udukkhale pakkhipāpetvā musalehi paharāpeyya. Aggappattānīti taṇḍulaggaṃ pattāni. Sārappattādīsipi eseva nayo. Sesam uttānameva. Yam panettha “dussīlyañcassa pahīnaṃ micchādiṭṭhī cassa pahīnā”ti vuttaṃ, tam sotāpattimaggena pahīnabhāvaṃ sandhāya vuttanti veditabbaṃ.

3. Saradasuttavaṇṇanā

95. Tatiye viddheti valāhakavigamena dūrībhūte. Deveti ākāse. Abhivihaccāti abhivihanitvā. Yatoti yasmiṃ kāle. Virajanti rāgarajādirahitaṃ. Tesamyeva malānaṃ vigatattā vītamalaṃ. Dhammacakkhanti catusaccadhammapariggāhakaṃ sotāpattimaggacakkhum. Natthi tam saṃyojananti duvidhamevassa saṃyojanaṃ natthi, itarampi pana puna imaṃ lokaṃ ānetum asamatthatāya natthīti vuttaṃ. Imasmiṃ sutte jhānānāgāmī nāma kathitoti.

4. Parisāsuttavaṇṇanā

96. Catutthe na bāhulikā hontīti paccayabāhullikā na honti. Na sāthalikāti tisso sikkhā sithilaṃ katvā na gaṇhanti. Okkamaṇe nikkhattadhurāti okkamaṇaṃ vuccati avagamaṇaṭṭhena pañca nīvaraṇāni, tesu nikkhattadhurā. Paviveke pubbaṅgamāti kāyacittaupadhipivekasaṅkhāte tividhepi viveke pubbaṅgamā. Vīriyaṃ ārabhantīti duvidhampi vīriyaṃ paggaṇhanti. Appattassāti

jhānavipassanāmaggaphalasaṅkhātassa appattavisesassa. Sesapadadvayepi eseva nayo. Pacchimā janatāti saddhivihārikaantevāsikādayo. Diṭṭhānugatiṃ āpajjatīti ācariyupajjhāyehi kataṃ anukaroti. Yaṃ tāya janatāya ācariyupajjhāyesu diṭṭhaṃ, tassa anugatiṃ āpajjati nāma. Ayaṃ vuccati, bhikkhave, aggavatī parisāti, bhikkhave, ayaṃ parisā aggapuggalavatī nāma vuccati.

Bhaṇḍanaajātāti jātabhaṇḍanā. Kalahajātāti jātakalahā. Bhaṇḍananti cettha kalahassa pubbabhāgo, hatthaparāmāsādivasena vītikkamo kalaho nāma. Vivādāpannāti viruddhavādaṃ āpannā. Mukhasattīhīti guṇavijjhanaṭṭhena pharusā vācā “mukhasattiyo”ti vuccanti, tāhi mukhasattīhi. Vitudentā viharantīti vijjhantā vicaranti.

Samaggāti sahitā. Sammodamānāti samappavattamodā. Khīrodakībhūtāti khīrodakaṃ viya bhūtā. Piyacakkhūhīti upasantehi mettacakkhūhi. Pīti jāyatīti pañcavaṇṇā pīti uppajjati. Kāyo passambhatīti nāmakāyopi rūpakāyopi vigatadaratho hoti. Passaddhakāyoti asāraddhakāyo. Sukhaṃ vediyatīti kāyikacetāsikasukhaṃ vediyati. Samādhiyatīti ārammaṇe sammā ṭhapīyati.

Thullaphusitaketi mahāphusitake. Pabbatakandarapadarasākhāti ettha kandaro nāma “ka”nti laddhanāmena udakena dārīto udakabhinno pabbatappadeso, yo “nitambho”tipi “nadikuṇṇo”tipi vuccati. Padaraṃ nāma aṭṭha māse deve avassante phalito bhūmippadeso. Sākhāti kusobbhagāminiyo khuddakamātikāyo. Kusobbhāti khuddakaāvātā. Mahāsobbhāti mahāāvātā. Kunnadiyoti khuddakanadiyo. Mahānadiyoti gaṅgāyamunādikā mahāsaritā.

5-7. Paṭhamaājānīyasuttādivaṇṇanā

97-99. Pañcame aṅgehīti guṇaṅgehi. Rājārahoti rañño araho anucchaviko. Rājabhoggoti rañño upabhogabhūto. Rañño aṅganti rañño hatthapādādiaṅgasamatāya aṅganteva saṅkhaṃ gacchati. Vaṇṇasampannoti sarīravaṇṇena sampanno. Balasampannoti kāyabalena sampanno. Āhuneyyoti āhutisaṅkhātāṃ piṇḍapātāṃ paṭiggahetuṃ yutto. Pāhuneyyoti pāhunakabhattassa anucchaviko. Dakkhiṇeyyoti dasavidhadānavatthupariccāgavasena saddhādānasāṅkhātāya dakkhiṇāya anucchaviko. Añjalikaraṇīyoti añjalipaggahaṇassa anucchaviko. Anuttaraṃ puññakkhettaṃ lokassāti sabbalokassa asadisāṃ puññaviruhanatṭhānaṃ.

Vaṇṇasampannoti guṇavaṇṇena sampanno. Balasampannoti vīriyabalena sampanno. Javasampannoti ñāṇajavena sampanno. Thāmaṃvāti ñāṇathāmena samannāgato. Daḷhaparakkamoti thiraparakkamo. Anikkhittadhuroti aṭṭhapitadhuro paggaḥitadhuro, aggaphalaṃ arahattaṃ appatvā vīriyadhuraṃ na nikkhipissāmīti evaṃ paṭipanno. Imasmiṃ sutte catusaccavasena sotāpattimaggo, sotāpattimaggena ca ñāṇajavasampannatā kathitāti. Chaṭṭhe tīṇi ca maggāni tīṇi ca phalāni, tīhi maggaphalehi ca ñāṇajavasampannatā kathitā. Sattame arahattaphalaṃ, arahattaphaleneva ca maggakiccaṃ kathitaṃ. Phalaṃ pana javitajavena uppajjanato javoti ca vattuṃ vaṭṭati.

8. Potthakasuttavaṇṇanā

100. Aṭṭhame navoti karaṇaṃ upādāya vuccati. Potthakoti vākamayavatthaṃ. Majjhimoti paribhogamajjhimo. Jijjhoti paribhogajijjho. Ukkhaliparimajjananti ukkhaliparipuñjanaṃ dussīloti nissīlo. Dubbaṇṇatāyāti guṇavaṇṇābhāvena dubbaṇṇatāya. Diṭṭhānugatiṃ āpajjantīti tena kataṃ anukaronti. Na mahapphalaṃ

hotīti vipākaphalena mahapphalaṃ na hoti. Na mahānisaṃsanti vipākānisaṃseneva na mahānisaṃsaṃ. Appagghatāyāti vipākagghena appagghatāya. Kāsikaṃ vatthanti tīhi kappāsaṃsūhi suttaṃ kantivā katavatthaṃ, tañca kho kāsiraṭṭheya uṭṭhitaṃ. Sesāṃ uttānameva. Silaṃ panettha missakaṃ kathitanti.

9. Loṇakapallasuttavaṇṇanā

101. Navame yathā yathāyanti yathā yathā ayaṃ. Tathā tathā tanti tathā tathā taṃ kammaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti - yo evaṃ vadeyya - “yathā yathā kammaṃ karoti, tathā tathāssa vipākaṃ paṭisaṃvediyateva. Na hi sakkā katassa kammaṃ vipākaṃ paṭisedhetuṃ. Tasmā yattakaṃ kammaṃ karoti, tattakassa vipākaṃ paṭisaṃvediyatevā”ti. Evaṃ santanti evaṃ sante. Brahmacariyavāso na hotīti yaṃ maggabhāvanato pubbe upapajjavedanīyaṃ kammaṃ kataṃ, tassa avassaṃ paṭisaṃvedanīyattā brahmacariyaṃ vutthampi avutthameva hoti. Okāso na paññāyati sammā dukkhassa antakiriyāyāti yasmā ca evaṃ sante tena kammāyūhanañceva vipākānubhavanā ca hoti, tasmā hetunā nayena vaṭṭadukkhassa antakiriyāya okāso na paññāyati nāma.

Yathā yathā vedanīyanti yena yenākārena veditabbaṃ. Tathā tathāssa vipākaṃ paṭisaṃvediyatīti tena tenākārena assa vipākaṃ paccanubhoti. Idaṃ vuttaṃ hoti - yadetaṃ sattasu javanesu paṭhamajavanakammaṃ sati paccaye vipākavāraṃ labhantameva diṭṭhadhammavedanīyaṃ hoti, asati ahosikammaṃ nāma. Yañca sattamajavanakammaṃ sati paccaye upapajjavedanīyaṃ hoti, asati ahosikammaṃ nāma. Yañca majjhe pañcajanakammaṃ yāva saṃsārappavatti, tāva aparapariyāyavedanīyaṃ nāma hoti. Etesu ākāresu yena yenākārena veditabbaṃ kammaṃ ayaṃ puriso karoti, tena tenevassa vipākaṃ paṭisaṃvediyati nāma. Aṭṭhakathāyañhi laddhavipākavārameva kammaṃ yathāvedanīyaṃ kammaṃ nāmāti vuttaṃ. Evaṃ santaṃ, bhikkhave, brahmacariyavāso hotīti kammakkhayakarassa brahmacariyassa khepetabbakammasambhavato vāso nāma hoti, vutthaṃ suvutthameva hotīti attho. Okāso paññāyati sammā dukkhassa antakiriyāyāti yasmā evaṃ sante tena tena maggena abhisaṅkhāraviññāṇassa nirodhena tesu tesu bhavesu āyatīṃ vaṭṭadukkhāṃ na uppajjati, tasmā okāso paññāyati sammā dukkhassa antakiriyāya.

Idāni taṃ yathāvedanīyakammasabhāvaṃ dassento idha, bhikkhave, ekaccassātiādīmāha. Tattha appamattakanti parittaṃ thokaṃ mandaṃ lāmaṃ. Tādisaṃyevāti taṃsarikkhakameva. Diṭṭhadhammavedanīyanti tasmiṃ kammeyeva diṭṭhadhamme vipaccitabbaṃ vipākavāraṃ labhantaṃ diṭṭhadhammavedanīyaṃ hoti. Nāṇupi khāyatīti dutiye attabhāve aṇupi na khāyati, aṇumattampi dutiye attabhāve vipākaṃ na detīti attho. Bahudevāti bahukaṃ pana vipākaṃ kimeva dassatīti adhippāyo. Abhāvitakāyotiādīhi kāyabhāvanārahito vaṭṭagāmī puthujjano dassito. Parittoti parittaguṇo. Appātumoti ātumā vuccati attabhāvo, tasmiṃ mahantepi guṇaparittatāya appātumoyeva. Appadukkhavīhārīti appakenapi pāpena dukkhavīhārī. Bhāvitakāyotiādīhi khīṇāsavo dassito. So hi kāyānupassanāsāṅkhātāya kāyabhāvanāya bhāvitakāyo nāma. Kāyassa vā vaḍḍhitattā bhāvitakāyo. Bhāvitasīloti vaḍḍhitasīlo. Sesapadadvayepi eseva nayo. Pañcadvārabhāvanāya vā bhāvitakāyo. Etena indriyaṃ varasīlaṃ vuttaṃ, bhāvitasīloti iminā sesāni tīṇi sīlāni. Aparittoti na parittaguṇo. Mahattoti attabhāve parittepī guṇamahantatāya mahatto. Appamāṇavīhārīti khīṇāsavassetāṃ nāmameva. So hi pamāṇakarāṇaṃ rāgādīnaṃ abhāvena appamāṇavīhārī nāma.

Paritteti khuddake. Udakamallaketi udakasarāve. Orabbhikoti urabbhasāmiko. Urabbhaghātakoti sūnakāro. Jāpetum vāti dhanajāṇiyā jāpetum. Jhāpetuntipi pātho, ayamevattho. Yathāpaccayaṃ vā kātunti yathā icchati, tathā kātum. Urabbhadhananti eḷakaagghanakamūlaṃ. So panassa sace icchati, deti. No ce icchati, gīvāyaṃ gahetvā nikkaḍḍhāpeti. Sesam vuttanayeneva veditabbaṃ. Imasmim pana sutte vaṭṭavivaṭṭaṃ kathitanti.

10. Paṃsudhovaḥkasuttavaṇṇanā

102. Dasame dhovatīti vikkhāleti. Sandhovatīti suṭṭhu dhovati, punappunaṃ dhovati. Niddhovatīti niggaṇhitvā dhovati. Aniddhantakasāvanti anīhatadosaṃ anapanītakasāvaṃ. Pabhaṅgūti pabhijjanasabhāvaṃ, adhikaraṇīyaṃ ṭhapetvā muṭṭhikāya pahaṭamattaṃ bhijjati. Paṭṭikāyāti suvaṇṇapaṭṭakāya. Gīveyyakeṭi gīvālaṅkāre.

Adhicittanti samathavipassanācittaṃ. Anuyuttassāti bhāventassa. Sacetasoti cittasampanno. Dabbajātikoti paṇḍitajātiko. Kāma vitakkādīsu kāme ārabbha uppanno vitakko kāma vitakko. Byāpādavihiṃsasampayuttā vitakkā byāpādavihiṃsavitakkā nāma. Nātivitakkādīsu “amhākaṃ nātakā bahū puññavantā”tiādinā nayena nātake ārabbha uppanno vitakko nātivitakko. “Asuko janapado khemo subhikkho”tiādinā nayena janapadamārabbha uppanno vitakko janapadavitakko. “Aho vata maṃ pare na avajāneyyu”nti evaṃ uppanno vitakko anavaññattipaṭisaṃyutto vitakko nāma. Dhammavitakkāvasissantīti dhammavitakkā nāma dasavipassanupakkilesavitakkā. So hoti samādhi na ceva santoti so avasiṭṭhadhammavitakko vipassanāsamādhi avūpasantakilesattā santo na hoti. Na paṇītoti na atappako. Nappaṭippassaddhiladdhoti na kilesapaṭippassaddhiyā laddho. Na ekodibhāvādhigatoti na ekaggabhāvappatto. Sasaṅkhāraniggayhavāritagatoti sasaṅkhārena sappayogena kilese niggaṇhitvā vāretvā vārito, na kilesānaṃ chinnante uppanno, kilese pana vāretvā uppanno.

Hoti so, bhikkhave, samayoti ettha samayo nāma utusappāyaṃ āhārasappāyaṃ senāsanasappāyaṃ puggalasappāyaṃ dhammassavanasappāyanti imesaṃ pañcannaṃ sappāyānaṃ paṭilābhakālo. Yaṃ taṃ cittanti yasmim samaye taṃ vipassanācittaṃ. Ajjhattaṃyeva santiṭṭhatīti attaniyeva tiṭṭhati. Niyakajjhattañhi idha ajjhattaṃ nāma. Gocarajjhattampi vaṭṭati. Puthuttārammaṇaṃ pahāya ekasmim nibbānagocareyeva tiṭṭhatīti vuttaṃ hoti. Sannisiḍatīti suṭṭhu nisiḍati. Ekodi hotīti ekaggaṃ hoti. Samādhayatīti sammā ādhiyati. Santotiādīsu paccanīkakilesavūpasamena santo. Atappakaṭṭhena paṇīto. Kilesapaṭippassaddhiyā laddhattā paṭippassaddhaladdho. Ekaggabhāvaṃ gatattā ekodibhāvādhigato. Kilesānaṃ chinnante uppannattā na sappayogena kilese niggaṇhitvā vāretvā vāritoti na sasaṅkhāraniggayhavāritagato. Ettāvatā ayaṃ bhikkhu vivaṭṭetvā arahattaṃ patto nāma hoti.

Idāni khīṇāsavassa sato abhiññāpaṭipadaṃ dassento yassa yassa cātiādimāha. Tattha abhiññā sacchikaraṇīyassāti abhijānitvā paccakkaṃ kātābassa. Sati satiāyataneti pubbaheṭusaṅkhāte ceva idāni ca paṭiladdhabbe abhiññāpādaḥkajjhānādibhede ca sati satikāraṇe. Vitthārato pana ayaṃ abhiññākathā visuddhimagge vuttanayeneva veditabbā. Āsavānaṃ khayātiādi cettha phalasamāpattivasena vuttanti veditabbaṃ.

11. Nimittasuttavaṇṇanā

103. Ekādasamepi adhiccittam samathavipassanācittameva. Tīṇi nimittānīti tīṇi kāraṇāni. Kālena kālanti kāle kāle, yuttakāleti attho. Kālena kālam samādhinimittam manasikātabbantiādīsu tam tam kalam sallakkhetvā ekaggatāya yuttakāle ekaggatā manasikātabbā. Ekaggatā hi idha samādhinimittanti vuttā. Tatra vacanattho - samādhiyeva nimittam samādhinimittam. Sesapadadvayepi eseva nayo. Paggahoti pana vīriyassa nāmaṃ, upekkhāti majjhatabbhāvassa. Tasmā vīriyassa yuttakāle vīriyam manasikātabbam, majjhatabbhāvassa yuttakāle majjhatabbhāve tthātabbanti. Thānam tam cittam kosajjāya samvattēyyāti kāraṇam vijjati yena tam cittam kosajjabhāve tiṭṭheyya. Itaresupi eseva nayo. Upekkhānimittamyeva manasi kareyyāti ettha ca ñāṇajavam upekkheyyāti ayamattho. Āsavānam khayāyāti arahattaphalatthāya.

Ukkaṃ bandheyyāti aṅgārapallamaṃ sajjeyya. Ālimpeyyāti tattha aṅgāre pakkhipitvā aggaṃ datvā nālikāya dhamanto aggaṃ gāhāpeyya. Ukkāmukhe pakkhipeyyāti aṅgāre viyūhitvā aṅgāramatthake vā tthapeyya, mūsāya vā pakkhipeyya. Ajjupekkhatīti pakkāpakkabhāvaṃ upadhāreti.

Sammā samādhiyati āsavānaṃ khayāyāti arahattaphalatthāya sammā tthapīyati. Ettāvatā hi vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattappatto bhikkhu dassito. Idāni tassa khīṇāsavassa abhiññāya paṭipadaṃ dassento yassa yassa cātiādimāha. Tam heṭṭhā vuttanayeneva veditabbaṃ.

Loṇakapallavaggo pañcama.

Dutiyapaṇṇāsakaṃ niṭṭhitaṃ.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 4. Η συλλογή των αριθμημένων ομιλιών - Σχόλια. 03. Σχόλια για το βιβλίο των τριών. 2. Η δεύτερη πεντηκοντάδα έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org